

T. C.
MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

SELEUKOSLAR DÖNEMİNDE ANTIOKHEIA
(ANTAKYA)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Meltem TEMİZKAN

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Nurgül YILDIRIM

Hatay-2017

T. C.
MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

SELEUKOSLAR DÖNEMİNDE ANTİOKHEİA
(ANTAKYA)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Meltem TEMİZKAN

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Nurgül YILDIRIM

Hatay-2017

ONAY

MELTEM TEMİZKAN tarafından hazırlanan “**SELEUKOSLAR DÖNEMİNDE ANTIOKHEIA (ANTAKYA)**” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile **TARİH ANA BİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

26/10/2017

Jüri Üyeleri	İmza
Yrd. Doç. Dr. Nurgül YILDIRIM (Tez Danışmanı - Başkan)	
Prof. Dr. Hatice PAMİR (Üye)	
Yrd. Doç. Dr. Ercüment YILDIRIM (Üye)	

Meltem Temizkan Tarafından Hazırlanan “**Seleukoslar Döneminde Antiokheia (Antakya)**” adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunan jüri üyelerince kabul edildiğini **onaylarım.**

Prof. Dr. Ali ACARAVCI

Enstitü Müdürü

TÜRKİYE CUMHURİYETİ MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezde yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (26 / 10 / 2017)

Meltem TEMİZKAN

ÖNSÖZ

Büyük İskender'in kurmuş olduğu imparatorluğun parçalanmasından sonra Seleukoslar, Önasya'da güçlü bir devlet kurmuştur. Bu devletin kurucusu olan Seleukos I Nikator, Seleukos Devleti'nin sınırlarını Ege Denizi'nden, neredeyse Hindistan'a kadar genişletmiştir. Seleukoslar Döneminde Antiokheia (Antakya) adlı bu tez çalışmasında genelde Seleukoslar'ın siyasi durumu, özelde de Seleukoslar'ın krali merkezleri olan Antiokheia'daki faaliyetleri ele alınmıştır. Bu büyük ülkenin yönetimi için stratejik bir noktada bulunan Antiokheia'nın krali merkez olarak seçilmesindeki etkenler ve bu kentin sahip olduğu etnik yapı oldukça ilgi çektiğinden dolayı bu tezin oluşturulma nedenleri arasına girmiştir. Bu nedenle Antiokheia'nın konumu itibarıyla Önasya, Mısır ve Mezopotamya'yı birbirine bağlamadaki rolü ve ayrıca bu kentte bulunan kültür varlıkları araştırılmaya değer bulunmuştur.

Antiokheia (Antakya) Seleukoslar döneminde coğrafi, dini, ekonomik ve sosyal yapısından dolayı oldukça önemli bir kent niteliğini kazanmıştır. Antiokheia'da yapılan imar çalışmaları hem Hellen kültürünü yansıtmış, hem de şehre çeşitli kültürden olan halklar Seleukoslar tarafından yerleştirilmiş ve kültürel bir sentez oluşturulmaya çalışılmıştır. Kültürel etkileşim, Seleukoslar tarafından amaçlanan Hellen dünyasının gelişmesine de katkı sağlamıştır. Antiokheia'da bu dönemde siyasi yönden olduğu kadar, kültürel yönden de öne çıkan bir Hellen kenti olmuştur.

Seleukoslar Döneminde Antiokheia adlı bu çalışmada, tez konusunu bana öneren, tezin her aşamasında değerli bilgilerini ve zamanını benden hiç esirgemeyen, çalışmamla yakından ilgilenip, tezimi başından sonuna kadar büyük bir titizlikle okuyup eleştirileriyle bana yol gösteren ve sabrıyla beni kendine hayran bırakıp, bana güvenen tez danışmanım, kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. Nurgül Yıldırım'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı'nda ilerlemem konusunda bana yardımcı olup bu alanda ilgimi arttıran ve bana güvenen hocalarım Yrd. Doç. Dr. Işıl Işık Bostancı ve Yrd. Doç. Dr. Şeyma Ay'a, maddi ve manevi desteklerini benden hiç esirgemeyen aileme teşekkürlerimi bir borç bilirim. Aynı zamanda Seleukoslar ile ilgili Türkçe kaynakların yetersizliğine rağmen, bu zorluğu aşarak bu dönemi çalışan ve benim yararlanmamı sağlayan tüm Türk Bilim İnsanları'na da teşekkür ederim.

Bu tez çalışması Mustafa Kemal Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Kurum Koordinatörlüğü tarafından desteklenmiştir.

Meltem TEMİZKAN

Hatay-2017

SELEUKOSLAR DÖNEMİNDE ANTIOKHEIA (ANTAKYA)

Meltem TEMİZKAN

Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2017

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Nurgül YILDIRIM

ÖZET

Büyük İskender'in ölümüyle birlikte hakimiyetindeki büyük toprakların, komutanları arasında paylaşımının ardından kurulmuş olan, Doğu'daki Hellenistik krallıklardan biri de Seleukos Krallığı'dır. Seleukoslar'ın Kralı Seleukos I Nikator ile başlayan ve Seleukoslar'ın Önasya coğrafyasında gittikçe güçlenen siyasallaşma süreçleri, M.Ö. 312-64 yılları arasındaki dönemi kapsamıştır. Seleukos I Nikator, Antigonos ile yapmış olduğu İpsos Savaşı'ndan sonra Antigonos'un da egemen olduğu toprakları alarak, Ege Bölgesi'nden Fırat Havzası'na kadar olan bölgede Seleukos Krallığı'nın egemenlik alanını genişletmiştir. Bu krallığın büyük bir coğrafyada kurmuş olduğu egemenliğin başkenti ise, günümüz Hatay il sınırları içerisindeki iki ilçe (Antakya ve Samandağ) ve yakın çevresini içine alan bölgedir.

Seleukos Krallığı tarihine bir krali merkez olarak tanıklık eden Antiokheia (Antakya), krallığın siyasi tarihinin ve idari yapılanmasının netleştirilmesi adına önemli bir rol üstlenmiştir. Hellen kültürünün Seleukos Kralları tarafından Antiokheia coğrafyasında yaşatılması adına yaptırılan kamu binaları ve heykeller gibi genel anlamda kültür varlıkları, Seleukos Kralları adına oluşturulabilecek bir kronolojik dizini zenginleştirecek ana unsurları barındırmıştır.

Bu çalışmada genel hatlarıyla Büyük İskender'in ölümünün ardından Doğu coğrafyası üzerinde hakimiyet kuran, Seleukoslar'ın siyasi tarihinin netleştirilmesi ve Seleukos Krallığı'nın başkenti Antiokheia'nın (Antakya) M.Ö. 312-64 yılları arasındaki dönemde sahip olduğu tarihi zenginliğin ve sosyo-kültürel mirasın aydınlatılması amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Hellen, Seleukoslar, Seleukos I Nikator, Antiokheia

ANTIOKHEIA (ANTAKYA) IN THE PERIOD OF SELEUKOS

Master's Thesis, Meltem TEMİZKAN

History Department, 2017

Supervisor: Assis. Prof. Dr. Nurgül YILDIRIM

ABSTRACT

Being one of the Hellenistic kingdoms in the east and having been established after the commanders had shared the large territories, owned by the Alexander the Great upon his demise, Seleucid Kingdom had emerged. The politicization process of the Seleucid Kingdom that had built up in the Near Asia Minor and that had started with Seleucus I. Nicator includes the period between 312-64 B.C. After the Battle of Ipsos with the Antigonos, Seleucus I Nicator had seized the lands where Antigonos had dominated and expanded the sovereignty of the Seleucid Kingdom in a region from Aegean Region to Euphrates Basin. The capital of the sovereignty that had been established in a vast geography had been specified as the region that includes two districts and immediate vicinity within the today's Hatay provincial border.

Having witnessed the history of Seleucid Kingdom as a royal central, Antiocheia had assumed a significant role in clarifying the political history and administrative structure of the kingdom. The governmental buildings, sculptures and material cultural assets for Hellenic Culture to live in the Antioch geography by the Seleucid Kings harbor the main elements that may be created for the Seleucid Kings and enrich the chronological index.

The aim of this study is to clarify the political history of the Seleucid Kingdom that dominated the Eastern geography after the death of Alexander the Great and set light to the historical richness and socio-cultural heritage of the Antiokheia , the capital of Seleucid Kingdom between 312-64 B.C. in general terms.

Keywords: Hellen, Seleucid, Seleucus I Nicator, Antiocheia

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ	I
ÖZET VE ANAHTAR KELİMELER	II
ABSTRACT AND KEYWORDS	III
KISALTMALAR DİZİNİ	VII
GİRİŞ	1
1.Araştırmanın Amacı ve Kapsamı	2
2.Araştırmanın Metod ve Yöntemi	3
3.Konu İle İlgili Antik Kaynaklar ve Modern Literatür Hakkında Genel Bilgi	3
4.Tezin Tamamlanmasıyla Bilimsel Birikime Sağlanacak Katkı ve Yararlar	5
BİRİNCİ BÖLÜM	
HELLENİSTİK DÖNEMİN BAŞLANGICI VE BÜYÜK İSKENDER'İN ÖLÜMÜ	
1.1.Büyük İskender'in Doğu Seferi	6
1.2.Büyük İskender'in Ölümü ve Büyük İskender İmparatorluğu'nun Paylaşımı	11
1.3.Hellenistik Düşünce ve Yayılım Alanı	14
İKİNCİ BÖLÜM	
SELEUKOS KRALLARI VE İCRAATLARI	
2.1.Seleukos I Nikator (M.Ö. 312–281)	17
2.2.Antiokhos I Soter (M.Ö. 281–261)	23
2.3.Antiokhos II Theos (M.Ö. 261–246)	26
2.4.Seleukos II Kallinikos& Antiokhos II Hieraks (M.Ö. 246–225)	27
2.5.Seleukos III Soter (M.Ö. 225–223)	28
2.6.Antiokhos III Megas (M.Ö. 223–187)	28
2.7.Seleukos IV Philopator (M.Ö. 187–175)	32
2.8.Antiokhos IV Epiphanes (M.Ö. 175–164)	32

2.9.Antiokhos V Eupator (M.Ö. 164–162)	33
2.10.Demetrios I Soter (M.Ö. 162–150)	33
2.11.Aleksandros Balas (M.Ö. 150–145)	34
2.12.Demetrios II Nikator (M.Ö. 145–141)	34
2.13.Diodotus Tryphon (M.Ö. 142-139/138)	34
2.14.Antiokhos VII Sidetes (M.Ö. 138–129)	35
2.15.Demetrios II Nikator (M.Ö. 129-125)	35
2.16.Seleukos Hanedanlığı'nda Kleopatra Thea Dönemi ve Bu Dönemin Kralları (M.Ö. 125-95)	35
2.17.Seleukos Krallığı'nın Sonu ve Bu Sürecin Kralları (M.Ö. 96–64)	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SELEUKOSLAR'IN KRALİ MERKEZİ ANTIOKHEIA (ANTAKYA)

3.1.Seleukoslar Döneminde Antiokheia'nın (Antakya) Önemi ve Kent Kuruluşu	39
3.2.Seleukoslar Döneminde Antiokheia'nın (Antakya) Sosyal ve Kültürel Yapısı	45
3.3.Seleukoslar Döneminde Antiokheia (Antakya) Ekonomisi	48
3.4.Seleukoslar Özelinde Antiokheia (Antakya) Kent Mimarisi	52

SONUÇ	56
-------	----

KAYNAKÇA	58
----------	----

EKLER LİSTESİ

Resimler

Resim 1: Pers Kralı III. Darios'un İssos savaş alanından kaçmaya hazırlanışı	67
Resim 2: BCHP 9: Seleukos I Nikator (Babil Kronikleri), (BM 32235 ö.y)	68
Resim 3: BCHP 9: Seleukos I Nikator (Babil Kronikleri), (BM 32957 a.y.)	68
Resim 4: BCHP 5: Antiokhos I Soter ö.y. (BM 32440 ö.y.-32581)	69
Resim 5: BCHP 5: Antiokhos I Soter a.y. (BM 32581)	69

Resim 6: SEG 29: 1613	70
Resim 7: Seleukos Kralı Antiokhos III Megas'ın Mısır Kralı Ptolemaios V'e Filistin ve Yakın coğrafyasında Seleukos idari sisteminin yerleştirilmesi ile ilgili mektubu. (Corpus Metin-Transkripsiyon)	71
Resim 8: Aleksandros Balas'a Ait Sikke	74
Resim 9: Tyche Heykeli	75
Resim 10: Tyche Heykeli-2	76
Resim 11: Tyche Heykeli-3	77
Resim 12: Charon Heykeli-1	78
Resim 13: Charon Heykeli-2	78
Tablo 1: Kolonilerin Kralların Görev Yıllarına Göre Dağılımı	79
Haritalar	
Harita 1: Büyük İskender'in Doğu Seferi-1	80
Harita 2: Büyük İskender'in Doğu Seferi-2	81
Harita 3: Büyük İskender'in varislerine bıraktığı ilk bölgeler	82
Harita 4: Hellenistik Devletler Dünyası-1	83
Harita 5: Hellenistik Devletler Dünyası-2	84
Harita 6: Seleukos Siyasi Haritası (M.Ö. 200)	85
Harita 7: Apameia Barışı'ndan Sonra Seleukoslar'ın Egemenlik Alanları	86
Harita 8: Tigranes Dönemine Ait Harita	87
Harita 9: Grek yerleşimleri	88
Harita 10: Antikçağ Antiokheia kent planı - Izgara plan	89
Harita 11: Seleukoslar'ın Küçükasya'daki Kolonileri	90
Harita 12: Antiokheia Şehir planı	91
Harita 13: Antiokheia'nın Antikçağ'daki Şehir planı	92

KISALTMALAR DİZİNİ

ADALYA:	Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yıllığı.
a.g.e :	adı geçen eser
a.g.m. :	adı geçen makale
a.y. :	arka yüz
BCHP :	Babylonian Chronological Project
Belleten:	Belleten. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
bkz. :	bakınız
BM :	British Museum
C/c. :	Cilt
CAD :	The Assyrian Dictionary of the University of Chicago 1956vd.
çev. :	çeviren
ÇÜ :	Çukurova Üniversitesi
edt. :	editör
Har. :	Harita
İ. Ö. :	İsa'dan Önce
km. :	kilometre
M. Ö. :	Milattan Önce
M. S. :	Milattan Sonra
ö. y. :	ön yüz
SEG :	The Supplementum Epigraphicum Graecum
Res. :	Resim
Tab. :	Tablo
TOD :	Tarih Okulu Dergisi
TTK :	Türk Tarih Kurumu
Vol. :	Volume/Cilt
s. :	sayfa
S. :	Sayı

GİRİŞ

Eskiçağ uygarlıklarının temel politik stratejisi, bir dünya imparatorluğu kurma ve bunun sağlamlaştırılarak devamını oluşturmuştur. İnceleme konusunu oluşturan Seleukoslar dönemi, bu politik stratejinin Büyük İskender tarafından gerçekleştirilmesinin ardından yaşanan süreci kapsamıştır. Büyük İskender önderliğini yaptığı Doğu Seferi'nden sonra, Makedonya'da başlayan krallığını Hindistan'a kadar genişletmiş ve büyük bir imparatorluk kurmuştur. Ancak Büyük İskender'in Babil kentindeki ani ölümü imparatorluğu tehlikeye sokmuş, Büyük İskender'in kendisinden sonra belli bir varis bırakmamasından dolayı devlet güçlü olan komutanları arasında paylaşılmıştır.

Büyük İskender'in komutanları arasında yaşanan paylaşımlar ve savaşlar öncesinde, "Seleukoslar Döneminde Antiokheia (Antakya)" başlıklı bu çalışmanın birinci bölümü, Büyük İskender'in, dolayısıyla Makedon dünyanın Doğu'yla tanışması anlamını da taşıyan Doğu Seferi'ni ve Hellenistik kültür olgusunun Doğu coğrafyasındaki ilk izlerinin analizini kapsamıştır. Bu değerlendirme kapsamında, İskender'in ölümünün ardından koalisyon girişimlerinde bulunan generallerin M.Ö. 320 yılında Orontes (Asi) Nehri üzerinde, Kuzey Suriye'deki Triparadeisos adlı kasabada bir toplantı düzenledikleri ve bu toplantıda Büyük İskender'in komutanlarının Doğu ve Batı dünyalarının geleceklerini derinden etkileyen yeni bir anlaşmaya vardıkları bilinmektedir. Bu antlaşma gereğince Büyük İskender İmparatorluğu'nun toprakları komutanları arasında ayrılmış ve farklı bölgelerde Hellenistik etkiler kendini göstermeye başlamıştır. Bu aynı zamanda Hellenistik devletlerin oluşumunu da sağlamıştır. Komutanlar arasında yapılan ve Büyük İskender imparatorluğunu paylaşım sürecine sokan en önemli savaşlardan biri, M.Ö. 301 yılında gerçekleşen İpsos Savaşı olmuş ve bu savaşın sonucunda Mısır'da Ptolemaios Devleti, Trakya ve Küçükasya'da Lysimakhos Devleti, Mezopotamya ve Suriye'de Seleukos Devletleri kurulmuş, Makedonya topraklarında ise Kassandros hüküm sürmüştür.

Neredeyse tüm Önasya'yı egemenlikleri altına alan Seleukoslar'ın yaklaşık 200 yıl süren saltanatları süresince tahta çıkmış kralları, çalışmanın ikinci bölümünde, önemli icraatları kapsamında incelenmiştir. Seleukos Krallığı, Antiokhos III Megas zamanında oldukça geniş sınırlara ulaştırılmış ve krallığın egemenliğini genişleten ve Doğu'da kazandığı zaferlerden dolayı Megas ünvanına sahip olan kral, Seleukos I Nikator'un ardından devletin ikinci kurucusu olarak görülmüştür. Tüm bunların ardından, Antiokhos III, Roma karşısında M.Ö. 190 yılında büyük bir yenilgi almıştır. Küçükasya'daki Magnesia Savaşı'nda Seleukos Kralı Antiokhos III'ün Roma'ya yenilmesi, Roma'yı Doğu Akdeniz Bölgesi'nde lider duruma getiren en önemli gelişmelerden biri olmuştur. M.Ö. 188'de yapılan Apameia Antlaşması ile Seleukos Krallığı Küçükasya'yı Toroslar'a kadar terk etmek ve Roma'ya savaş tazminatı ödemek zorunda bırakılmıştır. Tüm bunların yanı sıra, Seleukos Krallığı'nın etkin bir parçası olan kraliçeler, özellikle krallığın yönetiminde önemli roller üstlenmişlerdir. Bu kraliçelerden en önemlisi Kleopatra Thea olmuş ve politik kariyeri M.Ö. 150 yılında başlamıştır. Bu durum Seleukos Krallığı'nda bir kral ve varis olmadığı takdirde kadınların devlet kademesinde söz sahibi olduklarını göstermiştir. Ancak zamanla ne kralların, ne de kraliçelerin devletin zayıflamasında etkili olamadıkları bilinmektedir. Özellikle M.Ö. 64 yılında Romalı komutan Pompeius/Pompei, Seleukos Krallığı'na

büyük bir sefer düzenlemiş ve Seleukos Krallığı Büyük Roma İmparatorluğu'nun gücü ve baskısı nedeniyle parçalanmıştır.

Büyük İskender'in ölümüyle ortaya çıkan Hellenistik devletler içerisinde Önasya toprakları üzerinde kurulan Seleukos Krallığı'nın yönetim merkezinin belirlenmesi, çalışmanın III. Bölümünde incelenmiştir. Seleukoslar'ın krali merkezi olarak, öncelikle Seleukeia Pieria (Samandağ/Hatay) belirlenmiştir. Ancak devletin stratejik bir noktada bulunan Antiokheia (Antakya/Hatay) kurucu Seleukos I Nikator tarafından Seleukeia Pieria'ya'ya nazaran krali merkez olarak daha uygun görülmüş ve başkent yapılmıştır.

Seleukoslar'ın krali merkezi olan Antiokheia Seleukos kralları tarafından Hellen kurumlarıyla donatılmış ve devletin kültür merkezi haline getirilmiştir. Seleukos I Nikator tarafından inşa edilen başlıca kamu binaları Yunan kültürüne özgü bir biçimde Agaro'nun çevresinde gruplandırılmıştır. Aynı zamanda Seleukos I Nikator kentin temel simgelerini taşıyan ve kentin koruyucu tanrıçası olan Tyche heykelini dikirmiştir. Hellenistik etkilerin fazlasıyla artış gösterdiği Suriye ve yakın çevresi özellikle kurucu kral Seleukos I Nikator tarafından "*yeni bir Makedonya*" haline getirilmek istenmiştir.

Kuzey Suriye'de Seleukos Krallığı için merkezi bir önem taşıyan bölge Seleukos Bölgesi olarak adlandırılmış ve bu bölgede Seleukos I Nikator tarafından şehirler kümesi (*tetrapolis*) oluşturulmuştur. Bu şehirler Antiokheia (Antakya/Hatay), Seleukeia Pieria (Samandağ/Hatay), Apameia (Hama/Suriye) ve Laodikeia (Lazkiye/Suriye) olarak belirlenmiştir.

Bir devletin yönetim gücü ve hakimiyetinin nüfusla ilgili olduğu açıktır. Bu anlamda Antiokheia'da var olan Yunan ve Makedonlar'a ek olarak, daha çok Yunanlı nüfusun Seleukoslar zamanında kente yerleştirildiği gözlemlenmiştir. Ayrıca Seleukos Kralı Antiokhos I Soter' in mümkün olduğunca Antiokheia'yı Yunan kenti haline getirme çabalarına rağmen, şehirde önemli sayıda Yahudi ve Arami halkın kültürel baskınlığı dikkat çekmiştir.

1.Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

"Seleukoslar Döneminde Antiokheia (Antakya)" başlıklı Yüksek Lisans çalışmasında, Hellenistik devletlerden biri olan Seleukoslar'ın M.Ö. 312-64 yılları arasında, Önasya coğrafyasında ve krali merkezi olan Antiokheia coğrafyasındaki tarihsel sürecini gerek yazılı, gerekse arkeolojik envanter doğrultusunda aydınlatmak amaçlanmıştır. Hellen kültürü Doğu ve Batı arasında bir kültürel sentez oluşturmuştur. Bu anlamda Hellen kültürünün Doğu'daki zengin kültür ile desteklenmiş olduğu açıktır. Doğu'daki zengin kültürün önemli temsilcilerinden biri de Seleukoslar olmuştur. Seleukoslar döneminde Seleukoslar'ın sahip olduğu geniş coğrafyaya yayılım, onların krali merkezlerinin önemini arttırmıştır. Bu noktada da krali merkez olarak günümüz Antakya belirlenmiş ve büyük imparatorluk bu merkezden yönetilmiştir. Bu çalışmada genelde Seleukos siyasi tarihinin ve özelde de bu tarihi sürecin Antakya'ya yansımalarının incelenmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda Hellen dünyasının doğusunda bulunan bu kentin hem din, hem ticaret, hem de kültür anlamında nasıl bir rol oynadığı açıklanmaya çalışılmıştır.

Seleukos Devleti'nin kral listesi oluşturulurken Susan Sherwin- White ve Amelie Kuhrt' un *From Samarkhand to Sardis: A New Approach To The Seleucid Empire* ve Trevor Bryce'in *Ancient Syria: A Three Thousand Year History* adlı eserlerinden ve Hüseyin Üreten'in *Neşredilmiş Yazıtlar Işığında Hellenistik Dönem'de Pergamon Kenti Tanrı ve Kültürleri* adlı doktora çalışmasından yararlanılmış, kralların başa geçme tarihleri ve ölümleri yine bu kaynaklardan derlenmiştir.

Seleukoslar'ın Anadolu topraklarında geliştirilmiş olan siyasi yapıları ele alınmış, Mısır ve Makedonya topraklarında bulunan diğer Hellenistik devletlerle ilişkileri de incelenmiştir. Bu anlamda Seleukoslar'ın dış politikası ile ilgili birtakım bilgiler ortaya çıkarılmış, genel hatlarıyla diğer devletlerle nasıl bir ilişki içerisinde oldukları açıklanmaya çalışılmıştır. Seleukos ekonomisinin temel dinamiğini oluşturan kolonileşme faaliyetleri genel hatlarıyla incelenmiş, krali merkez olan Antiokheia ve yakın çevresindeki koloniler üzerinde özellikle durulmuştur.

Antiokheia Seleukoslar için coğrafi, dini, ekonomik ve sosyal anlamda oldukça önemli bir kent olmuş, Seleukos I Nikator tarafından kurulmuş, aynı zamanda başkent olarak seçilmiştir. Bu anlamda Seleukoslar'ın Antiokheia kentine gösterdikleri önem ve kentte yapılan faaliyetlerle birlikte, bu dönem aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Hellenistik devletler dünyasının doğusunda yer alan Seleukoslar'ın krali merkezi olan Antiokheia'nın, bu dönemdeki sosyal ve kültürel yapısı da araştırılmıştır. Hellen kültürünün Doğu ve Batı arasında bir sentez oluşturmuş olması ve kentin kültürel zenginliği ve bu kentte yer alan dini ve mimari yapılar, genel hatlarıyla ele alınmıştır.

Büyük İskender'in generallerinden biri olan Seleukos I Nikator ile birlikte, Önasya'da Seleukos Krallığı olarak devam eden bu dönem, hem bu dönemi aydınlatma, hem de yapılan faaliyetleri araştırma sayesinde oldukça ilgi çeken bir krallık olma niteliğini kazanmıştır. Büyük İskender ve faaliyetleri, daha sonrasında Hellenistik devletler dünyası oldukça geniş bir dönem olduğundan bu tez çalışması, Seleukoslar Döneminde Antiokheia (Antakya) olarak daraltılarak, araştırılmıştır.

2.Araştırmanın Metod ve Yöntemi

Bu çalışmada tarih ilminin metodolojisine uygun bir yol izlenmiş, elde edilen bilgiler sonucunda bu yöntemle uyularak araştırmanın yapılması planlanmıştır. Seleukoslar Döneminde Antiokheia (Antakya) adlı bu çalışmada Hellenistik dönem ile ilgili bilgiler aktarılmış, ardından Seleukos siyasi tarihi ele alınmıştır. Seleukos I Nikator (M.Ö. 312-281) ile başlayan bu krallığın tarihi, Seleukos I Nikator'un ölümünden sonra başa geçen krallar ve faaliyetleri başlığı altında incelenmiştir.

Seleukos siyasi tarihi ele alındıktan sonra bu imparatorluğun merkezi olan Antiokheia'da Seleukoslar'ın, genelde de Hellen kültürünün yansımalarına ve Antiokheia'nın Seleukos öncesindeki dönemine kısaca değinilmesiyle birlikte bu merkezin seçilme nedenleri ortaya çıkarılmıştır.

3.Konu İle İlgili Antik Kaynaklar ve Modern Literatür Hakkında Genel Bilgi

Seleukoslar Döneminde Antiokheia (Antakya) adlı bu tezde, çalışma ile ilgili araştırma ve inceleme niteliğinde öncelikle dönemin temel kaynakları tespit edilmiştir.

Bu anlamda antik ve modern literatür incelenmiş ve bununla ilgili olarak araştırmının şekillenmesine yardımcı olan kaynaklar hakkında aşağıda kısaca bilgi verilmiştir.

Antik kaynaklarla ilgili olarak, Geç Antikçağ ve Ortaçağ bilginlerinden olan Diodorus (M.Ö. 90-30), Strabon (M.Ö.63/64- M. S. 24) Libanius (M.S. 314-394/393) ve Johannes Malalas'tan (Kronikler-M.S. 491-578) yararlanılmıştır.

Çalışma konusu kapsamında Büyük İskender'in Doğu Seferi ve Hellenistik dönemle ilgili Droysen'in basım yılı 2007 olan *Büyük İskender Devleti* adlı kitabından, Arif Müfit Mansel'in basım yılı 2014 olan *Ege ve Yunan Tarihi* ve Bülent İplikçioğlu'nun basım yılı 2007 yılı olan *Hellen ve Roma Tarihinin Anahatları* adlı eserlerinden faydalanılmıştır. Aynı zamanda Hellenistik dönemle ilgili Rolf Strootman tarafından hazırlanıp basım yılı 2014 olan *Courts and Elites in the Hellenistic Empires: The Near East After the Achaemenids, c. 330 to 30 BCE* adlı kitabı incelenmiştir.

Seleukos Devleti'nin siyasi tarihini kronolojik anlamda incelemek ve Seleukos krallarının faaliyetlerinin araştırılması kapsamında Susan Sherwin-White ve Amelie Kuhrt'un hazırlayıp basım yılı 1993 olan *From Samarkhand to Sardis: A new approach to the Seleucid empire* ve Trevor Bryce'in basım yılı 2014 olan *Ancient Syria - A Three Thousand Year History* adlı eserleri ele alınmış, bunun yanında editörlerinin Elizabeth Jeffreys, Brian Croke, Roger Scott olduğu *Studies in John Malalas* adlı kitaptan faydalanılmıştır.

Seleukoslar'ın hem siyasi tarihi, hem de sosyal ve ekonomik yapılarının irdelenmiş olduğu ve John D. Grainger tarafından hazırlanan kitaplar incelenmiştir. John D. Grainger'in basım yılı 1990 olan *Seleukos Nikator –Constructing a Hellenistic Kingdom*, yine aynı yazar tarafından basım yılı 1997 olan *A Seleukid Prosopography and Gazetteer*, basım yılı 1999 olan *The League of the Aitolians*, basım yılı 2002 olan *The Roman War of Antiochos the Great*, basım yılı 2007 olan *Alexander The Great Failure: The Collapse of the Macedonian Empire*, basım yılı 2013 olan *Roman Conquest: Egypt and Judaea*, basım yılı 2014 olan *The Rise of The Seleukid Empire (323-223 BC): Seleukos I to Seleukos III* ve basım yılı 2017 olan *Great Power Diplomacy in The Hellenistic World* adlı kitapları tek tek incelenmiş ve konu aydınlatılmaya çalışılmıştır. Bunlara ek olarak bazı Seleukos krallarının ve faaliyetlerinin aydınlatılmış olduğu ve Edwyn Robert Bevan'ın basım yılı 1966 olan *The House of Seleukos vol. 1* adlı eser de irdelenmiş ve bazı krallar hakkında geniş bilgilere ulaşılmıştır.

Getzel M. Cohen'in basım yılı 1995 olan *The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands, and Asia Minor*, yine aynı yazarın basım yılı 2006 olan *The Hellenistic Settlements In Syria, The Red Sea Basin, and North Africa* ve basım yılı 2013 olan *The Hellenistic Settlements in the East from Armenia and Mesopotamia to Bactria and India* adlı eserlerinden Hellenistik dönem şehirleri hakkında kapsamlı bilgiler edinilmiştir.

Seleukoslar Döneminde Antiokheia (Antakya) ile ilgili Jorgen Christensen-Ernst'in basım yılı 2012 olan *Antioch on the Orontes: A History and a Guide* adlı kitabından ve Glanville Downey'in basım yılı 1961 olan *History Of Antioch in Syria From Seleucus to the Arab Conquest* ve basım yılı 1963 olan *Ancient Antioch* adlı kitaplarından kent hakkında geniş bilgilere ulaşılmıştır.

Seleukos krallarınca başkent Antiokheia'da yaptırılmış kültür varlıklarının arkeolojik envanter ile karşılaştırılması ve desteklenmesi noktasında Prof. Dr. Hatice Pamir'in eserleri değerlendirilmiştir.

Seleukos Krallığı'nın kolonileri ve bu kolonilerin kurulma amaçlarının analizi noktasında, Merve Sarılar'ın basım yılı 2012 olan ve Prof. Dr. Bülent İplikçioğlu danışmanlığında hazırlanan *Küçükasya'daki Seleukos Kolonileri* adlı Yüksek Lisans Tezi'nden yararlanılmıştır.

Seleukoslar Döneminde Antiokheia (Antakya) adlı bu çalışmada makalelerde ve bazı kitap bölümlerinde dönemle ilgili kısmen bahsedilen bilgiler de değerlendirilmiş ve modern literatür taraması daha kapsamlı hale getirilmiştir.

4. Tezin Tamamlanmasıyla Bilimsel Birikime Sağlanacak Katkı ve Yararlar

Bu çalışmanın tamamlanmasıyla birlikte bilimsel birikime sağlanacak katkı ve yararlar, özellikle bir bütün olarak ilk kez Türkçe değerlendirilecek olan ve M.Ö. 312-64 yılları arasında Doğu'nun en güçlü krallığının, yani Seleukos Krallığı'nın siyasi tarihini genel hatlarıyla belirlemek ve bu siyasi tarihin en önemli merkezi olan Antakya'nın sözü edilen tarihlerde idari ve sosyo-kültürel açıdan yapısının tanımlanması olacaktır.

Dönemin gerek deniz, gerekse kara ticaretinin aktif bir şekilde yapıldığı limanlarının sahibi olan Seleukos Krallığı, bu aktif ticaretin sonucu olarak hem ekonomik, hem de kültürel seviye olarak dönemin koşulları göz önüne alındığında oldukça ileridedir. Bu zenginliğin Antiokheia özelinde yansımaları detaylı bir biçimde incelenecek ve bir kent kültürü ya da bir kent belleği oluşturma kapsamında, Antakya kentinin yaklaşık 200 yıllık tarihi netleştirilmiş ve kayıt altına alınmış olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HELLENİSTİK DÖNEMİN BAŞLANGICI VE BÜYÜK İSKENDER'İN ÖLÜMÜ

1.1.Büyük İskender'in Doğu Seferi

İskender, (Aleksandros III) M.Ö. 356 yılında doğmuştur. Annesi İlliryalı (Arnavutluk) prenses Olimpiyas'tır. Babası Makedonya kralı Philippos II'dir.¹ Genç prens büyük bir özenle büyütülmüş ve 13 yaşına geldiğinde kendisine öğretmen tayin edilen Aristoteles sayesinde, Yunan kültürünü tanımıştır. İskender'in babası Philippos II'nin M.Ö. 336 yılında öldürülmesi üzerine, İskender, askerler arasındaki ünü nedeniyle ileri gelen generaller tarafından kral ilan edilmiştir. Makedonya Krallığı'nın başına geçtikten sonra İskender'in ilk işi düşmanlarını ortadan kaldırmak ve bunun sonucunda ülke içinde yaşanacak bir taht kavgasını önlemek olmuştur.² İskender'in bu doğrultuda bir karar almış olması, onun kendi hakimiyetini sağlam temellere dayandırmak istemesinden kaynaklanmıştır.

M.Ö. 335 yılında yeni kral fetih hareketlerine girişmeden önce, farklı yerlerde tehlike oluşturan bazı kabileler üzerine seferler düzenlemiştir. Tuna Nehri yakınlarına gelen İskender, buradaki yerli güçlerin gücünü kırmış ve bunların Makedonya egemenliğini tanımlarını sağlamıştır. Ardından İlliryalı'lar üzerine bir sefer düzenlemiş, fakat İskender'in İllirya Dağları'nın ötesinde ölmüş olduğu söylentisi Yunanistan'a ulaşınca, bu ülkede Thebai ve Atina'nın idare etmiş olduğu bir isyan gerçekleşmiştir.³ Bunun sonucunda İskender, Thebai'yı tahrip ederek, buradaki isyanı bastırması ve Korinthos'ta Hellen Birliği'ni kurmuştur.⁴ Tüm bunların sonucunda İskender'in Hellen Birliği'ni kurması, hem Hellenler'i bir araya getirerek ortak bir amaç doğrultusunda birlikte ilerlemelerini, hem de fetihlere başlamadan önce herhangi bir tehlike içerisine girmemesini sağlamıştır.

İskender için Doğu coğrafyasının ele geçirilmesi önemli bir hedef olmuştur. İskender Makedonya Krallığı'nın başına geçtikten sonra Doğu coğrafyasının hakimiyeti noktasında Persler ile karşı karşıya kalmıştır. Bir dünya imparatorluğu kurmak isteyen yeni kral, Doğu dünyasının fethi için hazırlıklara başlamış, büyük

¹ Helmut Koester, *History, Culture, and Religion of The Hellenistic Age*, Walter De Gruyter, New York 1995, s. 8. Makedonya kralı Philippos II ve seferleri ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Arif Müfit Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 413-423.

² Mansel, a.g.e., s. 451-452. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Sarah B. Pomeroy, Stanley M. Burstein, Walter Donlan, Jennifer Tolbert Roberts, *A Brief History of Ancient Greece: Politics, Society and Culture*, Oxford University Press, New York, Oxford 2004, s. 270-271. İskender'in hayatı ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Thomas R. Martin - Christopher W. Blackwell, *Alexander the Great: The Story of an Ancient Life*, Cambridge University Press, New York 2012, s. 2-18. Ayrıca bkz. Carol G. Thomas, *Alexander The Great in His World*, Blackwell Publishing, 2007, s. 9-20.

³ Mansel, a.g.e., s. 452-453; Debra, Skelton- Pamela, Dell, *Great Empires of The Past: Empire of Alexander The Great*, Chelsea House Publishers, New York, 2009, s. 20; William Woodthorpe Tarn *Alexander the Great: Volume 1, Narrative*, Cambridge University Press, New York 1948, s. 3-8; Claude Mosse, *Büyük İskender*, çev. Nuriye Yiğitler, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2005, s. 22-25.

⁴ Bülent İplikçioğlu, *Hellen ve Roma Tarihinin Anahatları*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2007, s. 42.

rakibi Persler'e karşı bir fetih hareketine girişmiştir. Bu durumun nedenlerinden birisi, Büyük İskender'in babasından devralmış olduğu devletten, kurmak istediği büyük dünya imparatorluğuna uzanan planları olmuştur. Ayrıca Önasya'nın zenginlikleri gibi ekonomik çıkarlar da İskender için Doğu'nun ele geçirilmesinde önemli bir neden oluşturmuştur.⁵ İskender, Persler ile mücadele etmeye başladığında, zaten var olan Pers siyasetinin amacı Hellen devletleri arasındaki geçimsizliği körükleyerek beslemek, kuvvetlileri zayıflatmak ve Hellenler'in birleşip harekete geçmelerine engel olmak yönünde belirlenmiştir. Bunun sonucunda, Makedonya Krallığı, hızlı ve güvenli adımlarla ilerleyerek bütün bu Pers gayretlerini boşa çıkaracak bir biçimde hareket etmiş, tehdit edici bir tavırla ortaya çıkıncaya kadar uzun zaman Persler tarafından bu siyaset izlenmiş ve başarılı olunmuştur.⁶ Ancak İskender'in özenle yapmış olduğu hazırlıklardan ve fetih girişimlerinden sonra Pers siyasetinin uzun zaman sonra işlemediği görülmüştür.

İskender, M.Ö. 334' te babasının Persler'e saldırarak Yunanlılar'ın intikamını alma planını gerçekleştirmek üzere bir Makedon ve Yunan ordusuna liderlik etmiştir. İzleyen yıllarda henüz yirmili yaşlarda olmasına rağmen, İskender'in bütün Pers İmparatorluğu'nu fethetmede gösterdiği başarı daha sonraki çağlarda "Büyük" ünvanını kazanmasını sağlamıştır.⁷ Nitekim İskender'in, Persler ile olan mücadelede yavaş yavaş ilerlemiş olduğu, Pers devletinin içlerine kadar girdiği ve de fethetmek istediği tüm bölgeleri askeri dehası sayesinde kendi topraklarına kattığı görülmüştür. Tüm bunlara ek olarak, güvendiği ve güçlü askerlerini yanına alarak büyük bir dünya imparatorluğu hedefini gerçekleştirmek için Makedonya'dan yola çıkan Büyük İskender, Küçükasya'nın hem stratejik, hem de ekonomik önemini fark etmiştir.

Büyük İskender Doğu Seferi ve Persler ile mücadele etmek için, M.Ö. 334 yılı ilkbaharında bütün hazırlıklarını bitirmiş⁸ ve sefere çıkabilecek duruma gelmiştir. Amphipolis'i (Yunanistan'da bugünkü Trakya ve Makedonya bölgelerinde bulunan bir kıyı) geçerek, Asya'ya doğru ilerlemiştir. Kralın donanması Hellespontos'ta (Çanakkale Boğazı) hazır beklemiştir. Komutanlarından Parmenion, süvari ile piyadenin büyük kısmını Sestos'tan Abydos'a götürme emrini almış, geri kalan piyadeler ile Büyük İskender, Troya kıyıları karşısında bulunan Elaius'a gitmiş; burada Troya Savaşı'nda ölen ilk Hellen askeri Pratesilaos'un mezarının bulunduğu tepeye çıkmıştır. Pratesilaos'un mezarı başında Büyük İskender, kendisinin Doğu Seferi'nde ondan daha şanslı olması dileğiyle kurban sunmuştur.⁹ Büyük İskender'in atalarına duymuş olduğu saygı ve onların yolundan devam ediyor olması, büyük bir dünya imparatorluğu kurmak istemesinde muhtemelen önemli bir rol oynamıştır. Tüm

⁵İplikçiöğlü, 2007, s. 43. Asya'nın fethi ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Bernard Randall, *Alexander the Great: Macedonian King and Conqueror*, The Rosen Publishing Group, New York, 2004, s. 37-44.

⁶Droysen, *Büyük İskender Devleti*, çev. Bekir Sıtkı Baykal, 1. Basım, Dharma Yayınları, İstanbul 2007, s. 180.

⁷Thomas R. Martin, *Eski Yunan Tarihöncesinden Hellenistik Çağ'a*, Say Yayınları, çev. Ümit Hüsrev Yolsal, İstanbul 2012, s. 326.

⁸ Büyük İskender'in ordusu 37.000 kuvvetten oluşmuş, bu kuvvette 12.000 kişiden oluşan Makedon phalanks birliği, 3.000 hypaspists ve 1.800 süvari bulunmuştur. İlyria ve Trakya'dan gelen özel silahlı birimler ve yaklaşık 9.000 müttefik Yunan piyade ve süvari birlikleri katılmış ve yaklaşık 200 Yunan gemisi tarafından desteklenmiş ve birliğini kurmuştur Pomeroy, Burstein, Donlan, Tolbert Roberts, a.g.e., s. 272-273.

⁹ Droysen, a.g.e., s. 183-184; Oğuz Tekin, *Eski Yunan Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s. 103.

hazırlıklar bittikten sonra, Büyük İskender ve Persler ile ilk karşılaşma M.Ö. 8 Nisan 334'te Granikos (Biga Çayı) yakınında olmuştur. Büyük İskender'in subaylarından Parmenion 5.100 Tesalyalı süvariye komuta etmiştir. Büyük İskender de 13.000 Makedon askerinin başına geçmiştir. Persler, piyade ve süvari olarak toplam 40.000 askerden oluşmuştur. İskender, ortaya phalanks'ı (zırhlı piyade birliklerinin oluşturdukları savaş düzeni), kanatlara da süvarileri ve piyadeleri yerleştirmiştir. Savaş düzenindeki her iki ordunun Granikos Çayı boyunca karşılıklı sıralanışı yaklaşık 3 km'yi bulmuştur. Büyük İskender'in uyguladığı askeri taktik sonucu Persler, M.Ö. 334 yılında kesin bir yenilgiye uğramışlardır. Granikos Savaşı ile Anadolu'nun kapısı İskender'e açılmıştır.¹⁰ Bu ilk karşılaşma sonucunda büyük bir bozguna uğramış olan Persler'in 40.000 askere rağmen kaybetmesindeki en önemli neden, İskender'in zekasını kullanarak uyguladığı askeri taktikler olmuştur. İskender bu savaşta, aynı zamanda genç olmasına rağmen, iyi bir komutan olduğunu da kanıtlamıştır. Bu savaş sonucunda Persler'in Anadolu'da etkin bir savunma yapamadıkları ortaya çıkmış ve bu durum İskender için Anadolu'nun fethini kolaylaştırmıştır.

Büyük İskender bu savaşın ardından güneye doğru ilerlemiş ve hedefi Lidya Satraplığı'nın başkenti olan Sardes (Manisa/ Salihli) olmuştur. Sardes, çok dayanıklı kalesiyle tanınmış ve İskender'in ilerlediği güzergah üzerinde ikinci önemli bölgede yer almıştır. Küçükasya'nın kapısı olan bu mevkinden, Önyasya'nın zamanla büyük ticaret yollarının geçtiği bilinmektedir. Bu anlamda, Büyük İskender'in Sardes'te bulunduracağı kuvvetli bir garnizon, Pers donanması için çok iyi bir dayanak noktası olma niteliğini kazanmıştır. İskender, kente iki mil kadar yaklaşıncaya Pers kuvvetleri komutanı Mithrines, yanında kentin ileri gelenleri olduğu halde, hazineleriyle beraber kaleyi ve kenti teslim etme teklifiyle Büyük İskender'i karşılamıştır.¹¹ Böylelikle İskender Lidya'yı topraklarına katmış ve İskender'in topraklarının yavaş yavaş savaşmadan genişlediği görülmüştür. İskender'in savaşmadan bazı yerleri almış olduğu ve burada bulunanların da kendisinin himayesi altına girmek istediği görülmüştür.

Büyük İskender, Ephesos (Efes) bulunduğu sırada yanına, Kuzey Karya'nın en önemli iki şehri olan Tralleis ile Magnesia'dan (Manisa) elçiler gelerek teslim olmaya hazır olduklarını bildirmişlerdir. Beş bin piyade, iki yüz atlı ile İskender'in komutanı Parmenion, bu kentlerin teslim alınmasında görevlendirilmiştir.¹² İskender komutanlarından Alkimakhos'u Aioliyas kentlerine ve halen Pers hakimiyeti altında bulunan İyonya'ya göndermiştir. İskender, bu sırada Ephesos'ta biraz daha kalarak Artemis'e kurban sunmuş ve ertesi gün Miletos'a doğru ilerlemiştir. Burada kentin yakınındaki Pers donanmasının planını bozmuş ve Miletos direnişini kırarak kenti ele geçirmiştir.¹³ Böylelikle İskender Anadolu'yu yavaş yavaş ele geçirmiştir. Bu

¹⁰Oğuz Tekin, *Hellen ve Roma Tarihi*, Anadolu Üniversitesi, 1.Baskı, Eskişehir Eylül 2011, s. 60; Krzysztof Nawotka, *Alexander The Great*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne 2010, s. 118. Ayrıca Granikos Savaşı ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Matt Waters, *Ancient Persia: A Concise History of the Achaemenid Empire, 550–330 BCE*, Cambridge University Press, New York, 2014, s. 204-209; Mosse, a.g.e., s. 27; Tekin, 1995, s. 104.

¹¹Droysen, a.g.e., s. 194-195.

¹²Droysen, a.g.e., s. 197.

¹³Oğuz Tekin, "Eskiçağ'dan İslam Dünyası'na Miras Büyük İskender (Alexander the Great. An Heritage from Antiquity to Islamic World) (in Turkish)". *Toplumsal Tarih Dergisi*, Yıl: 10, S. 97, Ocak 2002, s. 58-59.

kentlerin İskender'in himayesi altına girmesi onun hem büyük bir imparatorluk kurmak istemesindeki adımlarını, hem de Hellen kültürü bünyesindeki kentlerin çoğaldığını göstermiş ve bu hırs ve mücadeleyle birlikte İskender ilerlemeye devam etmiştir.

İskender'in hızlı ve dikkatli bir şekilde ilerlemesi Persler'in Anadolu'da etkin bir savunma yapamadıklarını göstermiştir. Nitekim Lidya ve Karya kentlerinden sonra İskender Likya kentini de ele geçirmiştir. Ardından M.Ö. 333 yılının bahar ayında İskender Frigya Krallığı'nın başkenti olan Gordion'a ulaşmış¹⁴ ve bu kenti de topraklarına katmıştır.

İskender, Pers İmparatorluğu'na karşı ezici galibiyetler almış olmasına rağmen, imparatorluğun merkezine ulaşamamış, savaş teçhizatları azalmaya başlamıştır. Bu nedenle Kilikya'nın bereketli düzlüklerine ilerlemek istemiş ve Persler savunmaya geçmeden Kilikya'nın önemli kenti Tarsus'a girmiştir. Bunun üzerine Kilikya Ovası'nın doğu ucunda, İssos¹⁵ (Kinet Höyük) Körfezi'nin üst kesimlerinde Pers ordusu ve İskender'in ordusu karşılaşmıştır.¹⁶ Bu savaşta Kral III. Dareios yönetimindeki Pers ordusu büyük bir yenilgiye uğratılmıştır.¹⁷ (Res.1). İssos Zaferi'nden sonra İskender, kendi adının verildiği Aleksandreia (bugün İskenderun) kentini kurmuştur. Çok geçmeden Pers Kralı III. Dareios, İskender'e haber göndererek barış yapılmasını teklif etmiştir.¹⁸ İskender Pers kralı III. Dareios'un barış önerisini geri çevirmiştir.

İskender, M.Ö. 332 yılının Eylül ayı başlarında Tyros'tan hareket etmiş, Filistin'e giden geçidi kapayan Ake Kalesi'nde herhangi bir direnişe rastlamadan Gaza (Gazze) yakınlarına ulaşmıştır; kente hücum için surların en elverişli görüldüğü güney tarafında ordugah kurmuş ve Gaza'nın ele geçirilmesinden sonra, İskender'in eline zengin ganimet geçmiştir. İskender, Gaza yakınlarındaki Filistin ve Arap köylerinden insan toplayarak Gaza kentine yerleştirmiş, şehre kalıcı bir garnizon kurmuş ve kent, hem Suriye, hem de Mısır için aynı derecede önemli bir silah deposu haline getirilmiştir. İskender, ekonomi ve lojistik bakımdan önemli bir üs edinmiş, bunun sonucunda daha da güçlenmiştir.¹⁹

M.Ö. 331 yılının başlarında İskender, Nil Nehri'nin batı ağzında, Afrika'nın kuzeydoğu sahilinin derin sulara sahip tek doğal limanında İskenderiye adlı yeni bir şehir kurmuştur. Burada Yunan ve Mısır tapınakları yan yana yer almıştır. Ardından, Kyrene'ye gitmek üzereken yolunu değiştirip güneye yönelmiş ve 480 km'lik zorlu

¹⁴Pomeroy, Burstein, Donlan, Tolbert Roberts, a.g.e., s. 274-275. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Jonh D. Grainger, *Alexander The Great Failure: The Collapse of the Macedonian Empire*, New York 2007, s. 75-76.

¹⁵Pinaros Çayı (Deliçay ?) İplikçioğlu, 2007, s. 43. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Getzel M. Cohen, *The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands, and Asia Minor*, University of California Press, Oxford, England, 1995, s. 19.

¹⁶Charles Freeman, *Mısır, Yunan ve Roma, Antik Akdeniz Uygarlıkları*, çev. Suat Kemal Angı 4. Baskı, Dost Kitabevi, Ankara Temmuz 2013, s. 307. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Elizabeth Baynham, *Alexander The Great The Unique History of Quintus Curtius*, The University of Michigan Press, Amerika, 1998, s. 146-150.

¹⁷İplikçioğlu, 2007, s. 43.

¹⁸Tekin, 1995, s. 103.

¹⁹Droysen, a.g.e., s. 280-282; Grainger, 2007, s. 78; Mosse, a.g.e., s. 29.

bir yolculuktan sonra çölü aşarak Zeus Ammon Tapınağı'nın bulunduğu Siva'ya ulaşmış, Ammon'un oğlu ilan edilmiş bunun üzerine Didima rahipleri de Büyük İskender'i Zeus'un oğlu ilan etmiştir.²⁰ İskender'in Doğu Seferi'nde Mısır önemli bir yer kaplamıştır. Çünkü Mısır'ın egemenliği altına girmesiyle birlikte Persler'in son deniz üssü, Makedonlar'ın eline geçmiş ve bu verimli ülkenin ürünlerini Yunanistan'a göndermek suretiyle burasının tarafsız kalması İskender tarafından sağlanmıştır. Mısır'a sefer düzenleyen İskender, uzun zamandan beri Pers egemenliği altında bulunan Mısır ülkesini hiç savaşmadan egemenliği altına almış, Mısır İskender'e teslim olmuştur.²¹ İskender, M.Ö. 331'de Mısır'dan ayrılarak, Pers Kralı III. Dareios'un asıl ordusunun bulunduğu Babil'e girmiştir. İki ordu Mezopotamya'da Arbela (Erbil) yöresindeki Gaugamela Ovası'nda karşılaşmıştır. Savaş taktiği ve İskender'in zekası, Pers ordusunun bozguna uğramasına neden olmuştur; III. Dareios kaçmış, Gaugamela Savaşı'ndan sonra İskender, "Asya Kralı" ilân edilmiş²² ve Persler bir daha eski güçlerine kavuşamamışlardır.

İskender, Pers İmparatorluğu'nun içlerine girerek başkentleri olan Babil, Susa, Persepolis ve Ekbatana'yı (bugün Hemedan) ele geçirmiş; (Har.1) imparatorluğun hazinelerine el koymuştur. Antik kaynaklarda İskender'in eline geçen Pers servetinin 40 - 50 bin tatanton (yaklaşık 1.000 ton altın) arasında olduğu hesaplanmıştır.²³

İskender, M.Ö. 327 yılında Pers İmparatorluğu'nun doğudaki eyaletlerinden biri olan Sogdiana ve Baktria'nın tamamını fethetmiş (Har. 2) ve bu zaferini kabile reislerinden birinin kızı Roksane ile evlenerek taçlandırmıştır.²⁴ Bu ilk evliliğinden oğlu Aleksandros IV dünyaya gelmiştir.

Büyük İskender, M.Ö. 327-325 yılları arasında Hindistan'a bir sefer²⁵ düzenlemiştir. M.Ö. 326'da İndus Vadisi'ne doğru ilerleyen İskender, kral Poros'u yenmekle birlikte, ülkelerinden çok uzaklaşmış bulunan askerlerinin başkaldırması üzerine geri dönmek zorunda kalmıştır. İskender karayoluyla, generallerinden Nearchos yönetiminde, bir başka grup ise deniz yolundan Mezopotamya'ya geri dönmüşlerdir. Böylece kurulmuş olan İskender Devleti, Ege'den İndus'a kadar uzanan bir dünya imparatorluğu olma niteliğini kazanmıştır.²⁶ Burada, yani İndus'ta Alexandria kentini kurmuştur.²⁷

Babil'e doğru ilerleyen İskender, M.Ö. 324 yılının Şubat ayında Susa'ya ulaşmış ve burada Pers kralları gibi yaşamaya başlamıştır. Pers krallarının giydiği beyaz çizgili elbiseden giymiş ve Pers tacı takmıştır. Kendi Makedon muhafızlarıyla birlikte hizmet

²⁰David Studtard, *Sappho'dan Sokrates'e 50 Hayat Hikayesiyle Antik Yunan Tarihi*, çev. Erdem Gökyaran, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Eylül 2016, s. 202; Grainger, 2007, s.78; William Woodthorpe Tarn, *Alexander the Great: Volume II, Sources and Studies*, 2. Cilt, Cambridge University Press, Cambridge, 1948, s. 350.

²¹Mansel, a.g.e., s. 461.

²²Tekin, 2011, s. 65. Ayrıca Gaugamela Savaşı ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Waters, a.g.e., s. 209-213.

²³Tekin, 1995, s. 103.

²⁴Studtard, a.g.e., s. 203.

²⁵M. Ö. 326 yılında, iki ordu, Hydaspes Nehri'nde bir araya gelmiştir. Her ne kadar İskender o dönemde farkında değilse de, Hydaspes'teki çatışma onun son meydan muharebesi olmuştur. Pomeroy, Donlan, Tolbert Roberts, a.g.e., s. 288. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Nawotka, a.g.e., s. 118.

²⁶İplikçioğlu, 2007, s. 44-45.

²⁷Pomeroy, Burstein, Donlan, Tolbert Roberts, a.g.e., s. 288. Büyük İskender'in Hindistan Seferi ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Mosse, a.g.e., s. 41-44.

vermeleri için Persli kraliyet muhafız birliğini yeniden düzenlemiştir.²⁸ İskender, tüm bu olanlardan ve güvenliğe kavuştuktan sonra, hemen Arap Yarımadası'nı ve ardından Mısır'ın batısındaki Kuzey Afrika'yı işgal etme planlarına girişmiştir. Ancak İskender sağlığının olumsuz yönde ilerlemesi sonucunda, M.Ö. 10 Haziran 323' de Babil'de ölmüş²⁹ ve bu durum İskender'in Arabistan'ı ve Kuzey Afrika'yı fethetme planlarının sonunu getirmiştir.

1.2. Büyük İskender'in Ölümü ve Büyük İskender İmparatorluğu'nun Paylaşımı

İskender'in eşi Baktrialı prenses Roksane ilk çocukları olan Alexandros IV'ü, kralın ölümünden hemen sonra dünyaya getirmiştir. Ayrıca İskender'in genç kardeşi Philippos Arhidaios devleti yönetecek yeterlikte değerlendirilmemiştir.³⁰ Komutanları ölüm yatağındaiken İskender'e krallığı kime bıraktığını sorduklarında "en güçlü olana (*kratistos*)" yanıtını vermiştir.³¹ Bu olaydan sonra Büyük İskender'in varis bırakmadığı anlaşılmış ve bu da komutanları arasında yaşanacak savaşlara yol açmıştır.

Büyük İskender'in kurmuş olduğu imparatorluğun idaresi, beklenmeyen ölümünün ardından paylaşım sürecine girmiştir. Ancak bu paylaşımın öncesinde komutanların Büyük İskender'in eşi ve çocuğu hakkında bir karara vardıkları bilinmektedir. Bu karar gereğince Büyük İskender'in eşi Roksane'nin erkek çocuk dünyaya getirmesi halinde, imparatorluğun ona bırakılması konusunda komutanlar anlaşmışlardır. Ancak sonrasında Büyük İskender'in eşi Roksane ve oğlu Aleksandros IV Büyük İskender'in komutanlarından olan Kassandros tarafından öldürülmüştür.³²

Büyük İskender İmparatorluğu'nun paylaşım sürecinde Büyük İskender'in komutanları arasında yaşanan anlaşmazlıklar, zamanla yerini büyük savaşlara bırakmış, gerçekleşen bu savaşların sonucunda imparatorluğun bölünmesi kaçınılmaz bir hale gelmiştir. Bundan dolayı orduların başlarında bulunan komutanlar devlet işlerinde rol oynamaya başlamış ve bu da komutanlar arasında çatışmalara neden olmuştur. Bu çatışmalar İskender devletini, paylaşım sürecine sokmuştur. Yapılan ilk paylaşımlarda (Har. 3) askeri idarenin mülki idareden ayrılmış olması nedeniyle, hassa kıtaları komutanı Perdikkas'a Asya'nın mülki idaresi, İskender'in bir başka komutanı olan Antipatros'a Avrupa'nın askeri idaresi verilmiştir. Bir başka komutan Krateros ise Asya ordularının başında bulundurulmuştur.³³ İmparatorluğun yerel yönetim sistemi olan satraplık korunmakla birlikte, bölgeler ordu komutanları arasında paylaştırılmıştır. Bu düzenlemeye göre Leonnatos Hellespontos Frigya'sının, Antigonos Likya ve Pamphylia'nın bir kısmını kapsayan Büyük Frigya'nın, İskender'in yardımcısı olduğu düşünülen Eumenes Kapadokya ve Paphlagonia ile komşu olan kıyıların, Lysimakhos Karadeniz kıyıları ile Trakya'nın, Menandros

²⁸Freeman, a.g.e., s. 315.

²⁹Martin, a.g.e., s. 331-333; Mosse, a.g.e., s. 46-47.

³⁰Koester, a.g.e., s. 11.

³¹Martin, a.g.e., s. 333.

³² Richard A. Billows, *Antigonos the One-Eyed and the Creation of the Hellenistic State*, University of California Press, 1997, s. 350; Marjorie Lightman, Benjamin Lightman, *A to Z Ancient Greek and Roman Women*, Facts On File Publishing, New York 2008, s. 286.

³³Mansel, a.g.e., s. 477.

Likya'nın, Philotas Kilikya'nın, Philatos'un oğlu Asandros Karya'nın, Ptolemaios Mısır'ın satrapları olmuşlardır.³⁴

Perdikkas'ın zamanla idari yönetimdeki payını arttırmaya başlaması ve tek egemen olmaya yönelik tavırları, İskender'in komutanları arasında hoşnutsuzluk yaratmış ve komutanların Perdikkas'a karşı koalisyon³⁵ oluşturmaya başlamalarına neden olmuştur. Ptolemaios, saygınlığını yükseltmek için, Makedonya krallık mezarlığında toprağa verilmek istenen İskender'in naaşına el koymuştur. Ptolemaios cenazeye Suriye'de saldırmış ve kendi başkenti İskenderiye'ye gömmek amacıyla hükümdarın naaşını Mısır'a götürmüştür. Bu olay, Perdikkas'ı Mısır'a sefer yapmaya zorlamış, ancak Perdikkas kendisinden nefret eden subayları tarafından öldürülmüştür.³⁶

Bu koalisyon girişimlerinin en net sonucu M.Ö. 320 yılında Orontes (Asi) Nehri üzerindeki Triparadeisos (Suriye Kuzeyi) adlı bir kasabada düzenlenen ve üst düzey komutanların katılımıyla gerçekleşen toplantı olmuştur. Bu toplantı öncesinde Seleukos I, Perdikkas'a karşı bir tutum sergilemiş ve katledilmesine destek vermiştir.³⁷ Triparadeisos toplantısında Seleukos I'in bu tavrı Babil satraplığının kendisine verilmesiyle karşılık bulmuştur.³⁸ Toplantının başkanlığını İskender'in komutanlarından biri olan Antipatros³⁹ yapmıştır. Büyük İskender'in komutanları Triparadeisos'ta, Doğu ve Batı dünyalarının geleceklerini derinden etkileyen yeni bir anlaşmaya varmışlardır. Bu anlaşmaya göre Antipatros Makedon hükümdarı olarak kabul edilmiştir. Ptolemaios, Mısır hükümdarı olarak göreve devam etmiş ve Antigonos Frigya hükümdarı olarak kabul edilmiştir. Ancak, bu paylaşım uzun ömürlü olmamış, M.Ö. 319'da Antipatros'un ölümüyle birlikte Antigonos en güçlü hükümdar konumuna gelmiştir.⁴⁰ Egemenlik alanı Frigya olan Antigonos'un, Babil valisi Seleukos I'den Babil gelirlerini kendisine vermesini istemesi üzerine, M.Ö. 316 yılı sonlarında Babil satraplığını bırakarak Seleukos I, İskenderiye'ye sığınmıştır. Ancak daha sonra Seleukos I, Mısır Kralı Ptolemaios'u, Antigonos'un tehditkar planları olduğuna inandırmıştır. Seleukos I'in kışkırtması üzerine, Büyük İskender'in komutanları olan Ptolemaios, Kassandros ve Lysimakhos arasında Antigonos'a karşı bir koalisyon oluşturulmuş⁴¹ ve bu koalisyon M.Ö. 315'te savaş ilan etmiştir.

³⁴Murat Arslan, *İstanbul'un Antikçağ Tarihi- Klasik ve Hellenistik Dönemler*, Odin Yayıncılık, İstanbul Haziran 2010, s. 204.

³⁵Antigonos, Ptolemaios ve Lysimakhos'un Perdikkas'a kurmuş olduğu koalisyona Büyük İskender'in diğer komutanı Krateros'ta katılmıştır. Mansel, a.g.e., s. 479.

³⁶V. Diakov- S. Kovalev, *İlkçağ Tarihi-1*, çev. Özdemir İnce, 2. Basım, c. 1, Yordam Kitap, İstanbul 2008, s. 382.

³⁷Triparadeisos kasabasında düzenlenen toplantı ile ilgili detaylı bilgi için bkz. R. Malcolm Errington, *A History of the Hellenistic World: 323-30 BC*, Blackwell Publishing, New Jersey 2008, s. 7-8; Ayrıca detaylı bilgi için bkz. David Braund, *After Alexander: the Emergence of the Hellenistic World, 323-281, A Companion to the Hellenistic World*, ed. Andrew Erskine, Malden, Oxford Blackwell Publishing, Oxford, 2005, s. 23. Perdikkas bu süreçte Büyük İskender'in naaşını Babil'den İskenderiye'ye götürmüş olan Ptolemaios'un üzerine yürümüş, fakat Memfis'teki ordugahında kendi askerleri tarafından öldürülmüştür. Mansel, a.g.e., s. 479.

³⁸Trevor Bryce, *Ancient Syria: A Three Thousand Year History*, Oxford University Press, Oxford 2014, s. 161.

³⁹Perdikkas'ın ölümünden sonra naiplik Antipatros'a geçmiş ve toplantıya başkanlık yapmıştır Diakov-Kovalev, a.g.e., s. 382.

⁴⁰Braund, a.g.e., s. 24.

⁴¹Mansel, a.g.e., s. 589.

M.Ö. 312’de Ptolemaios, Antigonos’un oğlu Demetrios’un üzerine bir sefer gerçekleştirmiştir. Filistin’de Gaza’da (Gazze) yapılan savaşta Demetrios yenilmiş ve kaçmıştır. Gaza Savaşı’ndan sonra komutanlar arasındaki savaş devam etmiştir.⁴² M.Ö. 312’de yaşanan Gaza Savaşı sonucunda Ptolemaios Filistin ve Fenike topraklarını kontrolü altına almıştır.⁴³ Ayrıca, Seleukos I, küçük bir orduyla daha önce kendi yönetiminde bulunan Babil satraplığını M.Ö. 312’de işgal etmiştir.⁴⁴ Böylece Seleukos I tekrar Babil satraplığını almış ve hedefine ulaşmıştır. Savaşlar ve yaşanan bu sınır değişiklikleri, komutanların egemenlik alanlarında herhangi bir değişimin yaşanmaması (*status quo*) koşuluyla M.Ö. 311’de imzalanan barış antlaşmasına kadar yaklaşık 4 yıl sürmüştür. Ancak, M.Ö. 311 yılında Büyük İskender’in komutanları arasında anlaşmazlıklar çıkmış ve bir barış antlaşması daha yapılmıştır. Seleukos I bu barışın dışında tutulmuş, diğer dört general ise kendilerini Büyük İskender’in komutanı ilan etmiştir. Bu generaller Büyük İskender’in tahtına oğlu Küçük İskender (Aleksandros IV) çıkıncaya kadar Kassandros’u saltanat naibi ve Avrupa’da komutan olarak tanımışlardır. Yine bu antlaşma gereğince Ptolemaios Mısır’da, Lysimakhos Trakya’da, Antigonos ise tüm Asya’da hüküm sürecektir. Ancak İskender’in mirası olan büyük imparatorluğun toprak bütünlüğü, yeniden yaşanan savaşlarla bu kez, içerisinde Seleukos I’in de yer aldığı beş bölgeye⁴⁵ ayrılacaktır.

Büyük İskender İmparatorluğu’nun sürekli olarak generalleri arasında bölünmesi, sınırların ya da görevlerin değişmesi yine bu imparatorluğu kendi içerisinde yormuştur. Güçsüzleşen büyük komutanların topraklarının zamanla daha küçük krallıklara ayrıldığına görüldüğü bir süreç kaçınılmaz hale gelmiştir.⁴⁶ Bu süreçte komutanlar arasında siyasi işbirlikleri kurulmaya başlanmış ve Seleukos I, Kassandros ve Lysimakhos geniş çaplı piyade ve savaş filllerinden oluşan müttefik bir güç yaratmışlardır. Aynı zamanda Seleukos I Suriye yakınlarına⁴⁷ yerleştirilmiş ve bu ordunun yerleştirildiği alan Seleukos Kapadokyası olarak adlandırılmıştır.⁴⁸ Seleukos I kendisine ganimet olarak verilen Seleukos Kapadokyasını da içeren Suriye topraklarında güçlenmeye başlamış, egemenliği altındaki toprakları Suriye’nin kuzeyine doğru genişletmeye çalışmıştır. Ancak bu Ptolemaioslar’ın isteği dışında gerçekleşmiştir. Seleukos I, kendi gücünün bulunduğu topraklarda yeniden toparlanmaya çalışırken, Ptolemaioslar ile olan ittifakını sürdürür görünmüştür. Seleukos I, Kassandros, Lysimakhos ve Ptolemaios’larla birlikte kurulmuş olan ve Demetrios’a karşı gelişen bu ittifaktan çıkarılmıştır. Seleukos I’in bu ittifaktan çıkarılmasında, Atina, Sidon, Tyre, Kıbrıs ve Kilikya’yı elinde bulunduran Demetrios’la aniden gerçekleşen ittifakı etken olmuştur. Bu gelişme İskender’in

⁴²Tekin, 2011, s. 68.

⁴³John D. Grainger, *Great Power Diplomacy in The Hellenistic World*, by Routledge Taylor and Francis Group, London and New York, 2017, s. 75

⁴⁴Otto Morkholm, *Erken Hellenistik Çağ Sikkeleri- Büyük İskender’in tahta çıkışından Apameia Barışı’na kadar (İ.Ö.336-188)*, çev. Oğuz Tekin, edt. Philip Grierson- Ulla Westermrk, 1. Basım, Homer Kitabevi, İstanbul 2000, s. 64.

⁴⁵Mansel, a.g.e., s. 481-482.

⁴⁶Bu yeni krallıklara Bergama (Pergamon), Bithynia, Pontos ve Kapadokya Krallıkları örnek olarak verilebilir. Tekin, 2011, s. 70.

⁴⁷İncelenen dönemde Suriye toprakları, Toros Dağları ve Sina Çölü arasındaki alanı kapsamıştır. Grainger, 2017, s. 76.

⁴⁸Grainger,2017, s.75-76.

büyük komutanı Ptolemaios ve Önasya’da gittikçe gelişen Seleukos I’in bundan sonra gerçekleştirecekleri savaşlardaki temel nedenlerden biri olarak görülmüştür.⁴⁹

1.3.Hellenistik Düşünce ve Yayılım Alanı

Hellenistik terimi, Yunan ve Yakındoğu tarihinin Büyük İskender’in M.Ö. 323’deki ölümü ile Mısır’ın son Makedon hükümdarı VII. Kleopatra’nın ölümü arasındaki dönemini tanımlamak için ilk kez 19. yüzyılda kullanılmıştır.⁵⁰ Bu dönemde ortaya çıkmış olan Hellenistik Devletler’in her birinin farklı yapıda oluşmuş olması ve birbirlerini etkilemesi bu terimin ortaya çıkmasını sağlamış, gerek siyasi, gerek kültürel anlamda atılan adımlar ile birlikte bu dönem, Hellenistik adını alma niteliğini kazanmıştır. (Har. 4, Har. 5).

İskender M.Ö. 334-325 yılları arasında Pers Devleti’ne karşı büyük bir fetih hareketine girişmiş ve bu seferin nedenlerinin başında, İskender’in babasından devraldığı ve kurmak istediği büyük dünya imparatorluğu ile ilgili planları yer almıştır. Büyük Doğu Seferi’ni askeri açıdan büyük bir zaferle sonuçlandıran İskender, ele geçirdiği topraklardaki, kendi egemenliğinden önceki kültürel doku üzerinde de hakimiyet kurmak adına önemli girişimlerde bulunmuştur. Bu doğrultuda Pers yönetim sisteminin alınmasıyla birlikte, devletin resmi dili Hellence olmuş, askeri ve sivil yönetim birbirinden ayrılmış, fakat tek bir maliye teşkilatı kurulmuştur. Ekonomide tek bir para sistemi ile bir dünya ekonomisi alanının oluşması için gerekli ortam hazırlanmıştır. Kaynaştırma politikası ile birlikte Hellen, Makedon ve Doğu kökenli insanların birbirleriyle evlenmeleri sağlanarak, Batı ve Doğu kültürlerinin de birbirleriyle kaynaştırılması amaçlanmıştır. Salt Monarşi ile birlikte Doğu adet ve giysileri alınmış, kral sınırsız yetkileri olan bir hükümdar olmuştur.⁵¹ Ancak, Makedonya Kralı Büyük İskender’in M.Ö. 323 yılında aniden ölümünün ardından kendisinden kalan büyük toprakların paylaşımı noktasında, generalleri arasında büyük çatışmalar yaşanmıştır. Bu çatışmaların ardından güçlü olan komutanları arasında çeşitli coğrafyalarda büyük krallıklar kurulmuştur. Bu krallıkların kuruluşları aynı zamanda Hellenistik Devletler’in oluşumunun başlangıcı olarak da kabul edilmiştir. Anadolu, Mısır ve Makedonya topraklarında yeni, farklı halkları bünyesinde barındıran, zamanla Hellenleşmeyi zorunlu kılmış olan idari yapıların ilk örnekleri bu coğrafyalarda kurulan krallıklar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu idari yapıların güttüğü yayılcı tavrı, Hellen dünyasının savaşlara sahne olmasının ana nedeni olarak kabul edilmiştir.

Hellenistik krallıklardan biri olan Makedonya Krallığı ulusal bir karaktere sahip olmuştur. Çünkü Makedonyalı krallar Makedonya halkı ile birlikte yaşamışlardır. Ptolemaios ve Seleukoslar’ın devletleri yapay bir teşkilattan ibaret kalmıştır. Bunun nedeni Ptolemaios ve Seleukos krallıklarında Makedonya ırkından fakat Yunan kültürünü benimsemiş kralların yer almış olması ve sayıca az bir Yunan-Makedonya zümresine ve ücretli askerlerden meydana gelmiş olan bir ordu kurulmasına

⁴⁹John D. Grainger, *Seleukos Nikator –Constructing a Hellenistic Kingdom*, by Routledge, New York 1990, s. 160; John D. Grainger, 2017, s. 75.

⁵⁰Martin, a.g.e., s. 335; Tekin, 1995, s. 102.

⁵¹İplikçioğlu, 2007, s. 45.

bağlanmıştı. Ptolemaios ve Seleukoslar, kendi içlerinde dahi farklılık arzeden Doğu kavimlerini egemenlikleri altında bulundurmışlardır. Bu durum tüm Hellenistik krallıklar için iç siyasetlerinde Doğu ve Batı unsurlarını birleştirip kaynaştırmak isteyen Büyük İskender'in tersine, zamanla bu krallıklarca ulusal bir Makedonya siyaseti izlendiğini göstermiştir. Hindistan'a kadar yayılmış olan Doğulu krallıkların dış siyasette bir süre ırksal ve kültürel benliklerini korumaları yine doğudaki Makedonyalı krallarca⁵² sağlanmıştır.

Hellenistik Devir'de kurulmuş olan kentler kültürel, ekonomik ve siyasi yapının belirleyicisi olarak kabul edilmişlerdir. Bunlardan İskenderiye kenti, İskender'e ait en bilinen ve en kalıcı kent örneğini oluşturmuştur. Nitekim Mısır Kralı Ptolemaios bu kenti oldukça önemsemiştir. Bu kent, Hellenistik dünyada Makedonlar da dahil olmak üzere çeşitli etnik grupları bir arada barındıran önemli bir kent niteliğini taşımıştır. Burada Yahudiler, Yunanlılar ve Mısırlılar nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturmuşlardır. Ptolemaios II, İskenderiye'yi Yunan dünyasının kültür merkezi olarak tanımlamış ve aynı zamanda burada Zeus Heykeli yaptırmıştır.⁵³ Bir diğer kent olan Antigoneia'yı M.Ö. 306 yılında Antigonos Monophthalmos, Orontes (Asi) Nehri üzerinde kurmuştur. Diodorus'a göre bu kent Babil, Aşağı Suriye ve Mısır yakınlarındaki satraplıkları kontrol etmek için seçilmiştir.

M.Ö. 301 yılında İskender'in komutanları arasındaki İpsos savaşı bittikten sonra, Malalas ve Libanius'a göre, Seleukos I, bu kenti yerle bir etmiş, Atinalılar ve Makedonlar dahil olmak üzere nüfusu başkent olarak seçtiği Seleukeia Pieria'a (Samandağ/Hatay) nakletmiştir. Kral sonrasında Daphne (Defne/Harbiye/Hatay) yakınlarındaki yeni başkenti Antiokheia'yı (Antakya) kurmuştur.⁵⁴ Dahası İskender'in ölümü ve Hellenistik krallıkların kurulmasıyla birlikte bir dizi göç yaşanmış ve bu durum siyasi anlamda birtakım yeni düzenlemelerin yapılmasına neden olmuştur. Binlerce Yunan, Hellenistik Doğu'daki büyük şehirlere yönelmiştir.⁵⁵ Hellenistik dönemde özellikle Doğu'da yer alan krallıkların hem köy, hem de şehirlerinde yaşanan nüfus yoğunluğu tarımı birincil gelir kaynağı haline getirmiş ve ekonomik refahın artmasına katkı sağlamıştır.⁵⁶ Dolayısıyla Hellenistik kentler büyümüş ve bu kentlere imtiyazlar verilmiştir. Bu anlamda salt monarşinin bazı yönlerden hafifletilmesine karşılık yine bu kentler Seleukoslar'ın dayanak noktalarını oluşturmuştur.⁵⁷

Doğu Akdeniz dünyasındaki Hellenistik toplum açık bir biçimde ayrı tabakalara bölünmüştür. Hiyerarşinin en tepesinde kraliyet ailesi ve çevresi yer almış, toplumsal statü ölçütünde onları büyük kentlerin Yunanlı ve Makedon seçkinleri izlemiş, bu seçkinlerin hemen ardından ise yerli kentlerin zengin seçkinleri yer almıştır. Özgür halkın en alt tabakasını küçük tüccarların oluşturduğu kitleler oluşturmuştur.⁵⁸

⁵²Mansel, a.g.e., s. 510- 515.

⁵³Pomeroy, Burstein, Donlan, Tolbert Roberts, a.g.e., s. 310.

⁵⁴Getzel M. Cohen, *The Hellenistic Settlements In Syria, The Red Sea Basin, and North Africa*, University of California Press, London, England 2006, s. 76.

⁵⁵Jerome Jordan Pollitt, *Art in The Hellenistic Age*, Cambridge University Press, Cambridge 1986, s. 1

⁵⁶Koester, a.g.e., s. 66.

⁵⁷Mansel, a.g.e., s. 515.

⁵⁸Martin, a.g.e., s. 345.

Hellenistik dönemin tüm kültürel öğeleriyle sanata oldukça büyük bir katkı sunduğu, döneme ait kent mimarisinden heykel tasarımına kadar geniş bir yelpazede üretilmiş olan eserlerde gözlenmiştir. Özellikle Hellenistik portreler, yalnızca konunun gerçek özelliklerini değil, aynı zamanda kişiye ve kişiliğe de dikkat çekme bağlamında, kendi arenasından sıyrılarak, siyasi amaçlar doğrultusunda da değerlendirilmiştir. Bunun en güzel örneklerinden biri Ptolemaioslar tarafından kullanılmış, kral rejimini desteklemek için ustalıkla kendi görsel imgelemine kamu alanlarında sıklıkla kullanmıştır. Aynı zamanda Hellenistik yöneticiler dini, mutlak güç kullanımlarını meşru kılmak için etkisiz hale getirmişlerdir. İktidar hanedanlarının üyeleri heykellerde tanrıların özellikleri ve efsaneleri ile de tasvir edilmiştir.⁵⁹

Seleukoslar kuruluş yıllarından itibaren tebaalarındaki halkların dini hassasiyetlerine karşı saygı göstermiştir. Bunun en çarpıcı örneği, Seleukos I Nikator, Antiokhos I Soter ve Seleukos III tarafından Babil'deki tapınakların restore edilmiş olmasıdır. Literatüre Babil Kronikleri olarak geçen ve Babil çiviyazısı ile kaydedilmiş olan metinlere göre, adı geçen krallar, Babil'deki tapınakların restoresi ile ilgilenmiş, adak ve bağışlarda bulunmuşlardır.⁶⁰ Ancak Hellenistik devletler, Ptolemaios, Seleukos ve Antigonoslar sosyo-kültürel açıdan bir "güçler dengesi" kurmuşlarsa da⁶¹, var olan yerleşik kültürün değişimine beklenildiği ölçüde etki edememiştir.

⁵⁹Pomeroy, Burstein, Donlan, Tolbert Roberts, a.g.e., s. 314.

⁶⁰Babil Kroniklerinde yer alan Seleukos Kralları ve icraatları ile ilgili olarak bkz. Michel M. Austin, *The Hellenistic World from Alexander to The Roman Conquest, A Selection of Ancient Sources in Translation*, Cambridge 2006; Kathryn Stevens, "The Antiochus Cylinder Babylonian Scholarship and Seleucid Imperial Ideology", *Journal of Hellenistic Studies* 134, 2014, s. 66-88; Albert K. Grayson, *Assyrian and Babylonian Chronicles, Texts From Cuneiform Sources*, 1975.

⁶¹İplikçioğlu, 2007, s. 47.

İKİNCİ BÖLÜM

SELEUKOS KRALLARI VE İCRAATLARI

2.1. Seleukos I (Nikator) (M.Ö. 312–281)

Büyük İskender'in ölümünden sonra ortaya çıkan Hellenistik devletler içerisinde Önasya toprakları üzerinde kurulan krallıklardan biri de Seleukos Krallığı olmuştur. Bu devletin kurucusu olan Seleukos I, Makedonya'da M.Ö. 358 yılında doğmuştur. Seleukos I'in babası olan Antiokhos, Kral Philippos II'nin ordusunda komutanlık yapmıştır.⁶² Seleukos I, babasından aldığı eğitim ve disiplinin yanı sıra, sahip olduğu ayrıcalık ile ordudaki ilerleyişini kolaylaştırmıştır. Bu doğrultuda, Seleukos I kısa bir süre içerisinde, M.Ö. 326 yılında sıradan bir memurken⁶³, M.Ö. 323'te imparatorluğa doğru yükselen bir kariyere sahip olmuştur.

Büyük İskender'in komutanlığında M.Ö. 326 yılında gerçekleşen Hydaspes Savaşı'ndan⁶⁴ kısa bir süre önce, Seleukos I'in Büyük İskender'in komutanı olarak atandığı düşünülmüştür. Bu savaşta, Seleukos I tarafından komuta edilen *hypaspistler* in⁶⁵ de savaşın gidişatında etkin bir role sahip oldukları gözlemlenmiştir. Yaşanan bu savaşta, Makedon piyadeleri arasındaki kayıplar çok ağır olmuş, karşı tarafın sahip olduğu eğitilmiş savaş filleri, yeni savaş teçhizatlarının varlığı ve askerlerin savaş yetenekleriyle birlikte Seleukos I ağır bir yenilgiye uğratılmıştır.⁶⁶ Bu yenilginin ardından Seleukos I'in deneyim kazanarak ilerlemiş olması, daha sonrasında göstermiş olduğu askeri başarılarının temel tetikleyicisi olarak değerlendirilmiştir.

Büyük İskender'in beklenmedik bir zamanda, kendisine belli bir halef göstermeksizin ölmesi, kurmuş olduğu dünya imparatorluğu için büyük bir felaket oluşturmuştur.⁶⁷ Ölümünün ardından İskender'in tahtına çıkan oğlu ve kardeşi, Makedon dünyada bir yandan taraftar toplarken, diğer yandan karşıt grupları da ortaya çıkarmıştır. Bu süreç içerisinde net tutumu ile ilgili bilgi sahibi olunamayan Seleukos I, ordudaki görevine devam etmiş olmalıdır. İskender'in ölümünden sonra yeniden şekillendirilmeye çalışılan bölgeler, varılan kararlar doğrultusunda üst düzey görevliler tarafından atanan valilerce kontrol altında tutulmuştur. Büyük İskender'in en sadık yoldaşlarından biri kabul edilen, Antiokhos'un oğlu olan ve Küçükasya'dan Pers, Baktria, Sogdiana ve Hindistan'a kadar uzanan yerlerde İskender'in askeri

⁶²Grainger, 1990a, s. 1-2; Waldemar Heckel, *The Marshals of Alexander's Empire*, by Routledge, New York 1992, s. 254.

⁶³Grainger, 1990a, s. 20.

⁶⁴M.Ö. 326'da Büyük İskender İndus (Sind) ırmağını geçerek dostu Taksiles'in başkenti Taksila'ya gelmiştir. Buradan güney yönünde ilerleyerek Taksiles'in düşmanı Kral Poros'un üzerine yürümüş ve aynı yıl içinde Hydaspes (Celum) Irmağı kenarında Dördüncü Büyük Meydan Muharebesini vermiştir. Mansel, a.g.e., s. 467-468. Bu savaş Büyük İskender'in Hindistan Seferi sırasında gerçekleşmiş ve bu savaş sırasında Seleukos I İskender'in ordusunda yer almıştır. Hydaspes Savaşı ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Lance B. Kurke, Ph. D. *The Wisdom of Alexander The Great, Enduring Leadership Lessons from the Man Who Created an Empire*, Amacom, New York 2004, s. 11-14; Jonh M. Kistler, *War Elephants*, University of Nebreska Press, Lincoln and London 2007, s. 31-33.

⁶⁵*Hypaspist* (Kalkancı) denilen hafif piyadeler Makedonya krallarının eski muhafızlarından oluşturulmuş, Philippos II zamanından beri muharip sınıf olarak hizmet görmüş ve ordunun asli bir unsurunu teşkil etmişlerdir. Hypaspistler phalankslardan daha hafif silahlar taşımışlardır. Senem Özer, *Büyük İskender'in Doğu Seferi'nde Anadolu'nun Yeri ve Önemi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006, s. 15.

⁶⁶Grainger, 1990a, s. 9.

⁶⁷Mansel, a.g.e., s. 477.

komutanları arasında yer almış olan Seleukos I, Babil'e satrap olarak atanmıştır.⁶⁸ Generaller arasında sürekli çekişmelerin yaşandığı bu dönemde sınırların ve müttefiklerin sürekli değiştiği görülmüştür.

Egemenlik alanı Frigya olan Antigonos'un, Babil valisi Seleukos I'den Babil gelirlerini kendisine vermesini istemesi üzerine Seleukos I, M.Ö. 316 yılı sonlarında Babil satraplığını bırakarak İskenderiye'ye sığınmıştır. Ancak daha sonra Seleukos I, Mısır Kralı Ptolemaios'u, Antigonos'un tehditkar planları olduğuna inandırmıştır. Seleukos I'in kışkırtması üzerine, Büyük İskender'in komutanları olan Ptolemaios, Kassandros ve Lysimakhos arasında Antigonos'a karşı bir koalisyon oluşturulmuş ve bu koalisyon M.Ö. 315'te savaş ilan etmiştir.⁶⁹ Bu savaş *status quo* koşuluyla M.Ö. 311'de imzalanan barış antlaşmasına kadar yaklaşık 4 yıl sürmüştür.⁷⁰ Seleukos I'in bu koalisyonu oluşturma nedenlerinden en önemlisi Babil'i geri alma isteği olmuştur. Büyük İskender'in Doğu'nun tüm cazibesini barındıran bu kente olan hayranlığı ve bu kentte ölümü, Seleukos I için göz ardı edilmeyecek bir önem arz etmiş ve muhakkak ki geri alınması gereken bir toprak parçası olarak görülmüştür. Antigonos'un oğlu Demetrios'un M.Ö. 312'de Gaza'da (Gazze) yapılan savaşta yenilmesi üzerine Mısır'da bulunan Seleukos I, Babil'e geri dönmüş ve bu cepheden de Antigonos'a karşı savaşıma imkanını bulmuştur.⁷¹ Ancak Seleukos I, küçük bir orduyla daha önce kendi yönetiminde bulunan Babil satraplığını M.Ö. 312'de işgal etmiştir.⁷² Ve bu sayede Seleukos I tekrar Babil satraplığını almış, hedefine ulaşmıştır.

M.Ö. 311 yılında yine generaller arasında anlaşmazlıklar çıkmış ve bir barış antlaşması daha yapılmıştır. Ancak Seleukos I bu barışın dışında tutulmuş, diğer generaller ise kendilerini Büyük İskender'in komutanı ilan etmiştir. Ayrıca bu generaller Büyük İskender'in oğlu tahta çıkıncaya kadar Kassandros'u saltanat naibi ve Avrupa'da komutan olarak tanımışlardır. Dahası bu generallerce varılan antlaşma gereği Ptolemaios Mısır'da, Lysimakhos Trakya'da, Antigonos ise tüm Asya'da hüküm sürecek ve Yunan şehirleri bağımsızlıklarına tekrar kavuşacaklardı. Bu suretle Büyük İskender Devleti Seleukos I ile birlikte beş bölgeye ayrılmıştır.⁷³ Büyük İskender İmparatorluğu'nun sürekli olarak generalleri arasında bölünmesi, sınırların ya da görevlerin değişmesi yine bu imparatorluğu, kendi içerisinde yormuştur. Güçsüzleşen büyük komutanların topraklarının zamanla daha küçük krallıklara ayrıldığı görüldüğü bir süreç kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu süreçte komutanlar arasında siyasi işbirlikleri kurulmaya başlanmış ve Seleukos I, Kassandros ve Lysimakhos geniş çaplı piyade ve savaş filllerinden oluşan müttefik bir güç yaratmışlardır. Aynı zamanda Seleukos I Suriye yakınlarına⁷⁴ yerleştirilmiş ve bu ordunun yerleştirildiği alan Seleukos Kapadokyası olarak adlandırılmıştır.⁷⁵ Seleukos I kendisine ganimet olarak verilen Seleukos Kapadokyasını da içeren Suriye

⁶⁸Bryce, a.g.e., s. 161.

⁶⁹Bu koalisyona Birinci Kaolisyon Harbi adı verilmiştir Mansel, a.g.e., s. 589.

⁷⁰Morkholm, a.g.e., s. 63.

⁷¹Mansel, a.g.e., s.481.

⁷²John D. Grainger, *The Rise of The Seleukid Empire (323-223 BC): Seleukos I to Seleukos III*, Pen/Sword Books, Barnsley, South Yorkshire, England 2014, s. 28; Morkholm, a.g.e., s. 64. Ayrıca konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Grainger, 1990, s. 52- 75.

⁷³Mansel, a.g.e., s. 482.

⁷⁴İncelenen dönemde Suriye toprakları, Toros Dağları ve Sina Çölü arasındaki alanı kapsamıştır. Grainger, 2017, s. 76.

⁷⁵Grainger, 2017, s. 75-76.

topraklarında güçlenmeye başlamış, egemenliği altındaki toprakları Suriye'nin kuzeyine doğru genişletmeye çalışmıştır. Ancak bu Ptolemaioslar'ın isteği dışında gerçekleşmiştir. Seleukos I, kendi gücünün bulunduğu topraklarda yeniden toparlanmaya çalışırken, Ptolemaioslar ile olan ittifakını sürdürür görünmüştür. Seleukos I, Kassandros, Lysimakhos ve Ptolemaios'larla birlikte kurulmuş olan ve Demetrios'a karşı gelişen bu ittifaktan çıkarılmıştır. Seleukos I'in bu ittifaktan çıkarılmasında, Atina, Sidon, Tyre, Kıbrıs ve Kilikya'yı elinde bulunduran Demetrios'la aniden gerçekleşen ittifakı etken olmuştur. Bu gelişme İskender'in büyük komutanı Ptolemaios ve Önasya'da gittikçe gelişen Seleukos I'in bundan sonra gerçekleştirecekleri savaşlardaki temel nedenlerden biri olarak görülmüştür.⁷⁶

Anadolu'da Seleukos egemenliğinin başlamasıyla birlikte daha küçük bazı krallıklar da kurulmuştur. Bu krallıkların Bergama (Pergamon), Bithynia, Pontos ve Kapadokya krallıkları olduğu saptanmıştır. Bu krallıkların daha öncesinde bir satraplık halinde varlıklarını sürdürmelerine rağmen, belirgin bir krallık olmaları M.Ö. 3. yüzyılda gerçekleşmiştir.⁷⁷

Antigonos, yine M.Ö. 311 yılında Seleukos I'i Babil'den çıkarmayı başaramamış ve yavaş yavaş doğudaki tüm satraplıkları güçlü rakibine yani Seleukos I'e kaptırmıştır. Antigonos'un başarısızlığının nedenlerinden biri, Ptolemaios'la savaşa yeniden başlaması ve Yunanistan'ın kontrolü için Kassandros'la savaşa girişmesi olmuştur.⁷⁸ Bu anlamda Antigonos'un Ptolemaios ve Kassandros'la çarpışması Seleukos I için bir avantaj sağlamıştır.

M.Ö. 309/308 yılında Seleukos I kral ünvanını⁷⁹ almıştır. Seleukos I İran'ın doğu eyaletlerinde, Baktriya ve Sogdian'da savaştıktan ve bu ülkeleri egemenliği altına aldıktan sonra, Hindistan'da İndos ve Ganges bölgelerini birleştirmek istemiştir. Bu anlamda merkezi Pataliputra olmak üzere büyük bir krallık kurmuş ve dikkate değer bir teşkilat meydana getirmiş olan Mavriya sülalesinden Çandragupta'nın (Grekçe Sandrakottos) üzerine yürümüştür. Seleukos I, Pencap'a kadar ilerlemiş, fakat batıdaki olaylar yüzünden Hint kralıyla bir barış ve dostluk antlaşması yapmıştır. Bu antlaşmaya göre Hindistan eyaletlerinden başka, doğu İran'ın sınır bölgelerini Hint kralına bırakmış, buna karşılık ise o dönem savaşlarda büyük rol oynayan 500 kadar fil elde etmiştir. M.Ö. 303 yılında Seleukos I, Çandragupta'dan savaş fillerini alma sözü karşılığında Hindistan üzerindeki hak iddiasından vazgeçmiştir.⁸⁰ Seleukos I bu filleri Anadolu'ya getirmiştir ve Kapadokya'daki ordugahında tutmuştur.⁸¹ Büyük İskender gibi kendi de büyük bir imparatorluk kurmak isteyen Seleukos I'in fillerin savaşlarda nasıl bir etkiye sahip olduğu bilinci bu hareketiyle kanıtlanmıştır.

⁷⁶Grainger, 1990a, s. 160.

⁷⁷Tekin, 2011, s. 70.

⁷⁸Morkholm, a.g.e., s. 64.

⁷⁹Mansel'e göre, Seleukos I, Antigonos ile savaştığı esnada kral ünvanını almıştır. Mansel, a.g.e., s. 482-483. Seleukos I Nikator, kral olduktan sonra savaşlarda göstermiş olduğu başarılarından dolayı «Nikator» (Galip) ünvanını almıştır. Merve Sarılar, *Küçükasya'daki Seleukos Kolonileri*, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012, s. 135.

⁸⁰Grainger, 1990a, s. 108-110; Morkholm, a.g.e., s. 210.

⁸¹Mansel, a.g.e., s. 484.

Büyük İskender İmparatorluğu'nu yeniden canlandırmak isteyen ve devlet içinde son merkezi güç sahibi Antigonos'un, M.Ö. 301 yılında Lysimakhos ve Seleukos I'e karşı İpsos Savaşı'nı⁸² kaybetmesi üzerine, Büyük İskender İmparatorluğu'nda şu dört büyük Hellenistik devlet ortaya çıkmıştır: Mısır'da Ptolemaios Devleti, Trakya ve Küçükasya'da Lysimakhos Devleti, Mezopotamya ve Suriye'de yani Büyük İskender İmparatorluğu'nun doğusunda kalan Seleukos Devleti, Kassondros'un Makedonya Devleti.⁸³ Büyük İskender İmparatorluğu'nun generaller arasında bu şekilde paylaşılmış olması, sosyal ve kültürel anlamda çeşitli yapılanmaların oluşmasına ve bu farklı yerli kültürlerin tek bir çatı altında birleşmelerine neden olmuş, ancak Hellenistik devletler dünyasının başında farklı komutanların olması kendi aralarında da savaflara neden olmuştur. Aynı zamanda Hellenistik devletlerden biri olan Selukoslar'ın komutanı ve kurucusu olan Seleukos I'in bu savaflarda üstünlük kazanmasıyla egemenlik alanında ciddi bir genişleme görülmüştür. Ayrıca Seleukos I yaptığı faaliyetlerle birlikte bulunduğu coğrafya itibariyle Hellen kültürünün yayılmasına da katkı sağlayan krallardan biri olmuştur.

Seleukos I, egemenliği altına almış olduğu bölgeyi yönetebilmek için merkez olarak öncelikle Seleukeia Pieria'yı⁸⁴ seçmiştir. Ancak daha sonra Seleukos I tarafından inşa edilen Seleukeia Pieria gölgede kalmış⁸⁵, M.Ö. 300 Nisan ayında yani Seleukeia Pieria'nın kuruluşundan bir ay sonra daha iç taraflarda bulunan Antiokheia'nın başkent olarak inşasına başlanmıştır. Antiokheia'nın bir krali merkez olarak belirlenmesinde sahip olduğu stratejik konum göz önünde bulundurulmuştur.⁸⁶ Seleukos I, bu krali merkeze babasının adı olan Antiokh'u uygun görmüştür.

Seleukos I, egemen olduğu topraklarda yaklaşık elli kadar kent kurmuştur. Bu kentlerden on altısı Antiokheia⁸⁷ adını taşımıştır. Antiokheia adını, yukarıda

⁸²Günümüz Afyon yakınlarındaki İpsos kentinde gerçekleşmiş bu savaşa "Beş Krallar Savaşı" da denilmiştir. İpsos Savaşı sonucunda Antigonos ölmüş, Demetrios kaçmıştır. Bu savaşta Seleukos I'in filleri savaşın kazanılmasında etkin bir rol oynamıştır. Böylelikle Büyük İskender'in komutanları, bir diğer general olan Antigonos'un hakimiyeti altındaki toprakları paylaşmışlardır. Bu paylaşım sonucunda Anadolu'nun büyük bir kısmını Lysimakhos almış, Toros Dağları'ndan İndos'a kadar olan tüm Doğu Ülkelerini ve Yukarı Suriye'yi Seleukos I topraklarına katmıştır. Ptolemaios ise Aşağı Suriye ve Filistin'i almıştır. Ancak Seleukos I, İpsos Savaşı'nda etkili olamayan ve buna rağmen ciddi bir toprak parçasına sahip olan Ptolemaios'a karşı çıkmış ve bu nedenle Ptolemaios ve Seleukoslar arasında Aşağı Suriye ve Filistin topraklarının hakimiyeti noktasında uzun süreli savaflar yaşanmıştır. Serkan Arslan, Hellenistik Dönem'de Batı Anadolu'daki Propaganda Amaçlı Dini Yapılar, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2009, s. 45.; Tekin, 2011, s.70. Ayrıca Ipsos Savaşı ile ilgili detaylı bilgi için bkz. John D. Grainger, 2017, s. 28-31; John D. Grainger, *The League of the Aitolians*, Leiden, Boston, Köln Brill NV 1999, s. 89.

⁸³İplikçioğlu, 2007, s. 46.

⁸⁴Antigonos'un M.Ö. 301 yılında Büyük İskender'in diğer komutanı Seleukos I tarafından mağlup edilmesi sonrasında Antigoneia tahrip edilmiştir. Seleukos I Nikator geniş bir coğrafyaya yayılan Seleukos Krallığı'nı ilan ettikten sonra Samandağ' da kendi adını verdiği Seleukeia Pieria'yı kurmuştur. Bunun yanında, Samandağ Körfezi'nde yapılan sistematik arkeolojik kazı ve araştırmalarda Sabuniye, Al Mina ve Seleukeia Pieria liman yerleşimlerinin varlığı ortaya çıkarılmış ve tanımlanmıştır. Hatice Pamir, "Alalakh'dan Antiokheia'ya Hatay'da Kentleşme Süreci", *Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 6, S. 12, 2009, s. 259/266.

⁸⁵Antiokheia, Seleukeia Pieria 'ya göre stratejik anlamda, Yakın Doğu'yu ve Mısır'ı kontrol altında tutmak anlamında daha uygun bir konumda bulunması nedeniyle başkent olarak seçilmiştir. Pamir, 2009, s. 266.

⁸⁶Bryce, a.g.e., s. 167.

⁸⁷Büyük İskender'in ölümünden sonra Anadolu topraklarını paylaşım sürecine giren generalleri arasındaki uzun savaflar sonucunda Pisidya bölgesi Seleukos Krallığı'nın kurucusu Seleukos I'in eline

bahsedildiği üzere, Seleukos I'in babasının isminden almıştır. Bu şehirlerden beşi Laodikeia adını taşımış, Laodikeia Seleukos I'in annesi Laodikeia'dan adını almıştır. Seleukos I bu şehirlerden dokuzuna kendi adını vermiş, bu kentler Seleukeia adını taşımıştır. Kurmuş olduğu şehirlerden dördü adını Seleukos I'in eşlerinden almıştır. Bu dört kentten üçü Apameia, birisi de Stratonikeia⁸⁸ adını taşımıştır.⁸⁹ Diğer kentlerin çoğu ise, Grek ya da Makedon adlar almışlardır.

Seleukos I, M.Ö. 294 yılında Kilikya yöresini kayınpederi Demetrios Poliorketes'ten almayı başarmış⁹⁰ ve burayı da aldıktan sonra hakimiyet alanını oldukça genişletmiştir.⁹¹ Seleukos I Nikator Tarsus'taki darphaneyi ele geçirmiş ve orada hemen kendi sikkelerini bastırmaya başlamıştır.⁹²

Lysimakhos'un sahip olduğu topraklarda (Trakya) egemenlik kurmak isteyen Seleukos I, Lysimakhos'un yönetimine karşı kentler ayaklanmışken, onun krallığına son vermenin kolay olduğunu düşünmüş ve M.Ö. 282 yılının Haziran-Temmuz ayında Lysimakhos'a karşı savaş başlatmıştır. Bu savaşın başlaması ve Seleukos I Nikator'un Lysimakheia üzerine ilerlemesini konu alan, dönemin birincil kaynağı niteliğindeki çiviyazısı ile kaydedilmiş olan Babil Kronikleri'nden⁹³ BHP 9 (Res.2) numaralı belge şöyledir:

BHP 9 (BM 32235)

Ö.y.¹ ...[... ² ina ma-la-ku šá É.SAG.ÍL ...³ MU 30.KAM İTİ SİG İTİ Bİ ...
⁴ [i]d-ke-e-ma ana KUR S[a-par-du GİN... ⁵ lú? Ia-a-ma-na-a-a [... ⁶ UD.DU-
ma ina E.KÍ x [... ⁷ lúGAR TA [... ⁸ É.SAG.ÍL A.y. ¹ MU 3[1.KA]M İTİ
... İTİ Bİ ERİN.MEŠ-šú LUGA]L TA KUR Sa-p[ar-du]² id-ke-e-ma A.A[B.BA
.....] KÍ-šú ú-še-bi[r-ma]³ ana KUR Ma-ak-ka-du-nu KUR-šú [GİN lú GAL
ERİN?].MEŠ TA ERİN.MEŠ-š[ú-nu]⁴ si-hi ana muh-hi-šú is-hu-' [-ma ...
GA]Z-šú İTİ Bİ TA UD [.. KAM]⁵ EN UD 11.KAM lúERİN.MEŠ KUR [..
]a-gim šu-ut AB? i- [.. ..]⁶ [PAD.] dİNNİN GİŠ HUR KUR Ia-a-ma-n[u ina ...
a-di GÚ⁷ UD.KÍB.NUN.KÍ DU [MEŠ]⁷ NİNDA.HÍ.A ina lib-bi GU7-' [-ma
TA]ib-bi UD.DU.MEŠ-ni⁸ İTİ ŠU İTİ Bİ /UD 12+\[KAM] šá KUR Ba-
ah-tar⁹ [x] x LUGAL ú-[.....] İTİ Bİ /UD 14?.KAM¹⁰ [x x] x [.....] “ ö.y. ¹⁻⁸
... Esagila Tapınağı'nın tören yolunda ... 30. Yıl Simanu Ayı (20 Haziran-9

geçmiştir. Seleukos I bölgedeki yerli halk üzerinde egemenliği sağlamlaştırma düşüncesiyle, stratejik öneme sahip yerlerde şehirler kurmuş ve bu şehirlerden 16 tanesi, Seleukos I Nikator'un babası Antiokhos'un adıyla anılmaktadır ki, Pisidya'daki Antiokheia da bunlardan birisidir. Ünal Demirer, *Pisidia Antiokheiası Büyük Bazilika Taban Mozaikleri*, Antalya, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2004, s. 2.

⁸⁸Seleukos I Nikator'un evlilikleri için bkz. Grainger, 2007, s. 145. Ayrıca, Seleukos I ve Stratonike'nin evliliği, Seleukos I ve Demetrios (Antigonos'un oğlu) ittifakını simgelemek için tasarlanmıştır. Çünkü Seleukos I ve Demetrios, Ptolemaios, Lysimakhos ve Kassandros'un ittifakının tehditi altına girmiş buna karşılık kendileri de aralarında ittifak oluşturmuşlardır. Grainger, 1990a, s. 139.

⁸⁹Mehmet Ali Kaya, “Suriye Krallığı'nın Büyük Menderes Havzasındaki Kolonileri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. 15, 2000a, s. 121.

⁹⁰Seleukos I Nikator, Kilikya'yı M.Ö. 294 yılında aldığı zaman, Suriye topraklarındaki yeni kentler, duvarları ve gelişen yerleşim yerleri ile birlikte tipik bir Yunan kenti niteliği kazanmıştır. Grainger, 1990a, s. 144.

⁹¹Morkholm, a.g.e., s. 83.

⁹²Morkholm, a.g.e., s. 83.

⁹³Michel M. Austin, *The Hellenistic World from Alexander to The Roman Conquest*, A Selection of Ancient Sources in Translation, Cambridge 2006; Albert K. Grayson, *Assyrian and Babylonian Chronicles*, Texts From Cuneiform Sources, Locust Valley 1975.

Temmuz 282) Kral Seleukos I, ordularını topladı ve Sardes'e doğru ilerledi... Yunan ... O dışına çıktı ve Bab[il]'de]...vali (*şaknu*) ... Esagila ... a.y. ¹⁻⁵⁾ Yıl 3[1] o ay[kral] birliklerini Sar[des]'den] topladı ve Makedonya bölgesine ulaştı. [Kral, komutanları ve birlikleriyle kendisine karşı isyan edenleri ve []öldürdü. ⁵⁻⁹⁾ 11. günde komutanlarına ve askerlerine Yunan Ülkesindeki usule uygun sunulara bulundu [...] içinde ekmekler [ve] içinde... oradan aynı ayın 12. günü ayrıldılar. Baktria Ülkesinin filleri [...] [...] Kral ... Du'uzu ayının 14[?] gününde ... ”

BCHP 9 numaralı metinde (Res.3) kaydedildiği üzere, Seleukos I, M.Ö. 281 yılında Suriye'den Batı Anadolu'ya doğru hiçbir zorlukla ve direnişle karşılaşmadan ve hatta yardım görerek ilerlemiştir. Daha çok özgürlük beklentisindeki kentler Seleukos I'i hoşgörüyü karşılamışlardır. Bu sırada Lysimakheia'da bulunan Lysimakhos, hemen ordusu ile Çanakkale Boğazı'nı geçerek Sipylos Dağı yakınlarındaki Magnesia'ya doğru Seleukos I'i karşılamak üzere harekete geçmiştir. Büyük İskender'in hayatta kalan son iki generali Hermos (Gediz) Irmağı'nın kuzey yakasındaki Kurupedion/Kyroupedion Ovası'nda, M.Ö. 281 yılının Şubat ayında karşılaşmıştır.⁹⁴ Burada yaşanan Korupedion/Kyroupedion Savaşı'nı Seleukos I başarıyla sonuçlandırmıştır.

Seleukos I Nikator Kyroupedion Savaşı'nı kazandıktan sonra Küçükasya'yı egemenliği altına almıştır. Kral bu kadar geniş bir bölgeyi yönetebilmek için koloniler kurmayı tercih etmiştir. Büyük İskender'in yolundan giden ve Büyük İskender'in kolonilerde uygulamış olduğu yöntemleri kullanan Seleukos I Nikator, kurmuş olduğu kolonilerle Hellenistik Devir'de var olan diğer krallıklara bu konuda öncü olmuştur.⁹⁵

Seleukos I Nikator Kyroupedion Savaşı'ndan sonra sadece Anadolu ve Trakya'ya sahip olmakla kalmamış ordusu tarafından Makedonya kralı da ilan edilmiştir. Fakat Çanakkale Boğazı'ndan geçip Lysimakhos'un başkenti Lisemakheia'ya gelen Seleukos I Nikator orada Ptolemaios Keraunos tarafından kesin olarak bilinmeyen bir nedenden ötürü öldürtülmüştür.⁹⁶ Seleukoslar Önyasya'nın hakimi konumuna gelmiş, Seleukos I Nikator'dan sonra da başa geçen krallar da bu bölgede faaliyet göstermişlerdir.

Lysimakhos'un M.Ö. 281'de Seleukoslar'la yapmış olduğu Kyroupedion savaşında ölmesiyle, bu iç karışıklıktan faydalanan Herakleia Pontika tekrar bağımsızlığına kavuşmuştur. Lysimakhos'tan kurtulmak isteyen Herakleia bu savaşta, Seleukos I'i desteklemiştir. Herakleia ile Seleukoslar arasında, ortak düşman karşısında kurulan bu ittifak, Seleukoslar'ın Anadolu'nun kuzeyini ele geçirme amaçları doğrultusunda bozulmuştur. Seleukoslar'ın egemenliğine girmek istemeyen Herakleia'nın çağrısıyla Byzantion, Khalkedon, Kieros (sonradan Prusias ad Hypium)

⁹⁴Murat Arslan, *İstanbul'un Antikçağ Tarihi- Klasik ve Hellenistik Dönemler*, Odin Yayıncılık, İstanbul Haziran 2010, s. 218-219. Ayrıca Kyroupedion Savaşı ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Billows, 1995, s. 106.

⁹⁵Sarılar, a.g.e. , s. 135.

⁹⁶Mansel, a.g.e., s. 486.

ve Tios kentleri tarafından M.Ö. yaklaşık 280'de Seleukoslar'a karşı⁹⁷ Kuzey Pakti oluşturulmuştur.

2.2. Antiokhos I (Soter/Kurtarıcı) (M.Ö. 281–261)

Seleukos I Nikator Ege Denizi'nden Hindistan'a kadar uzanan krallığın hakimi konumuna gelmiş, o öldükten sonra yerine geçen oğlu Antiokhos I babasından büyük bir devlet devralmıştır. Fakat Seleukos I Nikator'un ölümünün ardından başa geçen Antiokhos I zamanında Seleukoslar'ın egemenlik alanları⁹⁸ daralmaya başlamıştır.

Seleukos Krallığı'nın başlangıçta toprakları, Trakya'dan Hindistan'a kadar uzanmış ve çeşitli milletleri içine almıştır. Fakat M.Ö. III. yüzyıl içinde Seleukoslar'dan ayrılan topraklar üzerinde yeni krallıklar kurulmuştur. Küçükasya'da Bergama, Galatya, Pontos, Kapadokya ve Bithynia doğuda Hazar Denizi'nin kuzeyinde Parthia, biraz daha doğuda da Hint- Baktria devleti Seleukos Krallığı'ndan ayrılmışlar ve böylece İskender'in ölümünden sonra var olan devletlerin en büyüğü olan Seleukoslar devleti küçülmüştür.⁹⁹

Antiokhos I'in babası Seleukos I Nikator'un ölümünden sonra, öncelikli hedefi, imparatorluğun her tarafında patlak veren isyanları bastırmak olmuştur. Bu bakımdan babası Seleukos I Nikator'un Trakya'yı ele geçirme hayalinden vazgeçmiştir. Antiokhos I'in isyanları bastırarak, isyan eden halklara karşı uyguladığı ağır vergi ve deportasyonlar Babil Kronikleri'nde, ilgili bölümde, şöyle yer almıştır:

BCHP 5¹⁰⁰ (Res.4, Res.5)

⁶⁾ [İTİ .. İT]İ Bİ ^mAn-ti-'-ku-su DUMU L[UGAL ša UŠ-tum] ⁷⁾ [Ma-ak-k]a-da-na-a-a ma-la ša ina E.Kİ [ša ^mA-lik-sa-an-dar ? LUGAL] ⁸⁾ [ina E.Kİ] ú-še-ri-bu {KU4}-' TA E.K[İ ana URU Si-lu-ku-a] ⁹⁾ [ša ina muh-h]i İD MAŠ... ú-še-šib [.. ..] x [.. ..] ¹⁰⁾ [.. ..] x mi-ik-su dan-nu ana E.Kİ [.. ..] ... ⁶⁻¹⁰⁾ [Ay .. Antiokhos'un prens olduğu ay, İskender döneminde Babil'e yerleştirilen Makedon nüfus kadar (Makedon) yerleşimci Babil'den Dicle Nehri üzerindeki Seleukeia'ya aktarılmak zorunda kaldı (yıllık mahsul üzerinden) Babil'de (kalanlara) ağır vergi kondu..."]

Antiokhos I, BCHP 5 numaralı metinde belirtildiği üzere, kendisine karşı çıkan isyanları önlemeye çalışmış, Anadolu'nun yönetim organizasyonunu düzenlemiş ve ilk iş olarak Lysimakhos'a karşı ayaklanmasından ve Kyrupedion Savaşı'ndaki

⁹⁷Bülent Öztürk, "Heraklaia Pontika (Zonguldak-Karadeniz Ereğli) Antik Kenti Epigrafik Çalışmaları ve Tarihsel Sonuçları (Epigraphical Researches of Heraclea Pontica and Historical Results)", *I. Uluslararası Karadeniz Kültür Kongresi*, 6-9 Ekim 2011, Karabük 2013, s. 508.

⁹⁸Sarılar, a.g.e., s. 136. Antiokhos I Soter ile ilgili olarak detaylı bilgi için bkz. Edwyn Robert Bevan, M. A. , *The House of Seleukos vol. 1*, United States of America, New York 1966, s. 127-170.

⁹⁹Sabahat Atlan, *Roma Tarihinin Ana Hatları, I. Kısım Cumhuriyet Devri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 102.

¹⁰⁰Michel M. Austin, *The Hellenistic World from Alexander to The Roman Conquest*, A Selection of Ancient Sources in Translation, Cambridge 2006; Albert K. Grayson, *Assyrian and Babylonian Chronicles*, Texts From Cuneiform Sources, Locust Valley 1975.

yararlılıklarından dolayı Pergamon¹⁰¹ kentinin egemenliğini Philetairos'a¹⁰² bırakmıştır.¹⁰³ Philetairos'un ölümünden sonra yeğeni I. Eumenes, Pergamon kentinin başına geçmiş ve sağlam temelleri olan bir prenslik devralmıştır. Ancak Antiokhos I, bu prensliği kabul etmemiştir. Bunun üzerine I. Eumenes, topladığı ücretli askerlerden oluşan ordusuyla Antiokhos I ile yaptığı Sardes yakınındaki savaşı kazanarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu zaferin sonunda I. Eumenes, Aioloia'nın bir bölümünü ele geçirmiştir.¹⁰⁴ Tüm bunların sonucunda, Seleukoslar batıda önemli bir toprak kaybına uğramıştır.

M.Ö. yaklaşık olarak 279 yılında aynı zamanda Bithynia¹⁰⁵ kralı I. Nikomedes'in düşmanı olan Antiokhos I, birçok savaştan sonra, babasından devraldığı krallığın büyük bir bölümünü tekrar ele geçirmiştir. Antiokhos I, generallerinden Patrokles'i, emrine verdiği tam donanımlı birliklerle birlikte Toros Dağları'nın kuzey kısımlarına göndermiş aynı zamanda Aspendos'lu bir aileye dayanan Hermogenes'i, Herakleia Pontika¹⁰⁶ ve diğer kentleri ele geçirmek üzere görevlendirmiştir. Hermogenes, Herakleialılar'ın kendisine elçiler göndermesinin ardından onlarla bir dostluk anlaşması imzalamış ve güzergahını değiştirerek Frigya içinden Bithynia üzerine yürümüştür. Ancak Hermogenes Bithynialı'lar tarafından pusuya düşürülmüştür. Hermogenes karşı manevralar sergilemişse de hem kendisi, hem de komutası altındaki ordusu I. Nikomedes (?) tarafından kılıçtan geçirilmiştir. Bunun üzerine I. Nikomedes, M.Ö. 279 yılında I. Antiokhos'un Bithynialılar'a karşı sefere çıkmak için hazırlandığını öğrenince, müttefik arayışına girmiş ve elçilerini Herakleia Pontika'ya göndermiştir. Çünkü Antiokhos I, I. Nikomedes'in isyankar kardeşi Zipoites'i her bakımdan kendisine karşı desteklemiştir. Dahası Seleukos ordularının başında kendi üzerine yürüyeceğini öğrenince, sadece kendi güçleriyle düşmanlarına karşı baş edemeyeceğini anlamıştır. I. Nikomedes, Herakleialı'lara benzer tehlike anlarında ve ihtiyaç hallerinde yardım edeceğine dair söz vermiştir. Bu şekilde, Herakleialılar ile, dolayısıyla Byzantion ile Kalkhedon'un da dahil olduğu Antiokhos I'e karşı Kuzey İttifakı üyeleriyle¹⁰⁷ anlaşma sağlanmıştır.

¹⁰¹Pergamon, Mysia'da Elaia körfezine yakın bir yerde denize dökülen Kaitos (Kestel) ve Kaikos (Bakırçay) nehirlerinin birleştiği yerin üst tarafındaki tepe üzerinde kurulmuş eski bir uygarlık merkezidir. Hüseyin Üreten *Neşredilmiş Yazıtlar Işığında Hellenistik Dönem'de Pergamon Kenti Tanrı ve Kültürleri*, Ankara Üniversitesi, Ankara 2010, s. 25.

¹⁰²Seleukos I Nikator'un ölümünden sonra Seleukos Krallığı'na Antiokhos I geldiğinde, Philetairos tamamen bağımsızlığını ilan etmiş ve bunun bir işareti olarak daha önce bastırmış olduğu sikkeler üzerindeki Seleukos portresini kaldırtmıştır. Egemenliğini ilan edince de bastırdığı sikkelerin ön yüzünde Pergamon'un koruyucu tanrıçası Athena'yı, diğer yüzüne de zafer simgesi defne dallarıyla taçlandırılmış kendi portresini resmettirmiştir. Bu noktadan itibaren Pergamon, Hellenistik dünyada bir güç olarak belirmeye başlamıştır. Üreten, 2010, s. 28.

¹⁰³ Murat Arslan, *İstanbul'un Antikçağ Tarihi- Klasik ve Hellenistik Dönemler*, Odin Yayıncılık, Haziran, İstanbul 2010, s. 225.

¹⁰⁴Üreten, 2010, s. 28-29.

¹⁰⁵Bithynia, Doğu'da Paphlogonia, Kuzey'de Pontus Euxenios (Karadeniz), Batı'da Propontis (Marmara Denizi) ve Rhyndakus (Kocaçay, Atranos Çayı) Güney'de Sangarios (Sakarya) ırmağı ile sınırlanmış, Kuzeybatı Anadolu'da bulunan bir bölgedir. Kamil Doğanç, "Bithynia Tarihi I (Bithynia Krallığı M. Ö. 297- M. Ö. 74)", Bursa Defteri, Bursa 2003, s. 74.

¹⁰⁶Antik Çağ'da Bithynia Bölgesi'nde bulunan ve adını ünlü kahraman Herakles'ten alan Herakleia Pontika/Pontike Antik Kenti, bugün Batı Karadeniz Bölgesi, Zonguldak İli, Ereğli İlçesi'nin sınırlarına konumlanmaktadır. Öztürk, a.g.m., s. 506.

¹⁰⁷Murat Arslan, *İstanbul'un Antikçağ Tarihi- Klasik ve Hellenistik Dönemler*, Odin Yayıncılık, Haziran, İstanbul Haziran 2010, s. 231-232.

Seleukoslar'ın yıllık ordu harcaması savaşıardan dolayı yükselmiştir¹⁰⁸, Seleukoslar sürekli bir askeri harcama ve savaş hazırlığı içine girmişlerdir. Seleukos kralı Antiokhos I ve Galatlar/ Keltler¹⁰⁹ arasında M.Ö. 275 yılında Filler Savaşı olarak adlandırılan ve Antiokhos I'in zaferiyle tamamlanan bir savaş yapılmıştır. Galatlar/Keltler fillerle karşılaşmış ve Antiokhos I tarafından büyük bir yenilgiye uğratılmışlardır.¹¹⁰ Buna rağmen M.Ö. 278/277 yılında büyük Kelt/Galat kabilelerinin Boğazlar üzerinden Anadolu'ya geçişi önemli bir olay olmuştur. Çünkü Kelt kabileleri Seleukos kralı Antiokhos'un Filler Savaşı'nda elde ettiği zafere (M.Ö. 275/274) rağmen, Anadolu'nun ortasında, Sakarya ile Kızılırmak arasındaki bölgeye yerleşmiş ve Galatya adını alan bu bölgede Trokim, Tektosag ve Tolistoag adını taşıyan üç büyük kabile halinde açık köylerde yaşamaya başlamışlardır. Bu da Keltler'in Anadolu'yu istila ettiğini göstermiştir. Kelt istilasını izleyen yıllarda Anadolu'da birtakım ulusal devletler ortaya çıkmaya başlamış ve bunlar Seleukos egemenliğini tanımamışlardır.¹¹¹ Bu nedenle, Seleukos Krallığı yavaş yavaş parçalanmaya başlamıştır.

Seleukoslar'ın sürekli mücadele ettiği Mısır 'ın başına M.Ö. 282 yılında Ptolemaios II Philadelphus geçmiştir. Ptolemaios topraklarını genişletmek istediği için Suriye'ye girmiş ve hızla ilerlemiştir. Seleukoslar'a karşı buradaki halkı kızdırmış ve bunun sonucunda isyan çıkarmalarına sebep olmuştur. Bu durum Seleukos kralı Antiokhos I ile savaşa yol açmıştır.¹¹² Aynı zamanda Antiokhos I Soter ve Ptolemaios II Philadelphus arasında Suriye topraklarının paylaşımı ciddi bir sorun teşkil etmiştir.¹¹³ Bu sorunun ciddi boyutlara ulaşması, Ptolemaioslar'ın Antiokhos I'in babasının işgal ettiği yerlerde, yani Suriye topraklarında yeniden hak iddia edileri sonucunda gerçekleşmiştir. M.Ö. 275'e kadar Antiokhos I, Ptolemaios II'ye karşı çeşitli krallıklarla ittifaklar kurmaya çalışmış, hatta bu ittifaklardan birini Ptolemaios II'nin kardeşi Magas ile gerçekleştirmiştir.¹¹⁴ M.Ö. 274'de Magas Mısır'a karşı bir saldırıda bulunmuş ve bu saldırıyı kendi lehine dönüştürmek isteyen Antiokhos I de Ptolemaios II'nin Suriye'deki topraklarına saldırmıştır. Ancak aynı süreçte, Antiokhos I, Ptolemeios II'nin ülkesine sefer düzenlemeye hazırlandığı haberini almış ve kralın kendi topraklarında bu sefere karşı önlem almaya başladığı görülmüştür. Dönemin iki önemli gücünün karşılaştığı bu savaş literatürde Birinci Suriye Savaşı olarak

¹⁰⁸Christelle Fischer-Bovet, *Army and Society in Ptolemaic Egypt*, Cambridge University Press, New York 2014, s. 77.

¹⁰⁹ M.Ö. 277 yılında Anadolu'ya geçen Keltler/Galatlar, Anadolu'ya geçtikten sonra Nikomedes'in kardeşi Zipoetas'a (ya da Ziboetas/Zipoetes) karşı savaşmak için Bithynia'da bir araya gelmişlerdir. Nikomedes'in emrine girerek, Zipoetas ile savaşmış ve onu yenmişlerdir. Böylece Keltler ya da diğer bilinen adlarıyla Galatlar, Anadolu'ya geçtikten sonraki ilk zaferlerini ve ganimetlerini kazanmışlardır. Mehmet Ali Kaya, "Keltlerin Anadolu'ya Göçü. Göç Nedenleri, Yolları ve ilk On yıl", *Çanakakale Araştırmaları*, 10/13, 2012, s. 8.

¹¹⁰ Bryce, a.g.e., s. 172.

¹¹¹Mansel, a.g.e., s. 489-490.

¹¹²Bryce, a.g.e., s. 171-172.

¹¹³Seleukoslar'ın ve Ptolemaioslar'ın arasındaki Suriye toprakları üzerindeki egemenlik çabaları Babil Kronikleri'nde de yer almıştır. Susan M. Sherwin- White, Amalie Kuhrt, *From Samarkhand to Sardis: A new approach to the Seleucid empire*, London 1993, s. 35.

¹¹⁴Diplomatik evlilik niteliği taşıyan bu ittifakta Seleukos kralı Antiokhos I Soter ve Mısır kralı Ptolemaios II Philadelphus'un kardeşi Magas arasında yapılmış ve Seleukos kralının kızı M.Ö. 292'de henüz 15 yaşındayken Magas ile evlendirilmiş olması örnek olarak değerlendirilmiştir. Grainger, 2017, s. 77.

adlandırılmıştır.¹¹⁵ Savaşın detayları ve ne kadar geniş kapsamlı olduğu hakkında yeterli kaynak bulunamamış olsa da, savaş Fırat Nehri boyunca ilerleyen ve aniden hızlanarak Seleukos ordusunun önüne çıkan Mısırlı askerlerce kazanılmıştır. Bu savaşta Seleukos I, Şam dışında Güney Suriye topraklarından hiçbir müttefik görmemiştir.¹¹⁶ Bu dönemde Şam'ın aslında, Ptolemaioslar'a karşı bir duruş sergilediğine dair herhangi bir ibare görülmemiştir. Şam'ın tarafsız bir biçimde bu savaşın içinde pasif bir yapı sergilediği anlaşılmıştır.

Birinci Suriye Savaşı yaklaşık dört yıl sürmüş ve resmi bir antlaşma ile M.Ö. 271'de sonuçlandırılmıştır. Bu durum, her iki krala da güvenli bir ortam sağlamış ve diğer sorunlarla ilgilenme fırsatı vermiştir. Seleukoslar için bu dönemde ayrıca, Küçükasya'daki isyanlar önemli bir tehdit unsuru olurken¹¹⁷, Ptolemaioslar ülke içindeki küçük isyanlarla mücadele etmek zorunda kalmıştır.¹¹⁸ Bu savaşın sonucunda Suriye topraklarının, özellikle Kuzey Suriye ve Kilikya'nın, belli bir kısmı Ptolemaios II' nin eline geçmiş ve Antiokhos I ağır kayıplara uğramıştır.¹¹⁹ Yine bu savaş içerisinde varlık gösteren Magas, Libya yakınlarındaki Cyrene'a da bağımsızlığını ilan etmiştir.

Güçlü olan iki Hellenistik devlet arasında yapılan bu savaş, Suriye'nin adı geçen her iki devlet açısından stratejik olarak öneminin olduğunu göstermiştir. Birinci Suriye Savaşı'ndan sonra yapılan barış antlaşması Antiokhos I'in ölümüne kadar sürmüş, Suriye topraklarında, Kuzey Suriye'nin Seleukoslar'a, Güney Suriye'nin Ptolemaioslar'a ait olduğu belirlense de, ciddi bir sınır belirlenememiş ve Şam'ın ele geçirilmesi temel hedef olarak belirlenmiştir.

M.Ö. yaklaşık 260 yılında, Antiokhos I'in ölümünün ardından tahta çıkan oğlu Antiokhos II Theos ve Ptolemaioslar arasında ciddi bir kriz yaşanmaya başlanmıştır.¹²⁰ Bu krizin Ptolemaios ve Seleukoslar arasında gerçekleşecek olan diğer Suriye savaşlarına zemin hazırladığı görülmüştür.

Antiokhos I de Seleukos ülkesini yönetebilmek için koloniler kurmuştur. Bu anlamda Apameia'da kurmuş olduğu kolonilerden birisi olmuş, kralın özellikle bu koloniden önemli gelirler elde ettiği düşünülmüştür.¹²¹

2.3. Antiokhos II Theos (M.Ö. 261–246)

¹¹⁵ Bryce, a.g.e., s. 172.

¹¹⁶ Sherwin-White, Kuhrt, a.g.e., s. 35. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Grainger, 2017, s. 76.

¹¹⁷ Seleukoslar, M.Ö. 274'de Ptolemaios II Philadelphus'un kardeşi Magas'ın toprak talepleri ve bu talepler doğrultusunda gerçekleştirdiği istilalarla baş etmek zorunda kalmıştır. Grainger, 2017, s. 77.

¹¹⁸ Grainger, 2017, s. 77.

¹¹⁹ William Woodthorpe Tarn, The First Syrian War, *The Journal of Hellenistic Studies*, 46(2), s. 155-162; Bryce, a.g.e., s. 171-172.

¹²⁰ Grainger, 2017, s.75-76.

¹²¹ Frigya bölgesindeki Apameia, bugünkü Afyon ilinin Dinar ilçesine lokalize edilmiş ve Maindros ırmağı ile buradaki diğer akarsuların birleştiği ovaya hakim bir tepenin eteklerinde kurulmuştur. Apameia, Efes'ten Suriye ve Mezopotamya'ya kadar ulaşan ve güney yolu olarak adlandırılan anayol üzerinde stratejik bir yeri işgal etmiştir. Apameia adını Antiokhos'un annesi Apama'dan almıştır. Kaya, 2000a, s. 123.

Antiokhos II Theos, Antiokhos I Soter ve Stratonike'nin ikinci çocuklarıdır.¹²² Uzun süren ve seçkin bir saltanattan sonra Antiokhos I M.Ö. 261'de bilinmeyen bir nedenden dolayı ölmüş ve Antiokhos II Seleukos devletinin başına geçmiştir.¹²³

Ptolemaios ve Seleukos Devletleri arasında bu dönemde de bir kriz yaşanmıştır. Bu krizin nedeni, Ptolemaios II'nin oğlunun Efes'te valilik yapmaktayken, Anadolu'da bulunan komutan Timarchos¹²⁴ tarafından desteklenmesi ve Antiokhos II'nin Anadolu'da Timarchos'un bulunduğu yerlerde olan halkları ondan ve Ptolemaios etkisinden kurtarması olmuştur. Bu durum iki devlet arasında sorun yaratmıştır. Antiokhos II, mümkün olan en erken zamanda hem babasının eski rakibi, hem de kriz yaşamış olduğu Ptolemaios II'den Güney Suriye, Filistin ve Fenike'yi almak için sefer düzenlemiş ve bu durum, M.Ö. 260-253 yılları arasında kapsayan bir savaşı da beraberinde getirmiştir.¹²⁵ İkinci Suriye Savaşı (M.Ö. 260-253) olarak adlandırılan bu savaşta Mısır Kralı Ptolemaios II büyük kayıplara uğramıştır. Ancak Ptolemaios II'nin izlediği ileri görüşlü siyaset sonucunda, M.Ö. 253 yılında, Mısır Kralı Ptolemaios II ve Seleukos Kralı Antiokhos II aralarında barış antlaşması yapmışlardır. Bu antlaşma gereğince, Antiokhos II'nin Mısır Kralı Ptolemaios II'nin kızı Berenike ile evlenmesine, bu kadından doğacak çocuklarını kendisine halef yapmasına ve eski karısı Laodike'den ayrılmasına karar verilmiştir. Böylece Ptolemaios II, Suriye sorununu çözümlenmiş, fakat Antiokhos II ile kaybettiği yerler için tekrar savaşmış ve eski deniz gücünü yeniden diriltmiştir. Dahası, Ptolemaios II, Ege Adaları'nı egemenliği altına almıştır.¹²⁶ İkinci Suriye Savaşı sonunda Seleukos Devleti'nin yavaş yavaş parçalanmaya başladığı saptanmıştır. Antiokhos II'nin Mısır Devleti'yle girdiği bu savaşta öncelikle diplomatik açıdan, ardından da toprak kaybı açısından yenilgiye uğradığı görülmüştür.

2.4. Seleukos II Kallinikos & Antiokhos II Hieraks (M. Ö. 246–225)

Antiokhos II öldüğünde taht için üç varisin hakkı olduğu bilinmektedir. Bunlardan ilki, Antiokhos II ve Ptolemaios II arasında Seleukos varisinin de tayin edildiği diplomatik evlilik antlaşması gereği Berenike'nin oğlu, ikinci ve üçüncü varis ise, Antiokhos II'nin eski karısı Laodike'nin oğulları olan Antiokhos II Hieraks ve Seleukos II Kallinikos olmuştur.

Antiokhos II'nin ölümünün hemen ardından Seleukos II Kallinikos ve Antiokhos II Hieraks arasında taht kavgası yaşanmıştır. Kardeşler Savaşı olarak da bilinen bu mücadele M.Ö. 241-236 yıllarını kapsayan süreçte meydana gelmiştir. Bu savaşlar arasındaki en kapsamlısı M.Ö. 240-236 yılları arasındaki bir tarihte Ankyra (Ankara) yakınlarında meydana gelmiş ve buradaki savaşta Seleukos II, Antiokhos II Hieraks'ı yenmiştir.¹²⁷ Seleukos tahtına Seleukos II'nin geçtiği görülmüş, aynı zamanda, Laodike'in destekçileri, en büyük oğlu Seleukos II'yi yeni kral olarak kabul etmiştir.

¹²² John D. Grainger, *A Seleukid Prosopography and Gazetteer*, Brill 1997, s. 13.

¹²³ Bryce, a.g.e., s. 173. Antiokhos II ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Bevan, a.g.e., s. 171-180.

¹²⁴ Timarchos, Milet ve Samos'u Ptolemios'lardan almıştır. Grainger, 2017, s. 79.

¹²⁵ Bryce, a.g.e., s. 173.

¹²⁶ Mansel, a.g.e., s. 493-494.

¹²⁷ Mehmet Ali Kaya, "Ankyra (Ankara) ve Galatlar", *Kebikeç, İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, S. 9, Ankara 2000b, s. 83. Konu ile ilgili detaylı bilgi için ayrıca bkz. Boris Chrubasik, *Kings and Usurpers in the Seleukid Empire: The Men Who Would be King*, Oxford Univesity Press, New York 2016. s. 90-112.

Ancak hala Antiokheia'da bulunan Berenike, kendisi ve bebeği için büyük bir tehlike altına girmiştir. Berenike bu dönemde beklediği desteği, Mısır hükümdarı olan kardeşi Ptolemaios III Euergetes'ten görmüştür. Kız kardeşinin durumu ile ilgili bilgi edinen Ptolemaios III, hemen bir ordu kurmuş ve Antiokheia'ya doğru ilerlemiştir.¹²⁸ Polybius'a göre Üçüncü Suriye Savaşı'nda Ptolemaioslar'ın ordusunda Afrikalı filler yer almıştır.¹²⁹ Berenike, kardeşi gelene kadar Antiokheia yakınlarındaki Daphne'deki saraya kaçmıştır. Ancak kardeşi çok geç gelmiş kendisi ve oğlu öldürülmüştür. Seleukos II tahta yeni geçmiş olduğundan, Seleukos Devleti henüz toparlanamadan Antiokheia, Ptolemaios komutanlarına teslim edilmek zorunda kalmıştır. Ptolemaios III, ordusuyla birlikte ilerleyerek Antiokheia'nın dışında, Apameia ve Seleukeia Pieria'yı da kendi topraklarına katmıştır.¹³⁰ Bu durum Ptolemaios ve Seleukos devletleri arasında, M.Ö. 246-241 yıllarını kapsayan savaşın nedenlerinden birini teşkil etmiş ve bunun sonucunda Üçüncü Suriye Savaşı yaşanmıştır.¹³¹ M.Ö. 246 yılında Mısır kralı büyük bir hızla ilerleyerek, Suriye üzerinden Mezopotamya'yı istila etmiş ve Babil'e kadar ilerlemiştir. Ptolemaios III Euergetes, M.Ö. 245'te ülkesinde patlak veren isyanı bastırmak için geri döndüğünde, Seleukos II kaybettiği toprakları yeniden ele geçirmiş¹³² ve bu başarılarından dolayı Kallinikos ünvanını almıştır.

2.5. Seleukos III Soter (M.Ö. 225–223)

Seleukos II Kallinikos'un M.Ö. 225 yılında ölümünün ardından tahta en büyük oğlu Antiokhos III'ün kardeşi ve aynı zamanda selefi olan Seleukos III Soter çıkmıştır. Seleukos III, ilk iş olarak babası Seleukos II Kallinikos ve amcası Antiokhos II Hieraks arasındaki taht kavgası yüzünden Küçükasya'da ortaya çıkan karışıklıklara ve otorite boşluğuna bir son vermek istemiştir. Bunun üzerine kendisine atalarından miras kalan Anadolu topraklarını yeniden ele geçirmek üzere harekete geçmiştir. Fakat Pergamon Kralı I. Attalos, Seleukos Krallığı'ndaki taht kavgalarından ve Antiokhos II Hieraks'ın ölümünden doğan otorite boşluğundan yararlanarak Pergamon Krallığı'nın sınırlarını oldukça genişletmiştir. Bu bakımdan Seleukos III, generallerini Pergamon'a yollamıştır. Ancak M.Ö. 223 yılında I. Attalos, karşısında iki kez yenilen ve hiçbir varlık gösteremeyen generallerini geri çekmiştir. Ardından kendisi yetenekli bir komutan olan amcası Akhaios'u da yanına alarak M.Ö. 223 yılında, kuvvetli bir orduyla Toroslar'ı aşarak Frigya'ya kadar ilerlemiştir. Ancak burada Seleukos III emrinde bulunan Galat asıllı subaylardan, Apaturos ve Nikanor tarafından¹³³ hançerlenerek öldürülmüştür.

2.6. Antiokhos III Megas (M.Ö. 223–187)

Seleukos Krallığı Antiokhos III zamanında oldukça geniş sınırlara ulaşmıştır. Antiokhos III, Üçüncü Suriye Savaşı'ndan (M.Ö. 246–241) sonra kaybedilen toprakları, Doğu'ya yapmış olduğu sefer (M.Ö. 212–205) ve M.Ö. 197 yılında Küçükasya'ya yapmış olduğu seferle kıyı bölgelerini Ptolemaioslar'dan geri

¹²⁸ Bryce, a.g.e., s. 174-175.

¹²⁹ Fischer-Bovet, a.g.e., s. 64. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Bevan, a.g.e., s. 181-192.

¹³⁰ Michael Taylor, *Antiochus the Great*, Pen and Sword Books, Britain 2013, s. 7.

¹³¹ Bryce, a.g.e., s. 174-175.

¹³² Mansel, a.g.e., s. 494-495.

¹³³ Murat Arslan, *İstanbul'un Antikçağ Tarihi- Klasik ve Hellenistik Dönemler*, Odin Yayıncılık, Haziran, İstanbul 2010, s. 261. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Bevan, a.g.e., s. 203-205.

almıştır.¹³⁴ Krallığın egemenliğini genişleten ve Doğu'da kazandığı zaferlerden dolayı Megas (büyük) ünvanına sahip olan kral, Seleukos I Nikator'un ardından devletin ikinci kurucusu olarak görülmüştür.¹³⁵

M.Ö. 217'e kadar süren Dördüncü Suriye Savaşı'nın çıkması Antiokhos III'ün, Coele- Suriye' (Lübnan ve çevresi/ Güney Suriye) ye saldırması ve büyük bir kısmını ezmesiyle başlamıştır.¹³⁶ Ptolemaios ve Seleukos Devletler'i arasında Antiokhos III döneminde de anlaşmazlık çıkmıştır. Bunun nedenlerinden biri de Mısır kralı Ptolemaios IV'ün, M.Ö. 217'de Güney Filistin'deki Rafia olarak adlandırılan kent yakınlarına toplam 70.000 piyade, 6.000 süvari ve 73 savaş fili ile bir sefer düzenlemesi olmuştur. Antiokhos III Megas, 62.000 piyade, 5.000 at ve 103 fil ile savaşa katılmıştır.¹³⁷ Savaşı Ptolemaios kazanmıştır. Antiokhos III Megas, ağır yenilginin ardından ayakta kalan birlikleriyle birlikte Antiokheia'ya dönmüş ve Dördüncü Suriye Savaşı¹³⁸ sona ermiştir.

Ptolemaios ve Seleukos arasında çıkan anlaşmazlıklar tekrar bir savaşın yaşanmasına neden olmuş ve Ptolemaios IV bu savaşta 35.000- 40.000 arası askere liderlik etmiş, Antiokhos III Megas'ın 68.000 askere sahip olduğu saptanmıştır. Bunların yaklaşık 10.000'i müttefiklerin göndermiş olduğu askerlerden oluşmuştur.¹³⁹ Antiokhos III Megas Güney Suriye'yi tehdit etmiştir.¹⁴⁰ Bu savaşın ardından M.Ö. 205'te yapılan antlaşmaya göre Ptolemaios IV Mısır, Suriye, Anadolu ve Balkanlar'daki tüm topraklarını kaybetmiş ve Antiokhos III Megas onun ordularını batıya taşımıştır.¹⁴¹ Bu durum Beşinci Suriye Savaşı'na giden yolda önemli bir adım olarak gözlemlenmiştir.

Romalılar Anadolu'ya geçtikten sonra siyasi ilişkiler içerisine girmiş ve Anadolu ve Pergamon Krallığı ile doğrudan ilişkisi, M.Ö. 205 yılında Makedonya kralı Philippos V ile yapmış olduğu Phonike antlaşmasıyla başlamıştır. Söz konusu antlaşmada Pergamon kralı I. Attalos, Roma'nın müttefiki¹⁴² olarak antlaşmaya imza atmıştır.

Antiokhos III Megas, M.Ö. 204 yılında Ege Kıyıları'na sefer düzenlemiş, daha sonra M.Ö. 202'de Suriye'ye yönelmiş ve burada Rafia Savaşı sırasında Ptolemaios IV'e vermek zorunda kaldığı toprakları kurtarmıştır. Daha sonra Mısır Kralı Ptolemaios III öldürülmüş ve tahtı beş yaşındaki oğlu Ptolemaios V'e geçmiştir.¹⁴³ Ptolemaios V henüz çok küçük olduğu için, saray ve Mısır rahiplerinin etkisi altına

¹³⁴Sarılar, a.g.e., s. 138.

¹³⁵Taylor, a.g.e., s. 10.

¹³⁶Morkholm, a.g.e., s. 212.

¹³⁷ Bar-Kochva, Bezalel, *The Seleucid Army*, New York Cambridge University Press, New York 1976, s. 107.

¹³⁸ Bryce, a.g.e., s. 185.

¹³⁹ Peter Schafer, *The History Of The Jews in The Greco-Roman World*, by Routledge, London and New York, 2003, s. 24.

¹⁴⁰ Fischer-Bovet, a.g.e., s.78.

¹⁴¹ Fischer- Bovet, a.g.e., s. 84.

¹⁴²Mehmet Kurt, "Roma Cumhuriyeti'nin Anadolu Politikası ve Pergamon (Bergama) Krallığı'nın Rolü", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 23, Konya 2010, s. 99.

¹⁴³Taylor, a.g.e., s. 12.

girmiştir. Seleukos kralı Antiokhos III ile Makedonya kralı Philipp V, Ptolemaios'ların Mısır dışındaki topraklarını paylaşmak üzere, M.Ö. 203'te anlaşma yapmışlardır.¹⁴⁴

Antiokhos III Megas kendi kontrolündeki yerleşimleri askeri açıdan güçlendirmiş ve bu doğrultuda Güney Suriye, Fenike ve kıyı Filistin'de, stratejik olarak değerli ve ekonomik açıdan zengin olan tüm bölgelere asker sevk etmiştir. Antiokhos III'ün en önemli zaferi, M.Ö. 200 yılında Ptolemaios V'ten Güney Filistin'e açılan bölgenin kontrolünü ele geçirmesi ve böylece Filistin'in güney kıyısında hem siyasi, hem de askeri açıdan üstünlük sağlaması olmuştur. Antiokhos III Megas'ın bu siyasi ve askeri başarılarını ticaretle geliştirme çabaları mali yetkililerine gönderdiği mektuplarda da kayıt altına alınmıştır.¹⁴⁵ Kral tarafından gönderilen mektuplar içerisinde SEG 29:1613 numaralı mektup¹⁴⁶ (Res.6), kralın Filistin ve yakın coğrafyasında Seleukos idari sisteminin yerleştirilmesi ile ilgili şu bilgileri içermiştir: (Res.7).

“ A] Kral Antiokhos'tan Ptolemaios'a selamlar ... Taş steller üzerine bu mektubu kaydettirin ve size ait yerleşimlere bu (taş stel üzerine kayıtlı mektubu/talimatnameyi) diktirin. Biz [Dioiketai (yüksek mali görevli) olan Kleon ve Heliodoros, buna (mektuptaki talimatlara) itaat edecektir] yazdık. M.Ö. Eylül 200.

B] Kral [Antiokhos'dan Kleon'a] selamlar... Bu mektubun. . . Strategos (Ordu lideri /General) için. . . aynı mektup [Heliodoros'a gönderildi].

C] Kral Antiokhos'dan Kleon'a selamlar... Ptolemaios, strategos ve baş rahibin bize sunduğu antlaşma metninin bir kopyası ekte gönderilmiştir. Bu metin onun (Ptolemaios?) istediği gibi hazırlanmıştır. M.Ö. 202/1.

D] Antiokhos Kralı'na, ortaya çıkabilecek anlaşmazlıklarla ilgili Ptolemaios, strateos ve başrahabin antlaşma metninde “Köylüler arasında çıkabilecek sorunların çözümü için talimat verdim. Diğer köylülerden gelen köylülerle ilgili ortaya çıkabilecek sorunlar oikonomos (bölgenin ileri gelenleri) ve bölgenin yerel idarecileri tarafından incelenecek ve bir cinayet söz konusu olduğunda, konu Suriye ve Fenike'nin strategoslarına yönlendirilecek, bölge yönetiminden sorumlu general, bölgesindeki isyanları görmezden gelmemelidir” denildi. Aynı mektup Heliodoros'a gönderildi....”

Seleukos kralı Antiokhos III M.Ö. 201'de Güney Suriye'yi zapt ettikten sonra Küçükasya'ya büyük bir ordu göndermiş ve kendisi de 300 gemiden oluşan donanmasıyla harekete geçmiştir. Amacı Küçükasya'nın batı ve güney sahillerini tamamen kendi hakimiyetine almaktır. Sonuçta Samos ve Halikarnassos (Bodrum) dışındaki şehirlerin çoğunu zapt etmiştir. Antiokhos III'ün bu başarıları karşısında Bithynia kralı I. Prusias Roma'dan çekindiği için Seleukos kralıyla tam anlamıyla bir ittifak yapmamakla birlikte¹⁴⁷ Roma tarafını da desteklemeyerek tarafsız kalmıştır.

¹⁴⁴Atlan, a.g.e., s. 103-104.

¹⁴⁵Taylor, a.g.e. , s. 12. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Bryce, a.g.e., s. 187-189; Francis Piejko, "Antiochus III and Ptolemy son of Thrases: the Inscription of Hefzibah reconsidered", *L' Antiquite Classique*, 1991, s. 245-259.

¹⁴⁶SEG 29: 1613 numaralı mektup Filistin yakınlarında 1960 yılında başlayan kazılar sonucu ele geçirilmiştir. Mektup ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Sherwin-White, Kuhrt, a.g.e., s. 49-50; Piejko, a.g.e., s. 245-259.

¹⁴⁷Doğancı, a.g.m., s. 76.

M.Ö. 200 yılında Panion Savaşı'ndan sonra Güney Suriye ve onun tüm gelirleri Seleukoslar'ın eline geçmiştir. (Har.6) Bu gelirlerin (Güney Suriye, Suriye ve Anadolu'dan) toplamda 2.400-4.000 talent gümüş olduğu tahmin edilmiştir.¹⁴⁸

Antiokhos III Megas, M.Ö. 202 yılından M.Ö. 198 yılına kadar Beşinci Suriye Savaşı ile ilgilendiğinden Anadolu'daki küçük krallıklarla ilgili gelişmelere kayıtsız kalmıştır. M.Ö. 200 yılının Eylül ayında Rodos'ta bulunan Romalı elçiler Suriye'ye gitmiş ve bu elçiler sayesinde Roma Anadolu'da egemenlik kurmaya çalışan Hellenistik kralların en güçlüsü Antiokhos III Megas ile ilk kez doğrudan siyasi ilişki kurmuştur.¹⁴⁹ M.Ö. 198 yılına gelindiğinde, Antiokhos III Megas'ın Güney Suriye, Fenike ve kıyı Filistin bölgelerindeki fethi tamamlanmıştır. Ptolemaios orduları oldukça zayıflamıştır. Karadan ve denizden gelen saldırılar, Ptolemaios kontrolündeki şehirleri, Güney ve Güney-batı Asya, Küçük-Pamfilya, Likya ve Karya'yı Seleukos egemenliği altına almıştır.¹⁵⁰ Antiokhos III Megas, M.Ö. 197' de Mısır'ın Küçükasya, Ege Denizi ve Trakya'daki topraklarını işgale başlamıştır.¹⁵¹ Ancak, M.Ö. II. yüzyılın başlarından itibaren Galatlar yeniden tarih sahnesine çıkarak Magnesia Savaşı'nda önemli rol oynamaya başlamıştır.

Seleukos kralı Antiokhos III Megas, Mısır kralı Ptolemaios V'in elindeki Kilikya Bölgesi'ni ve M.Ö. 197 yılında Likya kentlerini ele geçirmiştir. Karya Bölgesi'ne geçerek Efes'e kadar ilerleyen Antiokhos III Megas, M.Ö. 196 yılında da Hellespontos'u (Çanakkale Boğazı) egemenliği altına alarak Lysimakheia kentine yerleşmiştir. Böylece Antiokhos III Megas, atası Seleukos I Nikator'un sahip olduğu imparatorluk sınırlarına ulaşmıştır.¹⁵²

Romalılar, merkezi bölgeleri Suriye olan Seleukos Krallığı'nın giderek büyümesinden ve Anadolu'da güçlenmesinden endişe duymuşlardır. Roma'nın uyarılarına aldırmayan Antiokhos III, Yunanistan'ın da kendisini ülkelerine davet etmesi üzerine Yunanistan'a (M.Ö. 192) gitmiş, bunun üzerine Roma Antiokhos III'e savaş ilan etmiştir. Consul Acilius Glabrio komutasındaki Roma ordusu Yunanistan'a girerek Tesalya'da Thermopylai mevkiinde Antiokhos III'ün ordusunu M.Ö. 191'de yenilgiye uğratmıştır. Antiokhos III, Anadolu'ya geçerek Ephesos'a (Efes) gelmiştir. Çok geçmeden Romalılar da Hellespontos'tan (Çanakkale Boğazı) Anadolu'ya geçmiş, Roma ordusu ile Seleukos kralı Antiokhos III'ün ordusu Sipylos Dağı yakınındaki Magnesia'da (Manisa) karşılaşmıştır. Bu savaşta Antiokhos III, Roma karşısında M.Ö. 190 yılında büyük bir yenilgi almıştır.¹⁵³

Küçükasya'daki Magnesia Savaşı'nda Seleukos kralı Antiokhos III'ün Roma'ya yenilmesi Roma'yı Doğu Akdeniz Bölgesi'nde lider duruma getiren en önemli gelişmelerden biri olmuştur. M.Ö. 188'de yapılan Apameia Antlaşması ile Seleukos Krallığı Küçükasya'yı Toroslar'a kadar terk etmek ve Roma'ya savaş tazminatı

¹⁴⁸Fischer Bovet, a.g.e., s. 81.

¹⁴⁹Mehmet Ali Kaya, "III. Makedon Savaşı'na kadar Roma'nın Anadolu Politikası", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. XI, 1996, s. 216.

¹⁵⁰Bryce, a.g.e., s. 187-189.

¹⁵¹Atlan, a.g.e., s. 106.

¹⁵²Üreten, 2010, s. 31.

¹⁵³Tekin, 2011, s. 84. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. John D. Grainger, *The Roman War of Antiochos the Great*, 239. Cilt, Brill Leiden- Boston 2002, s. 192-228. Ayrıca bkz. Grainger, 1999, s. 435-461.

vermek zorunda bırakılmıştır.¹⁵⁴ (Har.7). Dahası Roma ile Seleukoslar arasında uzun süre büyük gerginliğe sebep olmuş olan mücadeleyi sona erdiren Apameia Barışı, Anadolu'nun politik ve coğrafi çehresinde son derece önemli değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Antiokhos III, gemilerini Sarpedon (İncekum) Burnu'ndan batıya göndermeyeceğini garanti etmiştir. Daha açık bir ifadeyle Seleukoslar kralı, ötesinde Kapadokya Krallığı'nın bulunduğu Toros silsilesinin kuzeyinde ve Halys (Kızılırmak)'in orta kıvrımının batısında yer alan tüm sahalarda hak iddia etmekten vazgeçmek zorunda kalmıştır.¹⁵⁵ Tüm bu gelişmelerden önce, Seleukos kralı Antiokhos III Megas M.Ö. 190 yılında Küçükasya'ya bütün Hellenistik krallıkları yok etmeye gelen Romalılar'a karşı, Bithynia Kralı I. Prusias'ı kendisiyle ittifak kurmaya ikna etmeye çalışmıştır.¹⁵⁶ Ancak, bu durum Seleukos Devleti için bir yarar sağlamamıştır.

Batı Akdeniz politikasından sonra, Doğu Akdeniz bölgesine yönelen Roma'nın M.Ö. 190'da Hellenistik Seleukoslar'a karşı Magnesia ve M.Ö. 168'de Makedonyalı Antigonaslar'a karşı kazandığı Pydna savaşları, Illyria, Makedonya ve Anadolu'da Roma Egemenliği'nin ilk habercileri olmuştur.¹⁵⁷

2.7. Seleukos IV Philopator (M.Ö. 187–175)

Antiokhos III Megas'ın eşi Laodike'den dört oğlu olmuştur. Bunlardan ikisi babalarının ölümünden sonra ardıl olmuştur. Birinci ardıl Seleukos IV Philopator, ikincisi ise Antiokhos IV Epiphanes'tir. Seleukos IV Philopator, Magnesia Savaşı ve sonrasında babasının ölümünün ardından M.Ö. 187 yılında tek başına krallığın başına geçmiştir. Babası olan Antiokhos III Megas'ın Romalılar ile yapmış olduğu Apameia Antlaşması'na sadık kalmıştır.¹⁵⁸ Ancak sebebi bilinmemekle birlikte sarayda bir suikaste kurban gitmiştir.

2.8. Antiokhos IV Epiphanes (M.Ö. 175–164)

Antiokhos III Megas'ın genç oğlu Antiokhos IV Epiphanes, kardeşi Seleukos IV Philopator'un öldürülmesinin ardından Seleukos Devleti'nin yönetimini devralmış ve Theos Epiphanes (Tanrının Tezahürü) ünvanını almıştır. Atina'da yaşadığı bilinen Antiokhos IV Epiphanes, olağandışı bir karaktere sahip biri olmuş ve unvanı çağdaşları tarafından alay konusu edilerek, Epiphanes yerine Epimenes “deli” olarak anılmıştır.¹⁵⁹ Ancak bastırmış olduğu sikkeler, onun yeni kentler kuran, doğuya seferler yapan ve genelde devletin gücünü yeniden inşa etmeye çalışan bir politikası

¹⁵⁴İplikçiöğlü, 2007, s. 82. M.Ö. 188 yılındaki Apameia Antlaşması gereğince Seleukoslar on iki savaş teknesi dışında bütün donanma gemilerini Romalılar'a bırakarak Ege ve Kilikya, Pedias'a kadar Akdeniz'den çekilmişlerdir. Bu durum Kilikya Trakheia sahillerinde korsanlık faaliyetlerinin hareketlenmesine de neden olmuştur. Seleukos toprakları Roma müttefikleri Bergama ve Rodos arasında paylaştırılmıştır. Tekin, 1995, s. 116. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Ercüment Yıldırım, “Suriye Eyaleti'nin Kuruluşuna Kadar Roma'nın Doğu Akdeniz'de Korsanlıkla Mücadelesi / Rome's Fight Against Piracy in The Eastern Mediterranean to the Establishment of the Syrian Province”, *Cedrus - Akdeniz Uygurlukları Araştırma Dergisi*, Sayı: 6, 2016, s. 91 – 103.

¹⁵⁵Kurt, a.g.m., s. 103.

¹⁵⁶Murat Arslan, *Mithradates VI Eupator: Roma'nın Büyük Düşmanı*, Odin Yayıncılık, İstanbul Ocak 2007, s. 114-115.

¹⁵⁷İplikçiöğlü, 2007, s. 103.

¹⁵⁸Bryce, a.g.e., s. 191-192.

¹⁵⁹Taylor, a.g.e., s. 152.

olduğunu yansıtmıştır.¹⁶⁰ Aynı zamanda Seleukos kralı Antiokhos IV Theos Epiphanes'in M.Ö. 175-M.Ö. 164 yılları arasında Anadolu sahilleri, Marmara ve Karadeniz'le ticari ve siyasi ilişkiler içine girdiği¹⁶¹ gözlemlenmiştir.

Roma Devleti bu dönemde Makedonya ile savaşlarını bitirmiş ve Seleukoslar'a karşı hızlı bir şekilde ilerlemiştir. Antiokhos IV Epiphanes, M.Ö. 170 yılında İskenderiye'ye yani Mısır'a bir sefer düzenlemiş, ancak Roma Heyeti¹⁶²'nin baskısıyla karşılaşmıştır. Bundan dolayı Antiokhos IV Epiphanes İskenderiye'den tüm kuvvetlerini çekmiş ve ülkesine geri dönmüştür. Bu durum Seleukos ve Ptolemaios arasındaki siyasi ilişkilerde, artık farklı ve daha güçlü bir rakibin varlığını gösteren bir küçük savaş (Altıncı Suriye Savaşı) girişiminin de sonucu olmuştur.¹⁶³ Bu savaş, diğer Ptolemaios ve Seleukos arasındaki Suriye Savaşları'nın hem taraflarının¹⁶⁴, hem de boyutlarının değiştiğini göstermiştir.

2.9. Antiokhos V Eupator (M.Ö. 164–162)

Antiokhos IV Epiphanes'in Doğu Seferi sırasındaki (M.Ö. 164) ölümünün ardından Antiokhos V Selukoslar'ın başına geçmiştir.¹⁶⁵ Antiokhos IV'ün küçük oğlu Antiokhos V zamanında politik sıkıntılar yaşanmış ve bu durum yeni kralın istikrarsızlığını aynı zamanda Seleukoslar'ın gittikçe güçsüzleştiğini¹⁶⁶ göstermiştir.

2.10. Demetrios I Soter (M.Ö. 162–150)

Seleukos IV ve Loadike'nin oğlu olan Demetrios I Soter, M.Ö. 186' da doğmuştur ve M.Ö. 178 yılında, 11 yaşındayken Apameia Barış Antlaşması gereğince rehin olarak Roma'ya gönderilmiştir. M.Ö. 162'ye kadar orada kalmıştır. Amcası Antiokhos IV ölünce, kendisi 23 yaşındayken ülkesine geri dönmüştür. Suriye şehri Tripolis'e kadar ilerlemiş olan yeni kral Antiokhos V'i öldürmüştür.¹⁶⁷ Tahtta hak iddia etmiş olan Demetrios I'in Roma'ya sadık kalması istenmiştir. Aslında Roma ilk olarak bunu istemese de çıkarları doğrultusunda Demetrios I'in tahta çıkmasına onay vermiştir. Çünkü bu yeni kralı kendileri yetiştirmişlerdir ve devletin zayıf ve iktidarsız kalması doğrultusunda¹⁶⁸, Roma'nın desteğiyle Demetrios I'in tahta geçmesi sağlanmıştır.

M.Ö. 152 yılında Makedonya Krallığı'nda taht kavgaları yaşanmış ve kendini Perseus'un oğlu Philippos olarak tanıtan Andriskos/*pseudo* Philippos Makedonya Krallığı'nda hak talep etmeye başlamıştır. Ardından müttefik olmak amacıyla

¹⁶⁰Morkholm, a.g.e., s. 192.

¹⁶¹Murat Arslan, *İstanbul'un Antikçağ Tarihi- Klasik ve Hellenistik Dönemler*, Odin Yayıncılık, Haziran, İstanbul 2010, s. 291.

¹⁶²Roma senatosunun görevlendirdiği P. Laenas başkanlığındaki bir elçi heyetidir. Kevser Taşdöner Özcan, "Hellenistik Dönemin Küçük Bir Krallığı: Kommagene", *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 13, 2015, s. 100.

¹⁶³Schafer, a.g.e., s. 38; Bryce, a.g.e., s. 195-196.

¹⁶⁴Bryce, a.g.e., s. 195-196.

¹⁶⁵Bryce, a.g.e., s. 207-208.

¹⁶⁶M. Rahim Shayegan, *Arsacids and Sasanians: Political Ideology in Post-Hellenistic and Late Antique Persia*, Cambridge University Press, Cambridge 2011, s. 166.

¹⁶⁷Grainger, 1997, s. 39.

¹⁶⁸Bryce, a.g.e., s. 207-208.

Seleukos kralı Demetrios I Soter'in yanına gelmiş, ancak Demetrios I tarafından tutuklanmış¹⁶⁹, Roma'ya gönderilmiştir.

Demetrios I Soter M.Ö. 150 yılında Suriye'de bir çatışma esnasında öldürüldüğü bilinmektedir.¹⁷⁰

2.11. Aleksandros Balas (M.Ö. 150–145)

Aleksandros Balas, M.Ö. 170 yılında doğmuştur. Antiokhos VI Epiphanes'in babasıdır.¹⁷¹ Demetrios I Soter'in M.Ö. 150 yılında Suriye'de bir çatışmada öldürülmesinin ardından Aleksandros Balas Seleukos Devleti'nin başına geçmiştir. (Res.8). Aleksandros Balas'ın tahta çıkışı Roma tarafından kabul görmüştür. Kral Yahudi halka dini bağımsızlıklarını vermiştir. Uluslararası anlamda gücünü sağlamlaştırmak adına Ptolemaios VI Philometor'un kız kardeşi Kleopatra Thea'yla evlenmiş ve Mısır'la siyasi anlamda da bir ilişki içerisine girmiştir. Fakat Ptolemaios kralı Seleukoslar'ın devlet işlerine karışmaya başlamış ve Seleukos kralı Aleksandros Balas etkisiz hale getirilmeye çalışılmıştır. Bunun sonucunda Yahudi halkı siyasi anlamda da bağımsızlığını kurmaya başlamıştır.¹⁷² Dahası, Demetrios II, Alexandros Balas'a karşı isyan etmiş ve bu gelişme Seleukos Devleti'nde büyük bir kaosa neden olmuştur. Ptolemaios VI iç isyandan faydalanarak M.Ö. 148 yılında Suriye'yi istila etmek istemiştir. Ancak Demetrios II ile ittifaka girişmiş olan Ptolemaios VI bundan vazgeçerek desteğini kız kardeşi Kleopatra Thea'ya vermiştir. Bundan üç yıl sonra yani M.Ö. 145'te Ptolemaios VI ve Alexandros Balas ölmüştür. Bu gelişmenin ardından Kleopatra Thea güvenli bir yerleşim yeri olan Antiokheia'da Demetrios II'nin kraliçesi olarak kabul edilmiştir.¹⁷³

2.12. Demetrios II Nikator (M.Ö. 145–141)

Kleopatra Thea ve Demetrios II'nin evlenmesinden altı yıl sonra, M.Ö. 139 yılında Demetrios II, Partlar (M.Ö. 247- M.S. 224 yılları arasında Antik Yakın Doğu'da hüküm süren devlet) tarafından yakalanmış ve tutuklanmıştır. Seleukos tahtının geleceği adına 3 varis bırakılmıştır. Bunlar, Kleopatra Thea'nın oğulları Seleukos V, Antiokhos VII Grypos ve Loadike'nin oğludur.¹⁷⁴ Aynı zamanda Antiokhos VI Epiphanes'in de M.Ö. 145–142 yılları arasında tahtta hak iddia ettiği düşünülmüştür.

2.13. Diodotus Tryphon (M.Ö. 142-139/138)

Diodotus Tryphon döneminde görülen en önemli olay, M.Ö. 142'den itibaren Yahudi teritoryumunun Diodotus Tryphon ile savaşı süresince giderek bölünmüş olan Seleukos Krallığı'nın bu halk üzerinde etkili olamamasıdır.¹⁷⁵

¹⁶⁹Murat Arslan, *İstanbul'un Antikçağ Tarihi- Klasik ve Hellenistik Dönemler*, Odin Yayıncılık, İstanbul, Haziran 2010, s. 298.

¹⁷⁰Bryce, a.g.e., s. 207-208.

¹⁷¹Grainger, 1997, s. 6.

¹⁷²Bryce, a.g.e., s. 209-210.

¹⁷³Stanley Mayer Burstein, *The Reign of Cleopatra*, University of Oklahoma Press, Norman 2004, s. 78. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Grainger, 1997, s. 6.

¹⁷⁴Burstein, a.g.e., s. 78-79.

¹⁷⁵Graham Shipleys, *The Greek World After Alexander 323-30 BC*, London and New York, by Routledge Taylor and Francis Group, s. 311.

2.14. Antiokhos VII Sidetes (M.Ö. 138–129)

Diodotus Tryphon'dan sonra Seleukos Devleti'nin başına Demetrios II'nin küçük kardeşi Antiokhos VII Sidetes geçmiş ve Kleopatra Thea, Antiokhos VII Sidetes ile evlenmiştir.¹⁷⁶ Bu evlilikten Antiokhos IX Kyzikenos doğmuştur.

Antiokhos VII Sidetes bu dönemde Partlar'a karşı büyük bir sefere girişmiştir. İlk zamanlar elde ettiği başarılarla rağmen, M.Ö. 130/29 yılında Babil ve İran'ı Partlar'dan geri almaya çalışırken onların büyük bir baskınına uğrayarak ağır bir yenilgi yaşamıştır. Antiokhos VII Sidetes'in ordusu darmadağın olmuş, kendisi de öldürülmüştür. Bunun üzerine Fırat'ın doğusundaki tüm Önasya ülkeleri Seleukoslar'ın elinden çıkmıştır. Seleukos Krallığı yalnız Fırat'la Toros'lar arasındaki topraklardan ibaret kalmıştır.¹⁷⁷ Aynı zamanda, Antiokhos VII Sidetes Jerusalem'i (Kudüs) ele geçirmiştir, ancak M.Ö. 129 yılında Yahuda Seleukoslar Devleti'nden ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir.¹⁷⁸ Bu durumdan daha kötü olan Demetrios II'nin Partlar'dan kaçması ve Seleukos ülkesine geri dönmesi olmuştur.¹⁷⁹

2.15. Demetrios II Nikator (M.Ö. 129-125)

Demetrios II Nikator ve Antiokhos VII dönemlerinde kaybedilen toprakların yeniden kazanılması için krallar sürekli çabalamışlardır. Fakat ikisi de kaybedilen toprakları ele geçirmeyi başaramamıştır. Demetrios II Nikator, Partlar tarafında M.Ö. 140 yılında yakalanmış ve 10 yıl boyunca esir tutulmuştur.¹⁸⁰ Ancak, Demetrios II Nikator ikinci kez Seleukos Devleti'nin başına geçmiştir. Fakat Part mahkemesinde on yıl hapis cezası alması onu hiçbir şekilde yumuşatmamış ve düşmanlarının oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca kraliyet hazinesi de bu dönemde ciddi derecede tükenmiştir.¹⁸¹ Dahası, Demetrios II Nikator ülkesine geri döndükten sonra, Kleopatra Thea'yla evlenmiştir. Bundan üç yıl sonra Demetrios II Nikator iç isyan sonucu öldürülmüş ve bu durum Kleopatra'nın kendi hakimiyetini ilan etmesi için bir fırsat oluşturmuştur. Ancak bu hakimiyet hem zaman, hem de kapsam bakımından bir yıldan kısa sürede ve Fenike toprakları ile sınırlı kalmıştır.¹⁸²

2.16. Seleukos Hanedanlığı'nda Kleopatra Thea Dönemi ve Bu Dönemin Kralları (M.Ö. 125-95)

Kleopatra Thea, hem üç Seleukos kralının eşi, (Alexandros Balas, Demetrios II Nikator, Antiokhos VII Sidetes) hem de diğer üç Seleukos kralının (Seleukos V, Antiokhos VIII Grypos, Antiokhos IX Kyzikenos) annesidir. Kraliçe, M.Ö. 165 yılında doğmuştur. Mısır kralı Ptolemaios VI Philometor ve Kleopatra II'nin kız kardeşidir. Kleopatra Thea'nın politik kariyeri M.Ö. 150 yılında başlamıştır. Bu durumun oluşması, Ptolemaios VI'nin onu Seleukos kralı Alexandros Balas ile evlendirmesi ile sağlanmıştır.¹⁸³ Daha sonra Kleopatra Thea'nın Demetrios'u öldürüp,

¹⁷⁶Burstein, a.g.e., s. 78-79

¹⁷⁷Mansel, a.g.e., s. 505.

¹⁷⁸Shipleys, a.g.e., s. 311.

¹⁷⁹Burstein, a.g.e., s. 79.

¹⁸⁰Morkholm, a.g.e., s. 192.

¹⁸¹Bryce, a.g.e., s. 214.

¹⁸²Burstein, a.g.e., s. 78-79.

¹⁸³Burstein, a.g.e., s. 78.

M.Ö. 125 yılında tahta geçtiği düşünülmüştür.¹⁸⁴ M.Ö. 125 yılında Kleopatra Thea oğlu Seleukos V'i babasının haklı halefi olarak kabul etmiştir. Ancak Seleukos V'in tek hükümdar olmak istemesi, yani annesiyle birlikte ortak hükümdarlığı kabul etmemesi üzerine aynı yıl Kleopatra Thea Seleukos V'i öldürmüş ve bir diğer oğlu Antiokhos VIII Grypos ile birlikte Seleukos Devleti'nin başına geçmiştir.¹⁸⁵ Ancak söz hakkı her zaman kraliçenin olmuştur. Kraliçe oğlu tarafından zehirlenerek M.Ö. 121 yılında öldürülmüştür.¹⁸⁶ Tüm bu olaylardan sonra, Antiokhos VIII Grypos M.Ö. 121-96 yılları arasında Seleukos Devleti'nde hüküm sürmüştür. Ancak, Antiokhos VIII Grypos, M.Ö. 114/13 yılından sonra Seleukos Devleti'nin mirasından artakalan topraklardan oluşan Suriye'yi kardeşi Antiokhos IX Kyzikenos ile paylaşmak zorunda kalmıştır.¹⁸⁷ Antiokhos IX Kyzikenos Appian'a göre, kardeşi Antiokhos VIII Grypos'a karşı, Seleukos tahtında fazla bir hakka sahip olamamıştır. Kyzikenos daha sonra bir ordu toplamış ve onlarca yıldır devam edecek bir hareket başlatmıştır. M.Ö. 114 yılında Suriye'yi işgal etmiştir. Bununla birlikte, Antiokhos VIII Grypos, izleyen yıllarda bu bölgelerin çoğunu tekrar kazanmayı başarmış ve Antiokhos IX Kyzikenos Doğu Akdeniz sahili boyunca güçlü kalmıştır ve bunun sonucunda devletin birçok yerini kontrolü altına almıştır. Bergama kararnamesi, Kyzikenos'un sahildeki Yahudiler'in kalelerini limanlarını ele geçirdiğini ve bir garnizon kurduğunu bildirmiştir. Egemenliği altına almış olduğu bu bölgeler sahilin ilerisinde yer almış¹⁸⁸ ve M.Ö. 114-95 yılları arasında Antiokhos IX Kyzikenos Seleukos Devleti'nde hüküm sürmüştür.

2.17. Seleukos Krallığı'nın Sonu ve Bu Sürecin Kralları (M.Ö. 96-64)

Seleukos Epiphanes VI Nikator, Antiokhos VIII'in en büyük oğludur ve siyasi hayatına M.Ö. 96'da babasının ve Antiokhos IX'un ölmesinden sonra başlamıştır.¹⁸⁹ Amcası Antiokhos IX'u ve kuzeni Antiokhos X'u girdiği taht mücadelesinde, onları yenerek Antiokheia'da kalmış ve krallığını ilan etmiştir. Kilikya'ya gidip burada mahkeme kurmuş olan kral aynı zamanda burada ordusunu yeniden düzenlemiştir. Fakat yerel bir isyan sonucu M.Ö. 95 yılında ölmüştür.¹⁹⁰ Antiokhos VIII diğer oğlu olan Demetrios III Philopator, tahtta hak iddia etmiş ve M.Ö. 95 yılında Seleukos Devleti'nin başına geçmiştir. Demetrios III Philopator, Mısır kralı Ptolemaios X ile birlikte ittifak kurmuş ve Mısır kralının yardımıyla Seleukoslar'a sadık kalmış olan Şam'da bir üs kurmuştur.¹⁹¹ Ancak kral güçlü bir orduya sahip olamamıştır. Buna rağmen küçük bir başarı elde etmiş ve Yahudi kralı Alexander Janneas'u yenmiştir. Bunun üzerine Yahudi halkın tepkisiyle karşılaşmıştır. Demetrios III Philopator, Partlar tarafından yakalanmış ve M.Ö. 88'de ölene kadar esir tutulmuştur.¹⁹²

¹⁸⁴Morkholm, a.g.e., s. 192-193.

¹⁸⁵Bryce, a.g.e., s. 215-216.

¹⁸⁶Burstein, a.g.e., s. 79.

¹⁸⁷ Morkholm, a.g.e., s. 192-193.

¹⁸⁸Claude Eilers, *Belonging and Isolation in the Hellenistic World*, ed. Sheila L. Ager, Riemer A. Faber, University of Toronto Press, Toronto, Buffalo, London 2013, s. 158-159.

¹⁸⁹Grainger, 1997, s. 65.

¹⁹⁰Wayne G. Sayles, *Ancient Coin Collecting II: Numismatic Art of The Greek World*, Krause Publications, 2007, s. 210.

¹⁹¹Ross Burns, *Damascus: A History*, Routledge Taylor and Francis Group London and New York, New York 2005, s. 43.

¹⁹²Sayles, a.g.e., s. 210. Konu ile ilgili olarak bkz. Burns, a.g.e., s. 31-45.

Demetrios III Philopator'un tahta geçişinden sonra, Antiokhos IX Kyzikenos'un oğlu olan Antiokhos X, kendi ailesinin tahtını yeniden kazanmak ve babasının intikamını almak için Seleukos VI ve oğlu Demetrios III Philopator ile girmiş olduğu taht mücadelesinden sonra, onları yenmiş ve Seleukos Devleti'nin başına geçmiştir. Antiokhos X, iç savaflara olduğu gibi Partlar'a da karşı çıkmış ve onlarla da mücadele içerisine girmiştir. Antiokhos X' un ölüm tarihi kesinleştirilememiştir. M.Ö. 90'da Partlar'a karşı savaşırken ya da M.Ö. 83'te Armenia kralı Tigranes ile savaşırken öldüğü düşünülmüştür.¹⁹³

M.Ö. 94 yılında Seleukoslar'ın yönetimi tekrar Antiokhos VIII'in çocuklarından biri olan Antiokhos XI Philadelphos'a geçmiştir. Kralın kardeşleri, Seleukos Epiphanes VI Nikator, Philippos I Philadelphus, Demetrios III Philopator, Antiokhos XII Dionysos'tur. Antiokhos XI ve Philippos I Philadelphus muhtemelen ikizlerdir. İkiz kardeşler, Seleukos VI'nın ölümünden sonra kendilerini kral ilan etmiş ve krallıklarını taçlandırmak için ortak para bastırmışlardır.¹⁹⁴ Ancak daha sonra Antiokhos XI Philadelphos devletin kontrolü için diğer Seleukos üyeleriyle karşı karşıya kalmıştır. Dahası, Antiokhos X ikiz kardeşi Philipp I Philadelphus tarafından başlatılan bir kuşatmaya karşı Antiokheia'yı savunmakta başarılı olamadıktan sonra, Orontes (Asi) Nehri üzerinden kaçmaya çalışırken ölmüştür.¹⁹⁵ Philippos I Philadelphos kardeşleriyle girmiş olduğu taht kavgaları nedeniyle yıpranmıştır. Philippos I Philadelphos birkaç yıl boyunca taht için Antiokheia'daki mahkemede yargılanmıştır. Ölüm nedeni hakkında bilgi bulunamamıştır. M.Ö. 83 yılında Tigranes'in Suriye seferi öncesinde ya da sırasında¹⁹⁶ öldürülmüş olabileceği düşünülmüştür.

Antiokhos VIII'in beşinci ve genç oğlu olan Antiokhos XII Dionysos, M.Ö. 86/ 85 yılında Demetrios III'ün Partlar tarafından yakalanmasının ardından, Şam'ın kontrolünü almıştır.¹⁹⁷ Fakat diğer kardeşi Philippos I Philadelphos'un kontrolü altındaki toprakları kazanma konusunda başarılı olamamıştır.¹⁹⁸ Dahası, Şam üssünden Nabataean Arapları (Nebatiler) ve Yahuda bölgesindeki Hasmonaeen krallıklarına savaş açmış ancak M.Ö. 84'te sefer sırasında ölmüştür.¹⁹⁹

M.Ö. 72 yılından itibaren Suriye ve yakın coğrafyasını egemenliği altına alan Armenia (Ermeni) kralı Tigranes, bu egemenliği kalıcı kılma adına ve Hellenizmin etkilerini hafifletmek amacıyla bazı girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerin başında kendi adına bastırıldığı paralar ve Hellenistik tarzdaki mimari yapılara eklenen doğu üslubunun varlığı sayılabilir. Tigranes döneminde Antiokheia ile ilgili bilgilerin az olmasına karşın, M.Ö. 69 yılında burada bir depremin olduğu ve neredeyse bölgenin tamamının zarar gördüğü bilinmektedir. Justinus bu felaketle ilgili olarak, 170.000 insanın öldüğünü ve birçok şehrin yok olduğunu²⁰⁰ kaydetmiştir.

¹⁹³Sayles, a.g.e., s. 210.

¹⁹⁴Grainger, 1997, s. 34.

¹⁹⁵Sayles, a.g.e., s. 210.

¹⁹⁶Sayles, a.g.e., s. 211.

¹⁹⁷Grainger, 1997, s. 34.

¹⁹⁸Sayles, a.g.e., s. 211.

¹⁹⁹Grainger, 1997, s. 34.

²⁰⁰Glanville Downey, *History Of Antioch in Syria From Seleucus to the Arab Conquest*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1961, s. 139-140.

Parth kralı II. Mithridates'in ölümü, ülkesinde taht kavgalarına yol açmış ve bunun sonucunda iç savaşlar yaşanmıştır. Bu durumdan yararlanarak konumunu güçlendirmiş olan Armenia kralı Tigranes, M.Ö. 83 yılında sahip olduğu büyük bir askeri güçle Suriye'ye saldırmıştır. Tigranes Seleukos Devleti'nin başkenti Antiokheia'yı ele geçirmiştir. (Har.8). Armenia kralı Tigranes, Suriye'de elde etmiş olduğu bu askeri başarısının ardından "*krallar kralı*" unvanını almıştır.²⁰¹ Tigranes'in Suriye ve Kilikya'ya atamış olduğu Magadates on dört yıl boyunca hakimiyeti altında bulundurduğu eyaletleri boşaltarak, M.Ö. 69 yılının son aylarında, ellerindeki kuvvetlerle birlikte Tigranes'e katılmıştır. Ancak halkının büyük çoğunluğunu Yunan ve Makedonlar'ın oluşturduğu Antiokheia kentinde, Tigranes yönetimine karşı sık sık isyanlar çıkmıştır. Bunu fırsat bilen Demetrios III Philopator'un oğlu Seleukos prensi Antiokhos XIII Suriye ve Kilikya'yı ele geçirmiştir.²⁰² Kral bu bölgede kısa süreliğine de olsa hüküm sürmüştür. Kralın tahttan indirilmesine Philippos I Philadelphos'un oğlu olan Philippos II Philadelphos (Philip II) (M.Ö. 65-64) neden olmuştur. Her iki kralın da Şam üzerinden gelen Arap liderleriyle ortak hareket ettikleri gözlemlenmiş, hatta Antiokhos XIII'ün Philippos II Philadelphos'un (Philip II) tahttan inmesi için Arap liderlerden biri olan Sampsigeramus'u Antiokheia'nın işgali sırasında desteklediği öğrenilmiştir. Ancak Philippos II Philadelphos'un (Philip II) kendi yanına çektiği bir başka Arap lider ve onun destekçileri sayesinde M.Ö. 67/6 ve sonrasında Roma ile gelişen ilişkiler ile M.Ö. 65/4 yılları arasında²⁰³ Philippos II'nin Seleukos tahtında kaldığı gözlemlenmiştir.

M.Ö. 64 yılında Romalı komutan Pompeius/Pompei'nin Suriye'ye büyük bir sefer düzenlediği saptanmıştır. Dahası, Antiokhos XIII'ü Roma'nın kralı olarak burada tuttuğu öğrenilmiş, ancak Seleukos kralı, Antiokhos XIII'ün bir Arap emiri tarafından öldürüldüğü tespit edilmiş²⁰⁴ ve Seleukos Devleti'nin son krallarının Antiokhos XIII Asiatikos ve Philippos II olduğu belirlenmiştir.

Ancak Roma Devleti Seleukos Devleti'nin son kalıntılarını M.Ö. 63'te Pompeius tarafından ele geçirmiştir ve burayı Suriye Eyaleti'ne dönüştürmüştür. Bu eyaletin merkezi Antiokheia olmuştur. Buraya Romalılar tarafından yine Romalı bir vali atanmıştır.²⁰⁵ Seleukos Devleti'nden sonra Romalılar, tüm Hellenistik krallıkları etkili bir şekilde zayıflatmıştır. Makedonya da bir Roma eyaletine dönüştürülmüştür. Sonuç olarak, Parthlar ve özellikle de Roma, Büyük İskender'in komutanlarından sonra²⁰⁶ Büyük İskender'in en büyük mirasçıları olarak ortaya çıkmıştır.

²⁰¹Özcan, a.g.m., s. 102-103.

²⁰²Murat Arslan, *Mithradates VI Eupator: Roma'nın Büyük Düşmanı*, Odin Yayıncılık, İstanbul Ocak 2007, s. 406.

²⁰³Downey, 1961, s. 139-140.

²⁰⁴Sayles, a.g.e., s. 211.

²⁰⁵ Mansel, a.g.e., s. 508. Konu ile ilgili olarak bkz. John D. Grainger, *Roman Conquest: Egypt and Judaea*, Pen and Sword Military, England 2013, s. 1

²⁰⁶Pomeroy, Burstein, Donlan, Tolbert Roberts, a.g.e., s. 327.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SELEUKOSLAR'IN KRALI MERKEZİ ANTIOKHEIA (ANTAKYA)

3.1.Seleukoslar Döneminde Antiokheia'nın (Antakya) Önemi ve Kentin Kuruluşu

Günümüz Hatay ilinin en büyük düzlüğü olan Amik Ovası'nda yer alan Antiokheia kenti, bu ovanın güneybatı köşesine konumlandırılmıştır. Amik Ovası'nın güney kenarında bulunan Orontes (Asi) Nehri aynı zamanda bu ovanın²⁰⁷ tarım açısından önemini arttırmıştır. Dahası Amik Ovası'nın Suriye coğrafyasının kuzeybatı kesiminde bulunması²⁰⁸, en eski çağlardan itibaren Anadolu ve Mezopotamya arasındaki askeri ve ekonomik iletişimi etkileyen başlıca yerlerden biri olmasını sağlamıştır. Amik Ovası'nda M.Ö. II. bin ortalarında kurulmuş, bilinen ilk sistemli yerleşimlerden biri olan Alalah'ın etrafı surlarla çevrelenmiş, içinde saraylar ve tapınaklar bulunmuştur. Aynı zamanda burada tarım ve ticaretin yapılmasıyla oluşan ekonominin, sosyal, dinsel ve siyasi yapı ile birleşmesi, Amik Ovası'nda bilinen ilk kent olma niteliğini kazanmasına²⁰⁹ yol açmıştır.

M.Ö. 17. yüzyılın sonlarına kadar Mısır hakimiyetinde kalan Amik Ovası, bu tarihten itibaren Hurriler ve Hititler tarafından²¹⁰ istila edilmiştir. Bugün Hatay il sınırları içerisinde kalan bölgede kurulmuş ilk krallık olan Mukiş Krallığı da bu dönemde varlığını sürdürmeye çalışan küçük bir krallık olmuş, M.Ö. 18. yüzyıl sonu ile M.Ö. 16. yüzyıl arasına tarihlenen Mari arşivince bu krallığın Zağros Dağları ve Suriye'nin kuzey bölgelerinde²¹¹ kurulmuş, Hurri'li ve az sayıdaki Sami halktan oluşan etnik bir yapı sergilediği saptanmıştır. Ancak Hitit İmparatorluğu'nun M.Ö. 1200 yıllarında parçalanmasından sonra Amik Ovası'nda kesintiye uğramış olan kentleşme süreci yaklaşık 100 yıl kadar sonra Alalah²¹², in sadece 750 metre kuzeyine

²⁰⁷Downey, 1961, s. 15.

²⁰⁸Glanville Downey, *Ancient Antioch*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1963, s. 11.

²⁰⁹Pamir, 2009, s. 262-263. Alalah nüfusu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Eva von Dassow, *Social Stratification of Alalah under the Mitanni Empire*, Ph. D, New York University, New York 1997, s. 61-66.

²¹⁰Ataman Demir, *Çağlar İçinde Antakya*, Akbank Kültür Sanat Müdürlüğü, İstanbul 1996, s. 22. Konu ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Nurgül Yıldırım, "Çiviyazılı Kaynaklara Göre Patina Krallığı'ndan Unqi Krallığı'na Antakya ve Amik Ovası'nın Tarihsel Süreci", *Bellekten*, C. LXXX- S. 289, Aralık 2016, s. 701.

²¹¹Nurgül Yıldırım, "Arşivler ve Arkeolojik Bulgular Işığında Antakya ve Yakın Çevresinin Demografik Yapısı (2000-6000)", Mustafa Kemal Üniversitesi, *Hatay Tarihi ve Kültürü Üzerine Araştırmalar*, edt. Sacit Uğuz - Bülent Arı, Hatay 2016, s. 51. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Robert Whiting, "Amorite Tribes and Nations of Second- Millenium Western Asya", *Civilization of Ancient Near East 2*, New York 1995, s. 1231-1242.

²¹² Antakya'nın Mezopotamya tarihi açısından önemli bir konumda yer alması daha çok bir liman şehri görünümünden kaynaklanmıştır. Bu durum ticaretin aktif olmasını dolayısıyla da siyasal ve kültürel açıdan her dönem önem kazanmasına neden olmuştur. Özellikle M. Ö. II. binde Alalah olarak bilinen (Antakya-Reyhanlı) büyük ticarî merkez Ugarit ile komşuluğu nedeniyle, stratejik ve lojistik olarak o dönem tabletlerinde önemli bir yere sahiptir. Nurgül Yıldırım, "Anadolu'da Bulunan Yeni Asurca Belgeler". *Tarih Araştırmaları Dergisi*. C. 29, S. 48, 2010, s. 130. Konu ile ilgili daha detaylı bilgi için

doğru uzanan Tayinat Höyüğü'nde devam etmiştir. Tayinat Höyüğü²¹³, Antakya-Reyhanlı yolunun hemen kuzey yanında, Açana Höyüğü'nün 750 metre kadar kuzeyinde ve Antakya'ya 15 kilometre uzağına konumlandırılmış bu höyük, yaklaşık 20 hektarlık bir alana yayılmış²¹⁴ ve verimli topraklarıyla önemli bir yaşam alanını oluşturmuştur.

M.Ö. 1200 ile M.Ö. 750 yılları arasındaki dönemde Anadolu hakkında detaylı bilgilere ulaşılamamasına rağmen, bu devirde Anadolu'ya yeni göçlerin olduğu, yeni gelenlerin küçük devletler veya beylikler kurdukları bilinmektedir.²¹⁵ Deniz kavimleri göçü ile Anadolu topraklarına gelen halklar²¹⁶, kültürel açıdan yerli halktan daha geri olarak kabul edilmiştir. Bu yeni göçlerin yanında, eskiden devlet kurma olanağı bulamamış yerli Anadolu kavimlerinin de bağımsızlıklarını ilan ederek, beylikler kurdukları saptanmıştır. Frigler, Lidyalılar, Likyalılar, Urartular ve Batı Anadolu sahillerinde kurulan Grek koloni kentleri olarak karşımıza çıkan bu devletler arasında, Anadolu'nun Güney ve Güneydoğu'sunda kurulan Geç Hitit Beylikleri denen küçük şehir devletleri de²¹⁷ belli bir süre Anadolu'da varlığını korumuştur. Antakya ve yakın çevresi, Deniz kavimleri göçünden yıkılan Hititler'in Anadolu'nun güneyine kayarak, buralarda küçük Hitit orjinli krallıklar kurması ve Hitit kültürünün, kısmen bu coğrafyaya taşınması noktasında etkilenmiştir.²¹⁸ Asurca kaynaklarda Antakya ve yakın çevresi önceleri Patina/ Pattin²¹⁹, daha sonrasında ise Unqi adını almış ve Aramca kaynaklarda, genellikle *mq* (Amiq/Amik) olarak kaydedilmiştir. M.Ö. I. Binde güçlenmeye başlayan Asurlu krallar için Amonos Dağları ve Amik Ovası mutlak hakimiyetin sağlanması gereken bölgelerin başında ilk sıraya yerleşmiştir. Çünkü bölgedeki dengeler Büyük Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından Asur

bkz. J. David Hawkins, *The Political Geography of North Suriye and South-East Anatolia in the Neo-Assyrian Period*, London 1995, s. 95.

²¹³ Hatay'da Tayinat Höyük kazıları sonucu ulaşılan II. Sargon'a ait yazıtlı bir stel ve Asarhaddon'a ait bir antlaşma metninin varlığı Asur'un bu topraklarda egemenliğini arttırdığını ortaya koymuştur. Nurgül Yıldırım, Hatay'da Bulunan Çiviyazılı Belgeler ve Hiyeroglif Yazıtlar Üzerine Bir Değerlendirme, *Hatay Araştırmaları II*, ed. Ahmet Gündüz, Selim Kaya, Antakya 2016, s. 8. Tayinat Höyüğü ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Timothy P. Harrison, *Tayinat Höyüğü Arkeoloji Projesi 32*, (Çev. Hatice Pamir), Hatay 2010 s. 36-37; Timothy P. Harrison *Archaeologies of Text: Archaeology, Technology, and Ethics, Articulating Neo-Assyrian Imperialism at Tell Tayinat*, ed. Matthew T. Rutz - Morag Kersel, Oxbow Books 2014, s. 80-93. Daha detaylı bilgi için bkz. Jacop Lauinger-Stephan Batiuk, "A Stele of II. Sargon at Tell Tayinat", *Zeitschrift für Assyriologie*, 105 (1), (2015), s. 54-68.

²¹⁴Pamir, 2009, s. 263.

²¹⁵ Ahmet Ünal, "Hitit İmparatorluğu'nun Yıkılışından Bizans Dönemi'nin Sonuna Kadar Adana ve Çukurova Tarihi", *ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 15, S. 3 (Arkeoloji Özel Sayısı), 2006, s. 69. Ege Kavimler Göçü ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Mansel, a.g.e., s. 93-98.

²¹⁶Nurgül Yıldırım, "Arşivler ve Arkeolojik Bulgular Işığında Antakya ve Yakın Çevresinin Demografik Yapısı (2000-6000)", Mustafa Kemal Üniversitesi, *Hatay Tarihi ve Kültürü Üzerine Araştırmalar*, ed. Sacit Uğuz, Bülent Arı, s. 56.

²¹⁷Ünal, a.g.m., s. 69. Geç Hitit Beylikleri ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Ercüment Yıldırım, Okay Pekşen, "Üçüncü Arami Göçü'nün Anadolu'nun Güneydoğusuna Yaptığı Etnik ve Siyasi Etkiler", *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 13, Aralık, 2013, s. 43.

²¹⁸Yıldırım, 2016b, s. 56.

²¹⁹Asurca kaynaklarda M.Ö. 745 yılından itibaren, Antakya ve yakın coğrafyasında kurulmuş olan Patina krallığının yerini, yöneticilerinin Arami kökenli olduğu bilinen Unqi Krallığı'na bıraktığı gözlemlenmiştir. Bu krallık, Asur kralı III. Tiglat-Pileser tarafından Asur'a karşı oluşabilecek bir ittifak ya da isyan girişimini engellemek amacıyla dört politik yapıya bölünmüş aynı zamanda M. Ö. 738'de tamamen Asur egemenliği altına girmiştir. Yıldırım, 2016b, s. 59. Patina/ Pattin ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Nadav Na'aman, "Aribua and the Patina-Hamath Border", *Orientalia 71- Fasc. 3*, 2002, s. 291-295.

lehine dönmüş ve Asurlu krallarca bu fırsat değerlendirilmiş, hem Doğu Akdeniz ticaretine hakim bir coğrafya oluşuyla, hem de Anadolu'daki ham maddeye erişimi sağlamasıyla²²⁰ Amonos Dağları ve Amik Ovası büyük önem kazanmıştır. Daha sonra bu verimli toprakların Babil egemenliği altına girdiği görülmüş, fakat Pers hükümdarı II. Kiros'un M.Ö. 539'da Babil Egemenliği'ne son vermesi ve Mezopotamya ve Suriye'yi alması ile başlayan Pers hakimiyeti sonucu, bir satraplık halinde Makedon istilasına kadar varlığını korumuştur. Ardından Antakya ve yakın çevresi Büyük İskender'in Doğu Seferi sırasında Makedonlar'ın eline geçmiş²²¹ ve burada Makedon izleri kaydedilmiştir. M.Ö. 333 yılında Büyük İskender, bu kenti işgal ettikten sonra, Libanius Büyük İskender'in burada bir pınarın başında durduğunu ve bu pınara annesinin adı olan Oлимпias ismini verdiğini, aynı zamanda burada bir çeşme yaptırdığını nakletmiştir. Ancak, Büyük İskender'in fetihlerine devam etmek zorunda olduğu gerçeği burada yeni bir kent oluşturma olanağını²²² sağlayamamıştır. Bunlara rağmen, Libanius ve Malalas Antiokheia şehrinin kurulmasından önce kent ve civarında var olan, ancak günümüzde tam anlamıyla yerlerinin netleştirilmediği üç Grek yerleşiminin olduğunu kaydetmiştir. Bu Grek yerleşimleri Silpius'daki (bugünkü Habib-i Neccar Dağı) Iopolis, daha sonradan kurulacak olan Daphne (bugünkü Defne/Harbiye/Hatay) yakınlarındaki Herakleia ve Silpius'un tepesindeki Kasiotis kentleri²²³ olarak kaydedilmiştir. (Har.9) Bu durum bölgenin Büyük İskender hakimiyetine girdikten sonra, Grek yerleşiminin yaygınlaşmaya başladığını göstermiştir. Ancak, Büyük İskender'in ölümünden sonra imparatorluğunun paylaşım noktasında generalleri arasında çatışmalar yaşanmış ve bu nedenle komutanların kendi aralarında savaşlar yaptığı gözlemlenmiştir. Bu aşamada, güçlü komutanların kazanımlarından sonra kendi bölgelerinde şehirler kurdukları tespit edilmiştir. Özellikle Amik Ovası ve yakın çevresinde Büyük İskender'in komutanlarından olan Antigonos Monophthalmos ve Seleukos I Nikator bir kent kurmuş ve bölgenin stratejik konumu nedeniyle burada kurdukları kentleri krali merkez olarak belirlemişlerdir.

Antigonos'un, M.Ö. 306 yılında günümüz Antakya yakınlarındaki Antigoneia' yı kurduğu bilinmektedir. Diodorus'a göre, bu kent, Babil ve üst satraplıkları kontrol etmek, aynı zamanda Aşağı Suriye ve Mısır yakınındaki satraplıkları korumak anlamında uygun bir yere konumlandırılmıştır.²²⁴ Aynı zamanda Antigoneia, Orontes (Asi) Nehri'nin batısında yer almış²²⁵ ve güneye doğru, yani denize doğru uzanmıştır. Antigonos, kenti kurduktan sonra daha önceden bölgeye gelen Girit, Kıbrıs ve Makedonlardan oluşan 5.300 yerleşimciyi Antigoneia kentine aktarmıştır. Diodorus, Antigonos' un kentin kuruluşunu kutlamak için en ünlü atletleri ve sanatçıları Antigoneia' ya davet ettiğini ve katılan atlet ve sanatçılara 200 talentten az olmamak

²²⁰J. David Hawkins, *Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions*; Vol. 1, Berlin 2000, s. 361; Yıldırım, 2016a, s.702-703.

²²¹Cohen, 2006, s. 80; Demir, a.g.e. , s. 22.

²²²Jorgen Christensen-Ernst, *Antioch on the Orontes: A History and a Guide*, Hamilton Books, Lanham, Maryland 2012, s. 4.

²²³Cohen, 2006, s. 80; Demir, a.g.e. , s. 22. Konu ile ilgili olarak ayrıca bkz. Andrea U. De Giorgi, *Ancient Antioch, From the Seleucid Era To The Islamic Conquest*, Cambridge University Press, Cambridge 2016, s. 38.

²²⁴Cohen, 2006, s.76. Antigonos'un kurmuş olduğu diğer kentler için bkz. Richard A. Billows, *Antigonos the One-Eyed and the Creation of the Hellenistic State*, University of California Press, California 1997, s. 294.

²²⁵Christensen-Ernst, a.g.e. , s.4. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Cohen, 2006, s. 76-79.

üzere para ödülü verdiğini aktarmıştır. Malalas ise, şehrin kuruluşunun olimpiik şenliklerle kutlandığını, kentın heykellerle donatıldığını, kentte Yunan panteonunun iki önemli tanrısı olan Athena ve Zeus tapınımının olduğunu belirtmiştir.²²⁶ Bu durum, M.Ö. 302 yılında Antigonos'un, bu kentte büyük organizasyonlar yaptığını ve festivaller²²⁷ düzenlediğini kanıtlamıştır.

Antigonos'un ardından Büyük İskender'in diğer komutanlarından biri olan Seleukos I Nikator da, Hellenistik etkilerin yansıtıldığı yeni şehirler inşa etmiştir. Öncelikle Dicle Nehri üzerindeki Seleukeia'yı kurmuştur. Ancak bu kentın kuruluş tarihi netleştirilememiş, M.Ö. 301 yılında gerçekleşen İpsos Savaşı'ndan on yıl önce kurulduğu düşünülmüştür.²²⁸ Yakın Doğu dünyasının büyük ticaret merkezlerinin kavşağında bulunan Dicle üzerindeki Seleukeia, aynı zamanda Suriye, Anadolu ve Mezopotamya'yı kontrol etmek²²⁹ amacıyla kurulmuştur. Tüm bunların ardından, M.Ö. 301 yılında Büyük İskender'in komutanları arasında yaşanan İpsos Savaşı sonucunda, bu savaşı kazanan Seleukos I Nikator'un devraldığı yeni topraklara ilerlediği görülmüştür. Bu bağlamda M.Ö. 23 Nisan 300'de bugünkü Hatay/ Samandağ ilçesine lokalize edilen Seleukeia Pieria²³⁰ şehrini kurduğu saptanmıştır. Ancak Amanos Dağları'nın güneyinde sahile doğru uzanan yerde inşa edilmiş olan bu kentın, bir krali merkez olarak belirlenmesine rağmen, stratejik konumu nedeniyle Seleukos ülkesi için tam anlamıyla bir başkent özelliğini taşımadığı²³¹ zamanla anlaşılmıştır. Çünkü bu şehir, hem ülkenin tüm alanını, hem de imparatorluğun bir diğer rakibi olan Mısır merkezli Ptolemaios krallığını kontrol etmek anlamında yetersiz kalmıştır. Aynı zamanda bu kent herhangi bir tehlikeye karşı savunma yapma adına²³² ciddi bir sorun teşkil etmiştir. Bu anlamda Seleukos I Nikator, Seleukeia Pieria'nın kuruluşundan bir ay sonra M.Ö. 22 Mayıs 300'de yeni kentle ilgili çalışmalar başlatmıştır. Libanius ve Malalas'ın kentın kuruluşuyla ilgili nakletmiş olduğu efsaneye göre, Seleukos I Nikator'un Zeus'a kurban sunduğu sırada bir kartal kurban etinin bir parçasını alıp, uçmuş ve o et parçasını daha önce Antigonos tarafından kurulmuş olan Antigoneia'nın 8 km. uzağına bırakmıştır, bu nedenle Seleukos I Nikator yeni kenti burada kurmaya karar vermiştir. Seleukos I Nikator bu kenti Zeus'a armağan etmiş ve inşa çalışmalarına başlamıştır.²³³ Seleukos I Nikator, bu kente babası Antioch'a ithafen Antiokheia adını vermiştir.²³⁴ Bu kent tarım açısından zengin bir bölgeye sahip ve Seleukeia Pieria limanını tamamlayıcı bir nitelik taşımıştır.

Antiokheia (Antakya) Amik Ovası'nın güneybatı köşesinde ve ovanın güney kenarından akan Asi nehri ile birlikte dağların arasında yer almış, konumu nedeniyle stratejik bir noktada bulunmuştur. Aynı zamanda bu kentın, göç ve ticaretin akışını sağlayan önemli kavşak noktalarına hakim bir şekilde konumlandırıldığı²³⁵

²²⁶Pamir, 2009 s. 267; Bryce, a.g.e., s. 167.

²²⁷Cohen, 2006, s. 76; John D. Grainger, *The Cities of Seleukid Syria*, 1990b, s. 38.

²²⁸Getzel M. Cohen, *The Hellenistic Settlements in the East from Armenia and Mesopotamia to Bactria and India*, University of California Press, 2013, s. 157.

²²⁹Bryce, a.g.e., s. 165-166.

²³⁰Cohen, 2006, s. 126-135.

²³¹Christensen-Ernst, a.g.e., s. 5.

²³²Bryce, a.g.e., s. 167.

²³³Cohen, 2006, s. 80-81.

²³⁴Bryce, a.g.e., s. 167.

²³⁵Downey, 1961, s. 15.

saptanmıştır. Bunun yanı sıra Antiokheia kentinin yaklaşık dört kilometre uzağında Daphne (Defne/Harbiye/Hatay) kurulmuştur. Antiokheia'nın Zeus'a adandığı gibi, Daphne'de yine mitolojik efsaneye konu edilmiş²³⁶ ve bu efsane ile kent Seleukos I Nikator tarafından Apollon/Apollo'ya adanmıştır. Ayrıca Seleukos I Nikator Daphne şehrine Apollon/Apollo için bir tapınak²³⁷ yaptırmıştır.

Yunanlı tarihçi Appian'a göre, Seleukos I Nikator ele geçirmiş olduğu yerlerde kentler inşa etmiş ve bu kentleri ailesinden olan kişilere ithaf etmiştir. Bu kentlerden on altısı Seleukos I Nikator'un babası Antiokh'un adını taşıyan Antiokheia, beş tanesi annesinin adını taşıyan Loadikeia şehri olarak tanımlanmıştır. Aynı zamanda eşlerinin adına da kentler kurmuş olan Seleukos I Nikator'un, üç tane Apameia ve bir tane Stratonikeia (Muğla/Eskihisar Köyü)²³⁸ şehirlerini kurmuş olduğu saptanmış²³⁹, bunlara ilavaten kendi adını taşıyan dokuz şehir bulunmuştur.

Malalas ve Libanius'a göre, başkent olan Antiokheia Daphne yakınlarında²⁴⁰ kurulmuştur. Seleukoslar döneminde pek çok yerleşimin, ayırt edilebilmesi için bu yerleşimlere ek başlıklar eklendiği saptanmıştır. Ayırt edici terim genellikle yakındaki bir köy, tapınak, nehir, akarsu veya dağın ismi ile şekillendirilmiştir. Seleukoslar döneminde krali merkez olarak tanımlanan Antiokheia diğer kurulmuş olan Antiokheia'lardan Daphne yakınlarındaki ya da Orontes (Asi) Nehri üzerindeki Antiokheia²⁴¹ olarak ayrılmıştır.

Antiokheia, Küçükasya, Mezopotamya ve Güney Suriye'yi birbirine bağlayan yolların kavşağını oluşturmuş, Asi Nehri ve Seleukeia Pieria limanı üzerinden Akdeniz'e ulaşılabilmiştir. Ve kent, Yunan kurumlarıyla donatılmış, devletin kültür merkezi haline getirilmiştir.²⁴² Aynı zamanda Seleukoslar'ın kurmuş olduğu şehirlerin mimari özelliklerinin aynı olması nedeniyle Suriye ve yakın çevresinin "*yeni bir Makedonya*" haline getirilmek istendiği anlaşılmıştır.²⁴³ Kurulan kentlere Makedon kültürün yansıtıldığı isimler verilmiştir.

²³⁶Bevan, a.g.e., s. 209.

²³⁷Libanius, *Antioch as a Centre Hellenic Culture as Observed by Libanius*, çev. A. F. Norman, Liverpool University Press, 2000, s. 24; Daniel Ogden, *The Legend of Seleucus*, Cambridge University Press, 2017, s. 227-228.

²³⁸Demetrios I Poliorketas'ın kızı olan Stratonike, Seleukos I Nikator'un ve daha sonra oğlu Antiokhos I Soter'in eşi. Seleukos I Nikator, M. Ö. 301 yılında İpsos Savaşı'ndan kısa bir süre sonra Stratonike ile evlenmiştir. Ardından Stratonike M. Ö. 293'te Seleukos I Nikator'un oğlu Antiokhos I Soter ile evlenmiştir. Seleukos I Nikator, ülkenin doğu tarafının bir kısmını oğlu Antiokhos I Soter'e kontrol ettirmiş ve bu durum evliliklerini kabul ettiğini kanıtlamıştır. Stratonike şehrinin muhtemel kurucuları Seleukos I Nikator ya da Antiokhos I Soter olarak düşünülmüştür. Cohen, 2013, s. 89.

²³⁹Rolf Strootman, *Courts and Elites in the Hellenistic Empires: The Near East After the Achaemenids, c. 330 to 30 BCE*, Edinburgh University Press, 2014, s. 66. Konu ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Sherwin-White, Kuhrt, a.g.e., s. 20.

²⁴⁰Cohen, 2006, s.76.

²⁴¹Cohen, 2013, s. 358-359; Downey, 1961, s. 581-582. Antiokheia şehri Orontes (Asi) Nehri kıyısında kurulmuş ve bundan dolayı bölgede hakim olan Yunanca geleneğe bağlı olarak Antiokheia ad Orontes olarak adlandırılmış aynı zamanda Latince kökene uygun olarak Antiochia ad Orontem olarak da kullanılmıştır. Hatice Pamir- İnanç Yamaç, "Antiokheia ad Orontes Su Yolları" *Adalya*, XV, 2012, s. 33.

²⁴²Strootman, a.g.e., s. 70.

²⁴³Bevan, a.g.e., s. 208.

Kuzey Suriye'de Seleukos Krallığı için merkezi bir önem taşıyan bölge Seleukos Bölgesi olarak adlandırılmıştır. Bu bölgede Seleukos I Nikator tarafından şehirler kümesi oluşturulmuştur. Bu şehirler Antiokheia, (Antakya/Hatay), Seleukeia Pieria (Samandağ/Hatay), Apameia (Hama/Suriye) ve Laodikeia (Lazkiye/Suriye) olarak tanımlanmıştır. Bu kentler, M.Ö. 300 yıllarında kurulmuş ve aynı mimari yapıları içermişlerdir. Bu anlamda kardeş /dördüz kentler olarak nitelendirilmişlerdir. Aynı zamanda bu kentlerde sarayların/ büyük evlerin olduğu tespit edilmiştir.²⁴⁴ Bu dört şehir hem içerisinde bulunan yapılardan, hem de siyasi birlik oluşturmuş olduklarından dolayı *tetrapolis* olarak tanımlanmıştır.²⁴⁵ Bir nevi bu dört kentin ülkenin stratejik olarak güvenliğini sağladığı ve arttırdığı gözlemlenmiştir.

Strabon'a göre, Antiokheia'nın kuruluşu dört ayrı mahalle ile oluşturulmuş ve yapımı tamamlanmıştır. Seleukos I Nikator, Antiokheia kentine Zeus, Athena, Tyche/Tykhe (Tike) heykellerini diktirmiş, kentin Yunan yapılarıyla donatılmasını sağlamış, kentin önemini arttırmıştır. Dahası yaptırdığı Tyche heykeli kentin koruyucu tanrıçası olarak belirlenmiştir. Bunun yanında, Agora inşa etmiş olan Seleukos I Nikator, bu Agora'nın etrafında tüm kamu binalarını çevrelemiştir. Aynı zamanda yapılan yenilikler, kentin kurulması ile birlikte ilk iki mahalleyi²⁴⁶ oluşturmuştur. Malalas'ın kaydettiğine göre Seleukos I, kenti merkez yerleşim olarak Asi Nehri'nin kıyısındaki alanın orta kesiminde²⁴⁷ inşa etmiştir. Aynı zamanda Antiokheia kentinin Seleukos I Nikator tarafından başlatılan yapıların bitmesiyle birlikte tam anlamıyla kralın oğlu Antiokhos I Soter döneminde²⁴⁸, krali merkez olma niteliğini kazandığı gözlemlenmiştir. Seleukos I Nikator'un ilk haleflerinin hükümdarlığı sırasında Antiokheia büyütülmüş ve geliştirilmiştir. Böylelikle Antiokheia artık Seleukos gücünün hakim olduğu bir kent konumuna gelmiş ve nüfusun sürekli artmasından dolayı bu kente yeni bir mahalle eklenmiştir. Bu mahalle, Orontes Nehri (Asi) yakınlarında kurulmuş, bir ada şeklinde Seleukos II tarafından konumlandırılmış ve bir köprü ile bu ada şehre bağlanmıştır. Burada daha önceden kurulmuş olan duvarların etrafına uzanarak köprüler inşa edilmiş ve caddeler Hellenistik kültürün planı olan ızgara plan (Har.10, Har.12) şeklinde yapılandırılmış ve bu ada iki ana caddeye birbirine dik şekilde bölünmüştür.²⁴⁹ Ayrıca burada Seleukos II tarafından yaptırılmış bir saray/büyük ev bulunmuştur. Antiokhos III döneminde, Yunanlı göçmenler Antiokheia kentinin nüfusunu oldukça etkilemiş ve Antiokhos III'ün babası Seleukos II tarafından inşa edilmiş olan adayı tamamlamış olduğu düşünülmüştür. Dahası kralın kente önem verdiği Zeus adına bir tapınak inşa ettirdiği ve heykeller yaptırdığı bilinmektedir.²⁵⁰ Antiokhos IV Epiphanes zamanında Antiokheia'nın yapısı yetersiz bulunmuştur. Bu anlamda kente yeni bir mahalle eklenmiş ve dördüncü mahalle olan

²⁴⁴Strootman, a.g.e., s. 66-68. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Downey, 1961, s. 79.

²⁴⁵Cohen, 2006, s. 28; Downey, 1961, s. 79; Kevin Butcher, *Roman Syria and the Near East*, The British Museum Press, United Kingdom 2003, s. 26-27.

²⁴⁶Cohen, 2006, s. 81; Downey, 1963, s. 72.

²⁴⁷Downey, 1961, s. 77.

²⁴⁸Christensen-Ernst, a.g.e., s. 5.

²⁴⁹Downey, 1963, s. 53, Bevan, a.g.e., s. 213. Kentin duvarlarıyla ilgili olarak ayrıca bkz. Magnus Zetterholm, *The Formation of Christianity in Antioch: A Social-Scientific Approach to the Separation between Judaism and Christianity*, by Routledge, London and New York 2003, s. 19.

²⁵⁰Zetterholm, 2003, s. 19.

Epiphaneia²⁵¹ bu kralın kurduğu yeni bir mahalleyi²⁵² oluşturmuştur. Antiokheia’da en aktif kurucu olan Antiokhos IV Epiphanes, Antiokheia kentine ikinci bir Agora eklemiş, onun zamanında Antiokheia daha da genişletilmiş ve bunun yanında Antiokhos IV Epiphanes Apollo/Apollon tapınağını da yenilemiştir.²⁵³ Bu durum kralın kentte yeni bir mahalle kurduğunu, dolayısıyla kentin dördüncü mahallesinin tamamlandığını ve kent nüfusunun kralın hükümdarlığı sırasında artmış olabileceğini kanıtlamıştır.

3.2. Seleukoslar Döneminde Antiokheia’nın (Antakya) Sosyal ve Kültürel Yapısı

Pers İmparatorluğu’na karşı fetih hareketine girişen Büyük İskender’in Persler’i yenmesiyle birlikte (M.Ö. 334-327), Pers İmparatorluğu’nun sahip olduğu bütün toprakların Büyük İskender’in eline geçtiği gözlemlenmiştir. Bununla birlikte Persler’in yönetim mekanizması ve dış politikada izledikleri sert, fakat içte toleranslı olan idari sistem, Büyük İskender tarafından da benimsenmiştir. Tüm Önasya ve Mısır’ı kapsayan geniş bir alanın uygarlık açısından birleştirilmesi, bireylere verilen özgürlük ve geniş alanlı bir ekonominin daha sonraki Hellenistik devletler için uygun ortamı hazırladığı görülmüş²⁵⁴, aynı zamanda Hellenistik devletlerin idari sisteminin oluşturulmasını sağlamıştır.

Hellenistik krallıkların örgütlenmesindeki temel öge, kralların ve onların önde gelen halkının yani Yunanlar’ın, Makedonlar’ın ve bölgenin seçkinlerinin yönetimde ve kamu maliyesinde ortak bir amaç doğrultusunda ilerlemeleri olmuştur. Bu durum, halef krallıkların Makedonya soyundan kralların ve kraliçelerin, yerli halklar üzerindeki yönetici sınıfı oluşturmalarına neden olmuştur. Krallıklar kentli elitleri ve gözde göçmenleri gözetmek zorunda kalmış, ama aynı kraliyet elindeki kraliyet gücünü halk üzerinde bir baskı unsuru olarak da kullanmıştır. Bu durum halkının Makedon olmayan Hellenistik krallıklarda adalet hakkının eşit bir biçimde uygulanmamasını kendini göstermiştir. Ancak, Seleukos I Nikator, bu hakkın evrensel bir doğru olduğunu²⁵⁵ iddia etmiş ve “Size ne Persler’in, ne de başka halkların geleneklerini, ama daima adil olan kral tarafından buyrulan, herkes için geçerli olan yasayı dayatmaktayım” demiştir.

Seleukos I Nikator’un Antigonos’un kurmuş olduğu Antigoneia kentini yerle bir ettikten ve kendi kenti Antiokheia’yı kurduktan sonra, Antigoneia kentinde yaşayan nüfusu²⁵⁶, Atinalılar ve Makedonlar dahil, naklettiği görülmüştür. Kral, nakledilen nüfusun bir kısmını Seleukeia Pieria’ya yerleştirmiştir. Antiokheia’da var olan Yunan ve Makedonlar dışında daha çok Yunanlı’nın Seleukoslar tarafından şehre yerleştirildiği gözlemlenmiştir. Ayrıca bu kentte var olan Yahudi yerleşimciler, Aramiler ve Suriyeli gruplarda artış görülmüştür. Böylelikle halk etnik açıdan²⁵⁷

²⁵¹Epiphaneia, Orontes Nehri’ nin (Asi) batı kıyısında kurulmuştur. Cohen, 2006, s. 106.

²⁵²Downey, 1961, s. 69.

²⁵³Strootman, a.g.e., s. 69-70; Cohen, 2006, s. 81; Bevan, a.g.e., s. 213-236.

²⁵⁴Bülent İplikçioğlu, *Eskiçağ Tarihinin Anahatları I*, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1990, s. 90-91.

²⁵⁵Martin, a.g.e., s. 345.

²⁵⁶Cohen, 2006, s.76.

²⁵⁷Bryce, a.g.e., s. 167.

çeşitlenmiştir. Seleukos I Nikator'un yeni yerleşimcilerin evlerinin inşası için maddi olanaklar sağladığı bilinmektedir.²⁵⁸ Ancak Yunan kültürel üstünlüğünün Yunanlılar'ın Hellen dünyasında, hatta İskenderiye ve Antakya gibi şehirlerde tam bir üstünlük sağlayamadığı görülmüştür. Çünkü Yunan ve Yunan olmayan kültürlerin ve halkların harmanlandığı yeni bir kozmopolit uygarlık istenilen oranda hayata geçirilememiştir.²⁵⁹ Dahası, Seleukos kralı Antiokhos I Soter' in mümkün olduğunca Antiokheia'yı Yunan kenti haline getirme çabalarına rağmen, şehirde önemli sayıda Yahudi ve Arami halkın kültürel baskınlığı²⁶⁰ saptanmıştır. Özellikle sürekli varlığını koruyan ve stratejik bir noktada bulunan Yahudi Devleti'nin Pers ve Makedonya hakimiyetlerinden sonraki Hellenistik Devir'de bölgeleri olan Suriye- Filistin, Seleukoslar Devleti'nin merkezi bir bölgesi olarak siyasal önem kazanmıştır.²⁶¹ Ayrıca Daphne yakınlarında bir Yahudi yerleşimi²⁶² saptanmıştır. Bu anlamda Suriye, Filistin ve Mezopotamya'da Yunan kültürü bütün bu ülkeleri kapsamamış, nitekim şehirlere bile bu kültürün tam anlamıyla yerleşmediği görülmüştür. Seleukoslar'ın başkenti olan Antiokheia'da dahi, bütün zorlamalara rağmen Yunanca'nın yanında Sami dillerin de uzun süre konuşulduğu anlaşılmıştır. Kentteki Yahudiler kendi din ve törelerine bağlı kalmış²⁶³ ve Seleukos kralı Antiokhos IV Epiphanes'e karşı bu anlamda bir direniş göstermişlerdir.

Antiokhos IV Epiphanes zamanında Antiokheia antik çağın en önde gelen şehirlerinden biri olmasına rağmen, kral Roma İmparatorluğu'nun artan gücü nedeniyle bu dönemde herhangi bir isyanın çıkmasını istemediğinden halkın kültürel olarak kaynaşmasını teşvik etmiştir. Buna ek olarak, Antiokhos III zamanında M.Ö. 190 'da gerçekleşen Magnesia Savaşı ve bu savaşın Romalılar tarafından kazanılması sonucunda Seleukos Krallığı büyük bir oranda askeri gücünü kaybetmiştir. Bu nedenle Seleukos kralı Antiokhos IV Epiphanes'in Romalılar'a karşı direnmek adına halkı bütünleştirmek istediği saptanmıştır.²⁶⁴ Buna ilaveten, kralın kente Yunan kültürünü yaymak amacıyla heykeller inşa ettirdiği, ayrıca kentte yaşayan Yahudi halkının Yunan kültürünü benimsemeleri adına baskı uyguladığı anlaşılmıştır. Tüm bunlara karşın M.Ö. 168/167 yılında Yahudi Makkabiler'in Seleukos Devleti'ne karşı isyan ettikleri²⁶⁵ anlaşılmıştır. Seleukos kralı Antiokhos IV Epiphanes M.Ö. 168/167 yılında Mısır'ı işgal etmeye kalkışmış, fakat Romalı'lar tarafından engellenmiştir. Gitgide küçülen Seleukos krallığı askeri anlamda bir yenilgiden sonra, mali açıdan da zor durumda kalmıştır. Bu durum kralı çaresiz bırakmış ve bu bağlamda Kudüs'teki büyük tapınağın hazinelerini ele geçirmek istemiştir. Bu bağlamda kral, Yahudi adetlerini yasaklamış ve Hellenleştirmeyi zorunlu kılmıştır. Antiokhos IV Epiphanes M.Ö. 167 yılında Kudüs'te Zeus adına bir tapınak yapmaya kalkışmış, ancak Makkabiler'in

²⁵⁸Downey, 1963, s. 73.

²⁵⁹Pomeroy, Burstein, Donlan, Tolbert Roberts, a.g.e., s.319.

²⁶⁰Christensen-Ernst, a.g.e., s. 5-6.

²⁶¹İplikçioğlu, 1990, s. 97-98. Hellenistik Devletler Dünyası'nda Yahudi halkının detaylı bilgisi için bkz. Avner Falk, *A Psychoanalytic History of The Jews*, Associated University Press, London, England, 1996, s.205-215. Yahudi bölgelerindeki Seleukos orduları detaylı bilgi için bkz. Bazelel Bar Kochva, *Judas Maccabaeus: The Jewish Struggle Against the Seleukids*, Cambridge University Press, New York, 1989, s. 40-45.

²⁶²Downey, 1963, s. 62.

²⁶³Mansel, a.g.e., s. 529.

²⁶⁴Zetterholm, a.g.e., s. 20-21.

²⁶⁵İplikçioğlu, 1990, s. 103.

isyanyla karşılaşmıştır.²⁶⁶ Yahudi Makkabi'nin öncülük ettiği ayaklanma 25 yıl süren bir mücadalenin ardından Yahudiler'in başarısıyla sona ermiştir. Makkabi Ayaklanması'nın en önemli olayı Kudüs'teki tapınağın Yahudiler tarafından geri alınması²⁶⁷ ve kendi tanrılarına ithaf edilmesi olmuştur. Bunun sonucunda M.Ö. 141 yılında Seleukoslar Yahuda'nın bağımsızlığını²⁶⁸ kabul etmek zorunda kalmışlardır. Böylelikle Yahudiler özel statülerinde ısrar etmiş ve dinlerinin uygulanmasında öncelikle ayrıcalıklar kazanmış, daha sonra ise bağımsızlıklarını kazanmışlardır.²⁶⁹ Antiokheia'daki Yahudiler'in de bu özerk devletten güç alarak Seleukos krallarına karşı isyan ettikleri gözlemlenecektir.

Hellenistik dünyada toplumsal piramidin tepesinde yer alan, kraliyet üyesi olan kadınlar genellikle siyasi ve askeri iktidarı, kral öldüğü ve varis bırakmadığı takdirde idare etmişlerdir. Bunun yanında bazı kraliçeler ülkelerindeki kadınların durumlarına hassasiyetle yaklaşmışlardır. M.Ö. 195 yılında Seleukos kraliçesi Laodike muhtaç durumdaki kızlara çeyiz sağlamak için Güneybatı Anadolu'daki İsus (Muğla/Bodrum/Güllük) kentine on yıl boyunca para bağışlamıştır. Bununla birlikte, kadınların çoğunun yaşamı erkeklerin aldıkları karara bağlanmıştır. Buna ek olarak yoksul kadınların genellikle kamusal alanda çalıştırıldığı saptanmıştır.²⁷⁰

Hellenistik krallıklar başlangıçta krallıklarını yönetmede büyük ölçüde göçmen Yunan ve Makedon nüfusa güvenmiştir. Seleukoslar yerli erkeklerle yönetimlerinin alt ve orta kademelerinde yer vermişlerdir. Yunanlılar ve Makedonlar kendilerini yerli halktan üstün görmüşlerdir.²⁷¹ Çünkü yerli erkeklerin devlet kademesinde yer alabilmeleri için kendi adadillerinin yanı sıra Yunanca'yı da bilmeleri gerekmiştir.

Antiokheia kentinde halkın kaynaşmasının sağlanması ve Hellen kültürünün yayılımı açısından, M.Ö. 166/5 'da yıllarında Antiokhos IV Epiphanes'in Daphne'de festival ve oyunlar²⁷² düzenlediği tespit edilmiştir. Festival geçit töreniyle başlamış, bu geçitte 46.000 piyade bulunmuş bunlardan 5.000'i Roma tarzı silahlandırılmış ve giydirilmiştir. Buna ilaveten festival geçidinde yaklaşık 10.000 süvari, otuz altı savaş fiili, tanrıların heykelleri yer almış ve 600 kölenin olduğu saptanmıştır. Bu festival otuz gün boyunca sürmüştür.²⁷³ Festivaller Antiokhos IV Epiphanes'in saltanatı öncesinde de kutlanmış ve onun ölümünden sonra da devam ettirilmiş ancak Antiokhos IV festivallerin önemini ve boyutunu²⁷⁴ arttırmıştır. Buna ek olarak, Seleukos krallarından Antiokhos IV Epiphanes Antiokheia'yı genişletme faaliyetlerine girişmiştir. Antiokhos IV Epiphanes zamanında Antiokheia şehrinin yapısını yetersiz bulduğundan imar faaliyetlerine başlanmıştır.²⁷⁵ Dahası, Antiokhos IV Epiphanes döneminde Antiokheia'da bir halk kütüphanesinden bahsedilmiştir. Ancak kütüphanenin kent tarihinin çok erken döneminde inşa edilmiş olabileceği

²⁶⁶Freeman, a.g.e., s. 340.

²⁶⁷Martin, a.g.e., s. 367.

²⁶⁸Freeman, a.g.e., s. 340.

²⁶⁹Koester, a.g.e., s. 217.

²⁷⁰Martin, a.g.e., s. 347-348.

²⁷¹Martin, a.g.e., s. 341-342.

²⁷²Strootman, a.g.e., s. 36. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Bryce, a.g.e., s. 196.

²⁷³ Bryce, a.g.e., s. 196.

²⁷⁴Strootman, a.g.e., s. 251.

²⁷⁵Downey, 1961, s. 69-70.

düşünülmüştür. Antiokhos IV, bu kütüphaneyi geliştirmeye çalışmış²⁷⁶ ve o zamanki entellektüel dünyada tanınmış kütüphaneci ve şair olan Euboea'daki Kalsis Euphorion'u Antiokheia'ya davet etmiştir. Ayrıca kralın dostlarından biri olan aynı zamanda dilbilimci Hegesianax'ta Seleukoslar'ın diplomasisi ile ilgilenmesi için görevlendirilmiştir. Ancak kralın ölümünden sonra, dış siyasette sorunlar yaşanmış, iç savaşlar ve isyanlar görülmüştür.

M.Ö. 148 yılında Antiokheia kentinde şiddetli bir deprem olmuş ve şehir yanmıştır. Kent, kamu binaları ve tapınaklarıyla yeniden düzenlemeye fırsat bulamadan, M. Ö. 115 yılında başka bir deprem yaşanmış²⁷⁷ ve birçok kişi ölmüştür. M.Ö. ikinci yüzyıla geldiğinde Romalılar'ın yayılmacı siyaseti ve başarılı Yahudi milliyetçiliği nedeniyle, Seleukoslar'ın elinde küçük bir toprak parçası²⁷⁸ kaldığı gözlemlenmiştir.

3.3.Seleukoslar Döneminde Antiokheia (Antakya) Ekonomisi

Çok uluslu ve farklı şekilde ekonomik yapıları olan geniş Seleukos Devleti'nin birleşik bir ekonomik sistemi uygulamaya koyamamasına rağmen, Seleukoslar'ın Büyük İskender ve Persler'in meşru mirasçıları oldukları iddiasında bulunan bir yapı tesis ettikleri gözlemlenmiştir. Kralların birincil amacı çoğu zaman savaşa katılan ordularını korumak için geliri en üst düzeye çıkarmak ve kraliyet mahkemesinin ve yetkililerinin artan giderlerini karşılamak olmuştur. Bununla birlikte, birleşik bir vergi sistemi mevcut olmasa da merkezi bir mali yönetim oluşturmuşlardır.²⁷⁹ Seleukos merkezi hükümeti şehirlerin ve din görevlilerinin para politikalarını kontrol etmiş, böylece merkezi hükümetin mal ve imal ürünlerinin de kontrolünü sağladıkları tespit edilmiştir. Bu mali yönetim, başında olağanüstü yetkilerle donatılmış, emrinde kalabalık bir ordusu bulunan görevliler tarafından idare ve kontrol edilmiştir. Bu görevlilere *diokiete*²⁸⁰ adı verilmiştir.

Seleukos ekonomisi dört ana unsurdan ve bunların arasındaki ilişkilerden oluşmuştur. Bu dört unsur nüfus, üretim, vergilendirme ve para olarak tanımlanmıştır. Her öge, imparatorluğun belirli bir bölgesine uygulanabilen kaynağı²⁸¹ oluşturmuştur. Seleukos ekonomisinde tarım ağırlık taşımıştır. Aynı zamanda Seleukos I kentin tahıl ihtiyacını²⁸² temin etmek için iki tane ambar inşa etmiştir.

Büyük İskender'in haleflerinin Hellenizm'i yaymakta kullandıkları etkin politikalarından biri yeni yerleşimler kurmak olmuştur. Bu anlamda yerleşimler oluştururken şehirleşme adına yeni merkezler inşa etmişlerdir. Bu merkezler, ilk etapta koloni şeklinde kurulmuştur. Koloniler, çoğu kez Makedon ordugahları olarak konumlandırılmıştır. Bu koloniler daha sonra ise halk göçünün de etkisiyle büyük

²⁷⁶Downey, 1963, s. 55.

²⁷⁷Christensen-Ernst, a.g.e., s. 11-12.

²⁷⁸Freeman, a.g.e., s. 322.

²⁷⁹Koester, a.g.e., s. 51.

²⁸⁰Taylor, a.g.e., s. 93-94.

²⁸¹Makis Aperghis, *Population- Production- Taxation- Coinage: a model forth he Seleukid economy* edt: Zofia H. Archibald, John Davies, Vincent Gabrielsen, Graham Oliver, Hellenistic Economies, by Routledge, London and New York, 2001, s. 68.; Makis Aperghis, *Jewish Subject and Seleukid Kings: A case study of Economic Interaction* edt. Zosia Archibald, John K. Davies, Vincent Gabrielsen, The Economies of Hellenistic Societies, Third to First Centuries B.C. , Oxford University Press, New York 2011, s. 19-42.

²⁸²Downey, 1963, s. 72-73.

yerleşimler haline getirilmişlerdir. Bu anlamda Makedon kökenli, bu garnizon kolonilere *katoikia* adı verilmiştir.²⁸³ Ele geçen yazıtlar ışığında Hellenistik krallıklar arasında, özellikle Seleukoslar'ın bu yönetime çok sık başvurdukları saptanmıştır.

Seleukos I Nikator'un kolonileştirme faaliyetlerinden sonra özellikle Antiokhos I Soter ve Antiokhos II Theos kolonileştirme faaliyetlerine²⁸⁴ devam etmişlerdir. Aynı zamanda Antiokhos III Megas ve Antiokhos IV Epiphanes'te koloni kurma faaliyetlerine girişmişlerdir. Seleukos I Nikator ve Antiokhos I Soter'in, diğerlerine oranla daha fazla koloni kurduğu belirlenmiştir. Ancak kralların koloni sayılarını belirtmek mümkün değildir. Tcherikover'e göre, Seleukos I Nikator, Antiokhos I Soter, Antiokhos II Theos ve Antiokhos IV Epiphanes toplam elliyedi koloni kurmuşlardır. Bu kolonilerin on dokuzu Seleukos I Nikator, on altısı Antiokhos I Soter ve on beşi Antiokhos IV Epiphanes tarafından kurulmuştur. (Tab. 1, Har. 11). Geriye kalan yedi koloninin de ilk iki kral tarafından kurulmuş olduğu düşünülse de hangisinin kaçını kurduğu belirlenememiştir.²⁸⁵

Kilikya bölgesi, Seleukoslar'ın Küçükasya'da egemenlik kurdukları ve koloni oluşturmaya başladıkları ilk bölge olmuştur. Seleukoslar, Küçük Asya'daki politikalarını ilk önce Suriye Bölgesi'ne çok yakın bir bölge olan Kilikya Bölgesi'nde şekillendirmeye başlamışlardır. Kilikya Bölgesi'nin, Seleukoslar'ın krali merkezine yakın, hammadde yönünden zengin ve Suriye ile Küçükasya arasında tampon bir bölge konumunda olması, Seleukoslar için stratejik bir önem taşımıştır. M.Ö. 188 yılında Apameia Barışı'ndan sonra ise Toroslar'ın ötesine sıkışan Seleukoslar'ın bölgedeki koloni faaliyeti²⁸⁶ Antiokhos IV Epiphanes zamanında gerçekleşmiştir.

Seleukos *katoikialar*'ının askeri kökenli koloni oldukları görüşü²⁸⁷, daha çok onların içinde buldukları şartlar ön planda tutularak ileri sürülmüştür. Seleukoslar'ın amacı kilit konumda kurulan merkezi yerleşimlerle topraklarını genişletmek ve aynı zamanda buralarda hakim yönetim sistemini yerleştirmek olmuştur. Bu anlamda hem diğer devletlere, hem de yerli halkla mücadele ederken, yeni yerleşimleri kurmadan önce bu alanlara uzanan güzargahlar üzerinde askeri üsler kurmuşlardır. Dahası, kolonilerin bir kısmı daha sonra sivil halkın yerleşmesiyle gerçek birer yerleşim haline gelirken, diğer bir kısmı askeri anlamda stratejik işlevlerini bitirdikten sonra ortadan kalkmışlardır. Hatta İçbatı Anadolu'daki *katoikialar*'ın çoğunun Galatlar'a karşı kuruldukları anlaşılmıştır. Bu üsler yoluyla Seleukoslar Anadolu içindeki kontrollerini²⁸⁸ M.Ö. 2. yüzyıl ortalarına kadar sürdürmüşlerdir. Başlangıçta yalnızca askeri üs olarak kullanılan *katoikialar* zamanla sivil halkın yerleşimi ve Hellenleştirme

²⁸³ Ayşe Gül Akalın, "Hellenleştirmede Bir Yerleşim Ögesi: Katoikia", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 25, S. 39, Ankara 2006, s. 66. Katoikia hakkında geniş bilgi için bkz. Kochva, 1976, s. 22-24.

²⁸⁴ Richard A. Billows, *Kings and Colonists: Aspect of Macedonian Imperialism*, E. J. Brill Leiden, New York, Köln 1995, s. 146.

²⁸⁵ V. Tcherikover, *Die Hellenistischen Stadtgründungen von Alexander dem Grossen bis auf die Römerzeit*, Leipzig 1927; Kaya, 2000a, s. 122.

²⁸⁶ Sarılar, a.g.e., s. 60-61.

²⁸⁷ Askeri koloniler, yani *katoikia* 'lar, İskender'in zamanından beri varlığı korumuştur. Hellenistik krallıklar bu koloni tipini benimsemişler ve bu tarzda koloniler oluşturmuşlardır. Bu koloniler yoğun olarak Küçük Asya'nın batısı ile Suriye olmak üzere iki bölgede görülmüştür. Billows, 1995, s. 146; Sarılar, a.g.e., s. 126.

²⁸⁸ Billows, 1995, s. 178; Akalın, a.g.m., s. 69.

politikaları ile bir ticari cazibe merkezi haline gelerek, Seleukoslar'ın ekonomisinin en önemli dayanağını oluşturmuştur.

Seleukos krallarının ilk etapta Hellenleştirme politikası yerine kendi ülkelerindeki farklı ulusların, kültürlerin ve dinlerin çoğulculuğunu kabul etmiş oldukları tespit edilmiştir. Ancak, Seleukos Devleti'ndeki Hellenleştirme politikasının en etkili unsurunun Yunan ve Makedon göçmenlerin yaşadığı çok sayıda şehrin kurulması ile birlikte ortaya çıkmış olduğu belirlenmiştir. Bu şehirlerden bazıları askeri koloniler olarak inşa edilmiş ancak devletin iç istikrara kavuşmasına yardımcı olan askeri hizmetlerin ötesine geçen önemli işlevleri kapsamışlardır. Buna ilaveten, Yunan ve Makedon göçmenler yeni şehirlerini benimsemişlerdir. Dahası bu yeni yerleşimciler sadece kral için değil, aynı zamanda kendi güvenlikleri ve refahları için de çalışmışlardır.²⁸⁹

Seleukoslar, karmaşık nüfus yapısını kontrol etmek adına kurdukları kentleri koloni haline getirmek istemişlerdir. Bu durum, krallığın uzun yıllar ayakta kalmasını sağlamış ve Seleukoslar, koloniler sayesinde yönetim ağını kolaylaştırmıştır. Seleukoslar kolonilerini yönetimin yanı sıra askeri, politik ve ekonomik etkenlerden dolayı oluşturmuşlar, bu nedenle kentleri seçerken özellikle onların topografik, coğrafik ve jeopolitik konumlarına dikkat etmişlerdir. Seleukoslar'ın kolonilerine ticaret ağlarının olduğu kavşak noktalarında, topografik açıdan savunmaya elverişli arazilerde verimli sahalarda ve son olarak kutsal mekânların²⁹⁰ bulunduğu yerlerde rastlanmıştır.²⁹¹ Seleukos krallarınca Anadolu'nun batısında kurulan koloniler Phrygia, Lydia²⁹², Karia²⁹³, Pisidia gibi kıyıdan uzak iç kesimlerde kurulmuş olan kolonilerin önemli bir kısmı Büyük Maiandros Irmağı (Büyük Menderes) havzasında yer almıştır. Ayrıca Antiokhos III Megas'ın iki bin Yahudi yerleşimciyi kolonist olarak Lydia ve Phrygia 'ya yerleştirmek üzere gönderdiği Zeuksis adlı bir generaline yazmış olduğu mektuptan bilinmektedir.²⁹⁴

Fenike ve Suriye kıyıları ithalat ve ihracatın yoğun olması nedeniyle oldukça güçlü ticaret ağlarının oluşmasına neden olmuştur. Bu kıyıların yol güzergahı Akdeniz'i, Ön Asya ve Orta Asya, Hindistan ve Arabistan'a bağladıklarından Seleukoslar için önem arz etmiştir. Özellikle Hint ticaretine önem vermiş olan Seleukoslar'ın bu ülkeden

²⁸⁹ Koester, a.g.e., s. 44.

²⁹⁰ Kutsal alanlara yakın kentleri koloni haline getirmeleri, Seleukos kolonilerinde sıklıkla karşılaşılan özelliklerden biridir. Nysa, Apollonia Salbake, Pisidia Antiokheiası ve Stratonikeia buna örnek teşkil etmiştir. Kilikya Bölgesi'nin «Dağlık» (=Trakheia) kesiminde, Kalykadnos Nehri'nin kenarında kurulmuş olan Seleukeia, tarımsal açıdan zengin topraklara sahip olmuştur. Seleukoslar'a ait Dağlık Kilikya'daki tek koloni olan Seleukeia'nın, doğu kesiminde Olba ve Korykos; güneydoğu kesiminde ise, Kelenderis yer almıştır. Kentin Olba Kutsal Alanı'na yakın bir mevkide kurulması dikkat çekmiştir. Cohen, 1995, s. 1995; Sarılar, a.g.e., s. 56. Konu ile ilgili olarak detaylı bilgi için bkz. Arnold Hugh Martin Jones, *The Greek City: From Alexander to Justinian*, Oxford 1940, s. 15.

²⁹¹ Sarılar, a.g.e., s. 125. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Sherwin-White, Kuhrt, a.g.e., s. 20.

²⁹² Lydia Bölgesi'nde var olan askeri kolonilerden (=katoikia) biri olan Hyrkanis, Hermos (= Gediz) Nehri'nin beslemiş olduğu Hyrkania Ovası'nın üzerine kurulmuştur. Sarılar, a.g.e., s. 64.

²⁹³ Karia Bölgesi'nin iç kesimlerinde, stratejik açıdan önemli bir mevkide yer alan Stratonikeia'nın bir Makedonya kolonisi olduğu bilinmektedir Hellenistik Devir'de adı ilk kez duyulan bu kent Seleukoslar'ın krali kolonilerinden biri olduğu açıktır; Getzel M. Cohen, *Seleucid Colonies*, Wiesbaden, 1978, s. 31; Sarılar, a.g.e., s. 38.

²⁹⁴ Kaya, 2000a, s. 122-127.

değerli taş, inci, pamuk, çeşitli baharat ve ipekli kumaş getirdiği²⁹⁵ saptanmıştır. Aynı zamanda Seleukos krallığı Kilikya’da bulunan gümüş madenleri ve Baktria bölgesinde bulunan altın madenlerini para basmak ve ham madde sağlamak amacıyla kullanmıştır. Ancak bu kaynaklara olan bağımlılıklarıyla ve bu kaynakların kullanılmasıyla ilgili detaylı bir bilgi bulunamamıştır. Bu dönemde darphane sıklığı ve hacmi askeri seferlerin sayısı ile yakından bağlantı oluşturmuş, Seleukos kralları da bu açıdan dikkat çekmişlerdir. Çünkü ordu için büyük harcamalar yapılmıştır.²⁹⁶ Ayrıca bürokrasi ve diğer harcamalar için vergi ve haraçtan yararlanılmıştır.

Büyük İskender ile birlikte antik dünyada yeniden tanrı-kral kullanımı yaygınlaşmıştır. Bunun en bariz göstergelerinden biri İskender sikkelerinde görülmüştür. Onun sikkelerinin ön yüzlerinde görülen Herakles başı, yavaş yavaş İskender’in bastırıldığı Aleksandreios olarak adlandırılan *tetradrachmon*ların arka yüzünde tahtta oturan ve elinde bir kartal tutan Zeus bulunmuştur.²⁹⁷ Büyük İskender İmparatorluğu’nun komutanları arasında paylaşım noktasında dahi İskender adıyla basılan sikkeler birleştirici bir unsur taşımıştır. İskender’in babası Philippos adıyla basılan Makedonya sikkeleri dışında, sürdürülen önemli yerel sikkeler Babil’deki aslanlı staterler olmuştur. Bu sikkelerin geç döneme ait olanları Seleukos I Nikator tarafından M.Ö. 306/ 305’te kral ünvanı almasından önce, çıpa sembolüyle²⁹⁸ işaretlenmiştir. Ayrıca Seleukos kralları sikkenin bir yüzüne iki kişinin portresinin yerleştirilmesi yöntemini sürdürmüştür. Seleukos kralları Antiokhos III’ün karısı Laodike, Seleukos IV’ün oğlu olan beş yaşındaki torunu Antiokhos ile resmedilmiştir. Aleksandros Balas, Demetrios II ve Antiokhos VII ile evlilikler yapmış olan Kleopatra Thea hem ilk kocası olan Aleksandros Balas ile, hem de oğlu Antiokhos VIII ile ortak hükümdarlıkları sırasında basılan sikkelerde²⁹⁹ yan yana betimlenmişlerdir.

M.Ö. 312 yılında Seleukos I Nikator’un Babil’i tekrar ele geçirmesinin ardından, orada var olan Susa ve Ekbatana darphanelerinin yer aldığı satraplıklara da egemen olduğu görülmüştür. Ancak, Seleukos I Nikator’un Babil’deki merkezi darphanesinin Dicle kıyılarında Seleukeia’ya taşınmış olduğu ve burada kral adına paralar bastırıldığı saptanmıştır. Burada basılan sikkeler Seleukos’un iktidarı döneminin sonuna kadar sürmüştür. Ayrıca kral, önemli ve zengin bir satraplık olan Baktria’nın başkenti Baktra’da yeni bir darphane daha kurmuştur. Aynı zamanda Seleukos I Nikator, Antigonos’a ait olan topraklara sahip olduktan sonra onun Antigoneia’da kurmuş olduğu darphaneyi de kapattığı bilinmektedir. Kral, Kuzey Suriye’deki *tetrapolisi* oluşturan Seleukeia Pieria, Orontes (Asi) kıyısındaki Antiokheia, Apameia ve Loadikeia ’da darphaneler kurmuştur.³⁰⁰ Antigoneia’nın yerini alan darphane ise Seleukeia Pieria darphanesi olmuştur. Daha önceden Antigoneia’da çalışan kalıp ustaları, bu kez Seleukeia Pieria darphanesinde çalışmaya başlamışlardır.

Seleukos kralları tarafından kurulmuş olan darphaneler tespit edilmiştir. Bu anlamda Seleukos krallarından Antiokhos I, Antiokhos II ve Seleukos II zamanlarında

²⁹⁵Mansel, a.g.e., s. 518- 519.

²⁹⁵Sherwin-White, Kuhrt, a.g.e., s. 63.

²⁹⁶Sherwin-White, Kuhrt, a.g.e., s. 63.

²⁹⁷Stefan Karwiese, *Antik Nüvizmatığe Giriş*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1995, s. 55.

²⁹⁸Ian Carradice, Martin Price, *Hellen Dünyasında Sikke*, çev. Oğuz Tekin, Homer Kitabevi, İstanbul 2001, s. 134.

²⁹⁹Carradice, Price, a.g.e., s. 134.

³⁰⁰Morkholm, a.g.e., s. 78-83.

da darphanelerin varlığı saptanmış, özellikle Seleukos II'nin Antiokheia'da ele geçen sikkeleri onların başkentte basılmış olabileceklerini göstermiştir. Dahası Seleukos II'nin iktidarı döneminde Antiokheia'da basılmış olan altın sikkelerin oldukça fazla olduğu ortaya çıkmıştır.³⁰¹ Seleukeia Pieria'ya da da sikke bulunmuş ve bu sikkenin ön ve arka yüzü tipinden, Seleukos II Kallinikos dönemine ait olduğu saptanmış ve bronz bir sikke olduğu anlaşılmıştır. M. Ö. 232-228 yıl aralığına tarihlenen bu sikke, Beşikli Mağara olarak adlandırılan kompleks mezar alanının da bulunduğu batı nekropol alanının Hellenistik dönemdeki kullanımına ilişkin³⁰² önemli bir ipucu sağlamaktadır. Bunun yanında Seleukos III'ün de Antiokheia'da basılmış olan sikkeleri³⁰³ belirlenmiştir. Antiokhos IV Epiphanes zamanında Antiokheia altın ve gümüş üretiminin yapıldığı³⁰⁴ bir kent konumuna gelmiştir.

3.4. Seleukoslar Özelinde Antiokheia (Antakya) Kent Mimarisi

Seleukos I Nikator tarafından inşa edilen başlıca kamu binaları, genellikle Yunan kültürüne özgü bir biçimde Agaro'nun çevresinde gruplandırılmıştır. Malalas, Seleukos I Nikator'un Antiokheia kentini kurduğu zaman Zeus tapınağının agoranın üzerinde inşa edildiğini aktarmıştır. Bu dönemle ilgili kaynakların yetersizliğinden dolayı, Hellenistik çağda kurulmuş olan yapı planlarının aynı olması nedeniyle bu kentte aynı zamanda diğer tapınakların, hamamların ve gerekli idari askeri tesislerin olduğu düşünülmüştür. Ancak Seleukoslar'a ait bir şehir idare meclis binası ve tiyatro günümüze kadar bulunamamıştır.³⁰⁵

Antiokheia kentinin şehir planı (Har.10) Mısır'daki İskenderiye'yle benzerlik göstermiştir. M.Ö. 5. yüzyılda yaşayan Hippodamus'un oluşturmuş olduğu plan doğrultusunda kent yeniden düzenlenmiştir. Bu plan sokakların düz olduğu ve birbirlerine dik açı ile geçtiği ızgara plan³⁰⁶ modelidir. Diğer Hellenistik kentlerde olduğu gibi Antiokheia tasarlanırken ızgara plan biçimi (Har.10, Har.12) kullanılmıştır. Izgara plan sonucunda şehir kuzeydoğu-güneybatı ekseninde inşa edilmiştir. Ayrıca sokaklar dikdörtgen şekilde birbirine paralel 112 metre kadar aralıklarla yapılmış ve bu sokaklara dik doğrultuda 56 metre aralıklarla diğer yollar tasarlanmıştır. Böylelikle ızgara planının uygulanmasıyla Antiokheia'nın da Hellenistik tarz doğrultusunda imar edildiği³⁰⁷ gözlemlenmiştir.

Malalas'a göre Antiokheia kentinin kurulma çalışmaları sırasında Zeus için bir tapınak yapılmasına karar verilmiş, ayrıca mimar Xenarion'un kentin duvarlarının inşasında görev aldığı belirtilmiştir.³⁰⁸ Bunun yanında Antiokheia'nın kuruluş çalışmalarında görevlendirildiği bilinen üç kişi, Attaeus, Perittas ve Anaxicrates,

³⁰¹Morkholm, a.g.e., s. 125- 126.

³⁰²Hatice Pamir, Gunnar Brands, "Asi Deltası ve Asi Vadisi Arkeoloji Projesi Antakya ve Samandağ Yüzey Araştırmaları", *24 Araştırma Sonuçları Toplantısı*, C.2: 397-418, 2005, s. 401.

³⁰³Morkholm, a.g.e., s. 125- 126.

³⁰⁴Downey, 1963, s. 61.

³⁰⁵Downey, 1963, s. 72.

³⁰⁶Christensen-Ernst, a.g.e. , s. 5.

³⁰⁷Cohen, 2006, s. 84; Bevan, a.g.e., s. 212.

³⁰⁸Cohen, 2006, s. 80-81. Konu ile ilgili olarak ayrıca bkz. Giorgi, 2016, s. 44-54.

ayrıca belirtilmiştir. Libanius'a göre kule yerlerinin belirlenmesi için filler kullanılmış ve sokakların işaretlemeinde buğdaydan³⁰⁹ yararlanılmıştır.

Antiokhos II Theos zamanında Antiokheia'da egemenlik, Mısır etkisinin güçlü olduğu bir dönemin başlangıcı olarak dikkat çekmiştir. Siyasi amaçlar doğrultusunda Mısır Kralı Ptolemaios Philadelphus'un kız kardeşi Berenike ile M.Ö. 252 yılında evlenmiştir. Bu durum Antiokheia ve Mısır arasında yakın kültürel ve siyasi bağların başlangıcı³¹⁰ olmuştur. Ayrıca Seleukos kraliçesi olan Berenike'nin Antiokheia'da yaşadığı bilinmektedir. Kendini ve oğlunu iç isyanlardan korumak için Mısır kralından yardım istemiş ve o gelene kadar Antiokheia yakınlarındaki Daphne'deki sarayına³¹¹ kaçmıştır. Bu durum Daphne'de var olan bir sarayın/büyük evin olduğunu kanıtlar niteliktedir. Dahası, Antiokheia'da bir sarayın varlığı Malalas tarafından da aktarılmış ve bu sarayın Philippos II Philadelphus'un (Philip II) Antiokheia tahtındayken Kilikya Valisi Quintus Marcius Rex tarafından ziyareti esnasındaki varlığı kaydedilmiştir.³¹² Aktarıma göre, Quintus Marcius Rex Antiokheia'da yaşanan deprem sonrasında oldukça hasar görmüş eski bir hipodromu ve eski bir sarayı restore ettirmiştir. Dolayısıyla, halen Prof. Dr. Hatice Pamir başkanlığında gerçekleştirilen Hipodrom Kazılarının (Küçükdalyan/Antakya) bir hipodromun ve çevresinde bir tapınak kompleksinin var olduğu netleştirilmiştir.³¹³ Ayrıca, arkeolojik kazı raporu hipodromu M.Ö. I. yüzyıla tarihlendirmiştir. Yine Hipodrom kazısının 4. Tabakası'nda ele geçirilen buluntular hipodromun inşa edildiği ve kullanım evresi ile ilgili önemli bilgiler vermiştir. Bu yapının M.Ö. 3. yy'a uzanan ilk kullanım evresi seramik veriler alanın batısında ele geçen Aleksandros Balas Sikkesi (M.Ö. 150-146) ile desteklenmiş³¹⁴ ve yapının Seleukos Krallığı zamanına ait olabileceği³¹⁵ düşünülmüştür.

³⁰⁹ Andrea U. De Giorgi, *Ancient Antioch, From the Seleucid Era To The Islamic Conquest*. Cambridge: Cambridge University Press 2016, s. 51-54.

³¹⁰ Downey, 1961, s. 48.

³¹¹ Bryce, a.g.e., s. 175.

³¹² Elizabeth Jeffreys, Michael Jeffreys, Roger Scott, *The Chronicle of John Malalas*, Brill NV, Leiden, The Netherlands, 2017, s. 119.

³¹³ 1932-1939 yılları arasında Fransız manda yönetimi döneminde Antakya (Antiokheia), Samandağ/Hatay (Seleukeia Pieria) ve Harbiye/Defne/Hatay (Daphne) Princeton Üniversitesi, Worcester Sanat Müzesi, Baltimore Sanat Müzesi ve Louvre Müzesi gibi pek çok üniversite ve kurumun içinde yer aldığı "The Committee For The Excavation of Antioch and Vicinity" adlı kazı ekibi tarafından hipodromun ilk kazı çalışmaları yapılmış ve kazı sonuçları beş cilt halinde yayınlanmıştır. Hatice Pamir, "Antakya Hipodrom ve Çevresi Kazısı", *Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları*, No: 50, Hatay Arkeolojik Kazı ve Araştırmaları, ed. Aynur Özfirat, Çilem Uygun, Antakya 2014, s. 252.

³¹⁴ Pamir, 2014, s. 256-263.

³¹⁵ Hipodrom ve Çevresi, Antiokheia'da yerleşim yoğunluğunun az olduğu, Hellenistik dönemden itibaren yerleşilmiş olan Antiokheia kentinin bir mahallesi olup, antik kayıtlara göre Asi Nehri'nin kolları ile çevrelenmekte ve bu görünümünden dolayı "Ada Mevkii" ya da antik kayıtlarda geçen saray yapısının burada olmasından dolayı Basileia olarak adlandırılmıştır. 1932-39 yılları kazılarında 5 hamam yapısı, Atriumlu Ev, Kule, Stadium ve Circus/Hipodrom yapıları kazılarak tanımlanmıştır. Ayrıca Hipodrom kazılarının 2. Tabakası'nda Hellenistik Dönem kalıp işi kaselerle ait parçalar, kırmızı astar boyalı dış çekik ağızlı açık kaba ait ağız parçaları, siyah astar boyalı açık kaba ait ağız parçası Erken-Orta Hellenistik Dönem'e ait olduğu tespit edilmiş, *Pergamane Ware* olarak da adlandırılan Geç Hellenistik kırmızı astarlı kaplar (M.Ö. 1. yy) iç yüzü siyah astarlı iç çekik ağızlı Hellenistik Dönem kase erken mal grubunu oluşturmuştur. Hatice Pamir, "Hipodrom ve Çevresi Kazıları 2013", 36. Kazı Sonuçları Toplantısı Cilt 3, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (ISSN 1017-7655), Ankara 2015, s. 271-276.

Antiokheia’da bir stadyum ya da hipodromun Seleukos I ya da onun haleflerince yaptırılıp yaptırılmadığına dair herhangi bir yazılı kanıt bulunmamış olsa da³¹⁶, bu kentte su kemerlerinin kurulmuş olduğu arkeolojik verilerle desteklenmiştir.

Antiokheia’nın su temini ile ilgili olarak kuruluşundan itibaren su yolları inşa edildiği antik kaynaklardan da öğrenilmiştir. Seleukos I Nikator, Antiokheia kentine su temini için 8 km. kadar güneybatıda yer alan Daphne (bugünkü Harbiye/Defne) den su getirmek için su yolları yaptırmış, aynı zamanda Antiokhos IV Epiphanes döneminde su yolları³¹⁷ yeniden yapılandırılmıştır. Antiokheia su yolları içerisinde yer alan su kemerlerinin tümü dere yataklarının oluşturduğu derin vadileri aşmak için inşa edilmiş, kemerli köprüler şeklinde oluşturulmuştur. 18. yüzyıl gezgini Pocecke, Daphne’den kente su getiren iki kaynak olan Zoiba ve Battelma su yollarından³¹⁸ ve bu yollar üzerinde var olan dört köprüden de bahsetmiştir. Ayrıca kentte kanalizasyon sistemi yapılmış³¹⁹, bu kanalizasyon Orontes Nehri’ne boşaltılmıştır.

Seleukoslar döneminde Antiokheia kentinde Seleukos I Nikator tarafından yaptırılmış olan heykeller tespit edilmiştir. Tyche bu heykellerden biridir ve M.Ö. 296-293 yılları arasında yapılmış olduğu düşünülmüştür. Bu heykelin yapımını Hellenistik Çağ’ın ünlü ressamı Lysippus’un öğrencisi Eutychides üstlenmiştir. Bu heykel bir kaya üzerine oturmuş sağ elinde buğday başağı tutmuş, başında şehir surlarını temsil eden bir taç ile sembolize edilmiştir. Sol eliyle ise, Silpius Dağı’na dayanmıştır. Ayaklarıyla basmış olduğu nehir tanrısı vücudu Orontes Nehri’ni temsil etmiştir.³²⁰ Heykelin bronzdan yapıldığı ve aynı zamanda kentte sel olduğunda ve Asi Nehri taşıdığında bu durum kentin koruyucu tanrısı Tyche’ye bağlanmış³²¹, bu durumdan kurtulmak için Tyche’ye adaklar adanmıştır. Bu bağlamda yeni kentin kuruluşunda Tyche heykeli şehrin hem simgesini oluşturmuş³²², (Res.9, Res.10, Res.11) hem de koruyuculuğunu üstlenmiştir.

Eski Yunan dini çok tanrılı (polytheist) bir yapı sergilemiştir. Yunanlılar tanrıları insan biçiminde (anthropomorphik) düşünmüşler ve onları bu şekilde betimlemişlerdir. Toplumun diğer üyeleri gibi tanrılar da çeşitli olaylarda yer almış,³²³ savaş gibi bazı durumlarda belirleyici rol oynamışlardır. Tanrıların insanlardan tek farkı ölümsüz olmaları ve onların asıl mekanlarının Yunanistan’ın en yüksek dağlarından Olympos Dağı’nda yaşamaları olmuştur. Hellen kimliği taşıyan her toplumda dinin yapısal özelliği resmi ve kollektif tapınmanın ifadesi olan kült aracılığı ile kendini göstermiştir.³²⁴ Hellenistik dönemde yeni kurulan şehirlerde Yunan

³¹⁶Downey, 1963, s. 72-73.

³¹⁷Hatice Pamir, Gunnar Brands, Çevirici, F. “ Hatay, Antakya, Samandağ, Yayladağı Yüzey Araştırmaları 2006”, 25. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, C.3: 393-410., 2008. s. 396.

³¹⁸Hatice Pamir- İnanç Yamaç, “Antiokheia ad Orontes Su Yolları” *Adalya*, XV, 2012, s. 43.

³¹⁹Downey, 1963, s. 72-73.

³²⁰Martin Robertson, *Hellenistic History and Culture*, etd. Peter Green, University of California Press, 1993, s. 76; Downey, 1961, s. 73. Ayrıca Tyche hakkında detaylı bilgi için bkz. Butcher, a.g.e. , s. 237; Lucinda Dirven, *The Palmyrenes of Dura- Europos: A Study of Religious Interaction in Roman Syria*, Brill Leiden Boston Köln 1999, s. 102-109.

³²¹Christensen-Ernst, a.g.e. , s. 6.

³²²Bevan, a.g.e. , s. 213. Tyche Seleukoslar’ın kurucu kralı Seleukos I Nikator’un koruyucu tanrıçası olarak tanımlanmıştır. Bu anlamda kralın koruyuculuğunu üstlenen bu tanrıçanın aynı zamanda Antiokheia kentinin de koruyucu tanrıçası olarak belirlenmiştir. Downey, 1961, s. 74.

³²³Tekin, 1995, s. 120.

³²⁴Üreten, 2004, s. 186.

tanrıları için birçok yeni tapınakların yapıldığı bilinmektedir. Fakat bu dönemin karışık siyasal olayları, Olimpos tanrılarına olan güvencin azalmasına, buna karşılık insanların ve devletlerin kaderine egemen küçük çaplı kent tanrıçalarına ve bu tanrıçaların büyük saygı görmesine yol açmıştır. Bu noktada, Tyche (Roma'daki Fortune) heykeli, kent tanrıçası olarak şehrin koruyuculuğunu ve refahını³²⁵ simgelemek için yaptırılmıştır.

M.Ö. 189 yılına tarihlenmiş olan Antiokhos III'ün yazıtında o dönemin Daphne'de yapılan ana tapınağı³²⁶, hem Apollon/Apollo'na, hem de Artemis'e ithaf edilmiştir.

Antiokhos IV Epiphanes, Yunan mimarlarını ve sanatçıları Antiokheia'ya davet etmiştir. Gençliğinin bir bölümünü Roma'da geçirmiş ve belli bir süre Atina'da yaşamış olan Antiokhos IV, başkentine Yunan ve Roma kültürünü yaymaya çalışmıştır.³²⁷ Antiokhos IV, Antiokheia'ya bakan bir tepede devasa ölçüde kendi heykelini diktirmiştir.³²⁸

Antiokhos IV Epiphanes zamanından günümüze kadar gelmiş olan ve bir kayaya oyulmuş Charonion'a (Yunan Mitolojisinde cehennem kayıkçısı) ait dev bir büst heykelin (Res.12) varlığı kanıtlamıştır. Saltanatı sırasında kente yayılan veba salgını durdurması için ilahlara yakınmak amacıyla yontulmaya başlanmış olan büst³²⁹, salgının bitmesi sonucu tamamlanmamıştır.

Antiokhos IV Epiphanes dönemine tarihlenen, Staurin Dağı'nın³³⁰ batı yamaçları üzerinde dağın güney kesimlerine doğru kayaç yüzey üzerine iki kabartma belgelenmiştir. Bu buluntular içinde Zeus Keraunios tipinde şimşek demeti üzerinde kanatları iki yana açılmış yükselen bir kartal kabartması, Zeus tapınımı ile ilgili bir açık hava kült alanı Charonion anıtı yakınlarında tespit edilmiştir. Ayrıca, Staurin Dağı'nın güney yamacında kaya üzerine işlenmiş figürlü sahne içeren kabartma³³¹ belgelenmiştir.

Antiokheia, özellikle Seleukoslar döneminden sonra Roma İmparatorluğu döneminde de büyük ve önemli bir kent olma özelliğini sürdürmüş, (Har.13) Roma İmparatorluğu'nun dört büyük metropolisinden biri olmuştur.³³²

³²⁵Mansel, a.g.e. , s. 531.

³²⁶Downey, 1961, s. 86.

³²⁷Christensen-Ernst, a.g.e. , s. 11-12.

³²⁸Strootman, a.g.e., s. 69-70.

³²⁹Demir, a.g.e., s. 31. Konu ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Downey, 1963, s. 61.

³³⁰Habib-i Neccar Dağı'nın tamamı antik kayıtlarda Silpius Dağı olarak geçmiş, dağı doğu-batı yönünde ikiye bölen Parmenius'un (bugünkü Hacıkürüş Deresi) kuzeyindeki kısım 6. yüzyıldan itibaren Staurin olarak adlandırılmış, güneyindeki kısmı ise Silpius olarak kullanılmaya devam edilmiştir. Hatice Pamir, K. Aslıhan Yener, " Amik Vadisi Bölgesel Araştırmaları", 25. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, C. 3: 85-102, 2008, s. 394.

³³¹ Hatice Pamir, K. Aslıhan Yener, " Amik Vadisi Bölgesel Araştırmaları", 25. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, C. 3: 85-102, 2008, s. 397.

³³² Strootman, a.g.e. , s. 69-70; Downey, 1961, s. 148. George Haddad, *Aspects of Social Life in Antioch in the Hellenistic-Roman Period*, New York: Hafner, 1949, s. 12-13.

SONUÇ

Büyük İskender Makedon Krallığı'nın başına geçtikten sonra bir dünya imparatorluğu kurma doğrultusunda Doğu Seferi'ni gerçekleştirmiş ve bu seferi başarılı bir biçimde sonuçlandırmıştır. Makedonlar'ın Doğu coğrafyasındaki hakimiyetinin, Büyük İskender'in ölümünden sonra da önemli olduğu tespit edilmiştir. Nitekim Büyük İskender'in ölümünden sonra komutanlarınca bu büyük imparatorluk paylaşılmıştır. Hellen dünyasının Doğu coğrafyasında Ptolemaioslar'ın olduğu kadar, Seleukoslar'ın da hüküm sürdüğü ve yaklaşık 200 yıl boyunca bu coğrafyada hakimiyet sağlama ve Hellenleştirme adına faaliyetler yaptıkları gözlemlenmiştir.

Önasya'da hüküm süren Seleukoslar'ın kurucu kralı Seleukos I Nikator'un diğer generaller ile girdiği savaşımlardan sonra bu bölgeye sahip olduğu ve de Ege Denizi'nden neredeyse Hindistan'a kadar uzanan büyük bir krallık kurduğu tespit edilmiştir. Kralın ölümünden sonra devletin sınırları yapılan savaşlar sonucunda değişikliğe uğramış, hatta Antiokhos III Megas tarafından bu devlet toparlanmaya çalışılmış ve Antiokhos III Megas'ın devletin ikinci kurucusu olduğu belirlenmiştir.

Seleukos Kralları tarafından izlenen temel politika, tıpkı diğer Hellenistik krallar gibi, bir dünya imparatorluğu kurabilmek ve bu imparatorluğun devamlılığını sağlamak olmuştur. Bu politika ekseninde gerçekleşen savaşlar ve bu savaşlar sonucunda yaşanan toprak paylaşımı, büyük bir imparatorluk kurmak ya da en azından Büyük İskender'in sahip olduğu tüm toraklarda egemenlik kurma başarısını yalnızca Seleukos I Nikator'un gerçekleştirdiği anlaşılmıştır. Bu kralın ardıllarının hakimiyeti süresinde ise sahip olunan büyük toprakların hızla kaybedildiği gözlemlenmiş, özellikle yaşanan Suriye Savaşları'nın Seleukoslar'ı fazlasıyla yıpratmış belirlenmiştir. Doğu Hellenistik krallıkları olan Seleukos ve Ptolemaioslar arasında gerçekleşen bu savaşların temel hedefi, Doğu Akdeniz ticareti üzerinde kalıcı söz sahibi olma doğrultusunda gelişmiş ve sonuçları her iki devlet için de, çoğunlukla kayıplara sebebiyet vermiştir. Büyük dünya imparatorluğu kurma hedefi Hellenistik devletler için öncelikle ticareti ve ticaretle desteklenen askeri donanımı zorunlu kılmış, bu doğrultuda Hellenistik devletlerin temel gayesi, ticaretin en zengin limanlarının ele geçirilmesi olmuştur.

Seleukos yönetiminde, özellikle krallığın yıkılış sürecinde, kraliçelerin de yer aldığı ve krallığın bölünmemesi adına kralların olduğu kadar kraliçelerin de söz sahibi olduğu saptanmıştır. Ancak Roma Devleti gibi büyük bir devletin ortaya çıkışı bu krallığın yıkılmasında önemli etkenlerden biri olmuştur.

Seleukos Krallığı'nın krali merkezi olan Antiokheia kenti kurucu kralı Seleukos I Nikator tarafından inşa edilmiş ve stratejik bir noktada konumlandırılmıştır. Bu stratejik konum, Amik Ovası'nın bereketli toprakları ve Seleukeia Pieria limanının varlığının yanı sıra, Doğu Akdeniz ticaretinin hakim bir noktasını da kapsamıştır.

Kurucu kral Seleukos I Nikator'un ardından neredeyse tüm kralların Antiokheia'da faaliyetler düzenledikleri ve kenti Hellenleştirme adına çabaladıkları tespit edilmiştir. Bu kentin oldukça ilgi çeken bir nüfus yapısına sahip olduğu görülmüş ve bu durumun kentin kültürel anlamda çeşitliliğini arttırmıştır. Bahsi geçen bu nüfus yapısının temel dinamiğinin Yunan ve Makedonlarca oluşturulmasının planlanmasına rağmen,

Seleukos Krallığı döneminde, kültürel egemenliğin yerli halkı oluşturan unsurlarla belirlendiği saptanmıştır. Bu durum Yunan ve Makedon hegemonyasının daha çok idari ve yönetsel kadrodaki baskınlığının varlığını işaret etmiştir.

Seleukos Krallığı bünyesinde barındırdığı Makedon, Yunan, Girit, Suriye ve Aram'lı halklar içerisinde en çok Yahudi halkı ile karşı karşıya gelmiş ve zamanla bu halkın bağımsızlık isteği doğrultusunda isyanlar çıkardığı gözlemlenmiştir.

Seleukos Krallığı bünyesindeki halkın, özellikle Makedon ve Yunan asıllı olanları, Seleukoslar tarafından, bir tür güvenli alan, bir tür askeri üs olan *katoikialara* yerleştirilmiştir. Bunun yanı sıra, farklı etnik unsurların hem ticari, hem de askeri olarak gelir sağladığı bilinen kolonilerde ikame ettirildikleri görülmüştür. Her ne kadar uygulanmasında aksaklıklar ya da bir süreklilik gözlenmemiş olsa da, Hellenleştirme politikası nüfus üzerindeki baskı kurma mekanizmasının temelini oluşturmuştur.

Hellenleştirme politikası yalnızca nüfus üzerinde bir baskı aracı olarak kalmamış, bu politika kentin neredeyse tüm siyasi ve dini yapılarını şekillendirme de de kullanılmıştır. Yine Hellenleştirme politikası çerçevesinde, eski dünyanın bilim, kültür ve ticari açıdan cazibe merkezleri olan Babil ve Memfis, bu dönemde yerini iki büyük Hellenistik (Seleukoslar ve Ptolemaioslar) devletin yönetim merkezi olmaları nedeniyle Antakya ve İskenderiye kentlerine bırakmıştır. Antakya'da bugün dahi görülebilecek Seleukos dönemine tarihlenen maddi kültür varlıklarının görkemi, bu kentin Seleukoslar döneminde yalnızca bir krali merkez değil, aynı zamanda bünyesinde barındırdığı farklı etnik unsurlarla Hellenizmin şekillenmesindeki öneminin de göstergesi olmuştur.

Roma Çağı'nda, nüfusu yüzbinleri bulan bir kent olarak imparatorların gözdesi haline gelmiş olan Antakya, IV. yüzyılda yaşamış olan tarihçi Ammianus Marcellinus'un "dünyada hiç bir kent, ne topraklarının bereketi, ne de ticaretteki zenginliği bakımından bu kenti geçemezdi" ifadesiyle yüceltilmiştir. Antakya, Geç Antikçağ'da "Doğunun Kraliçesi" (Orientis Apicem Pulcrum) olarak tanımlanmış, Roma ve İskenderiye'den sonra dünyanın üçüncü büyük kenti olmuştur.

KAYNAKÇA

- Arslan, M. (2007). *Mithradates VI Eupator: Roma'nın Büyük Düşmanı*. İstanbul: Odin Yayıncılık.
- Arslan, M. (2010). *İstanbul'un Antikçağ Tarihi - Klasik ve Hellenistik Dönemler*. İstanbul: Odin Yayıncılık.
- Arslan, S. (2009). *Hellenistik Dönem'de Batı Anadolu'daki Propaganda Amaçlı Dini Yapılar*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aperghis, M. (2001). *Population- production- taxation- coinage: a model forth he Seleukid economy, Hellenistic Economies*. (Ed. Zofia H. Archibald, John Davies, Vincent Gabrielsen, Graham Oliver). London and New York: by Routledge.
- Aperghis, G. G. (2011). *Jewish Subject and Seleukid Kings: A case study of Economic Interaction, The Economies of Hellenistic Societies, Third to First Centuries B. C.* (Ed. Zosia Archibald, John K. Davies, Vincent Gabrielsen). New York: Oxford University Press.
- Akalın, A. (2006). "Hellenleştirmede Bir Yerleşim Ögesi: Katoikia". *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 25, S. 39, s. 65-74.
- Austin, M. Michel. (2006). *The Hellenistic World from Alexander to The Roman Conquest*. Cambridge: A Selection of Ancient Sources in Translation.
- Atlan, S. (2014). *Roma Tarihinin Ana Hatları, I. Kısım Cumhuriyet Devri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Baynham, E. (1998). *Alexander The Great The Unique History of Quintus Curtius*. Amerika: The University of Michigan Press.
- Bevan, E. R. M. A. (1966). *The House of Seleukos vol. 1*. New York: United States of America.
- Billows, R. A. (1995). *Kings and Colonists: Aspect of Macedonian Imperialism*. E. J. Brill Leiden, New York, Köln: Prited in the Netherlands.
- Billows, R. A. (1997). *Antigonos the One-Eyed and the Creation of the Hellenistic State*. California: University of California Press.
- Bovet, C. F. (2014). *Army and Society in Ptolemaic Egypt*. New York: Cambridge University Press.
- Butcher, K. (2003). *Roman Syria and the Near East*. United Kingdom: The British Museum Press.
- Burns, R. (2005). *Damascus: A History*. London and New York: Routledge Taylor and Francis Group.

Burstein, S. M. (2004). *The Reign of Cleopatra*. Norman: University of Oklahoma Press.

Braund, D. (2005). *After Alexander: the Emergence of the Hellenistic World, 323-281, A Companion to the Hellenistic World*. (Ed. Andrew Erskine). Malden, Oxford: Blackwell Publishing.

Bryce, T. (2014). *Ancient Syria: A Three Thousand Year History*. Oxford: Oxford University Press.

Carradice, I.- Martin P. (2001). *Hellen Dünyasında Sikke*. çev. Oğuz Tekin. İstanbul: Homer Kitabevi.

Christensen-Ernst, J. (2012). *Antioch on the Orontes: A History and a Guide*. Lanham, Maryland: Hamilton Books.

Chrubasik, B. (2016). *Kings and Usurpers in the Seleukid Empire: The Men Who Would be King*. New York: Oxford University Press.

Cohen, G. M. (1978). *Seleucid Colonies*. Wiesbaden.

Cohen, G. M. (1995). *The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands, and Asia Minor*. Oxford, England: University of California Press.

Cohen, G. M. (2006). *The Hellenistic Settlements In Syria, The Red Sea Basin, and North Africa*. London, England: University of California Press.

Cohen, G. M. (2013). *The Hellenistic Settlements in the East from Armenia and Mesopotamia to Bactria and India*. London, England: University of California Press.

Dassow, E. V. (1997). *Social Stratification of Alalah under the Mitanni Empire*. Ph. D. New York: New York University Press.

Demir, A. (1996). *Çağlar İçinde Antakya*. İstanbul: Akbank Kültür Sanat Müdürlüğü.

Demirer, Ü. (2004). *Pisidia Antiokheiası Büyük Bazilika Taban Mozaikleri*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Diakov, V. , Kovalev, S. (2008). *İlkçağ Tarihi-1*, (çev. Özdemir İnce) 2. Basım, c. 1. İstanbul: Yordam Kitap.

Dirven, L. (1999). *The Palmyrenes of Dura- Europos: A Study of Religious Interaction in Roman Syria*. Brill Leiden Boston Köln: Printed in the Netherlands.

Doğancı, K. (2003). “Bithynia Tarihi I (Bithynia Krallığı M. Ö. 297- M. Ö. 74)”, *Bursa Defteri*, 74-85.

Downey, G. (1961). *History Of Antioch in Syria From Seleucus to the Arab Conquest*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Downey, G. (1963). *Ancient Antioch*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Droysen, (2007). *Büyük İskender Devleti*. İstanbul: Dharma Yayınları.

Eilers, C. (2013). *Belonging and Isolation in the Hellenistic World*. (Ed. Sheila L. Ager, Riemer A. Faber). Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press.

Errington, R. M. (2008). *A History of the Hellenistic World: 323-30 BC*. New Jersey: Blackwell Publishing.

Falk, A. (1996). *A Psychoanalytic History of The Jews*. London, England: Associated University Press.

Freeman, C. (2013). *Mısır, Yunan ve Roma, Antik Akdeniz Uygarlıkları*. Ankara: Dost Kitabevi.

Giorgi, A. U. D. (2016). *Ancient Antioch, From the Seleucid Era To The Islamic Conquest*. Cambridge: Cambridge University Press.

Grainger, J. D. (1990a). *Seleukos Nikator –Constructing a Hellenistic Kingdom*. New York: by Routledge.

Grainger, J. D. (1990b). *The Cities of Seleukid Syria*.

Grainger, J. D. (1997). *A Seleukid Prosopography and Gazetteer*. Leiden New York Köln: Brill.

Grainger, J. D. (1999). *The League of the Aitolians*. Leiden, Boston, Köln: Brill.

Grainger, J. D. (2002). *The Roman War of Antiochos the Great*. C. 239. Leiden-Boston: Brill.

Grainger, J. D. (2007). *Alexander The Great Failure: The Collapse of the Macedonian Empire*. New York.

Grainger, J. D. (2013). *Roman Conquest: Egypt and Judaea*. England: Pen and Sword Military.

Grainger, J. D. (2014). *The Rise of The Seleukid Empire (323-223 BC): Seleukos I to Seleukos III*. Barnsley, South Yorkshire, England: Pen/Sword Books.

Grainger, J. D. (2017). *Great Power Diplomacy in The Hellenistic World*. London and New York: by Routledge Taylor and Francis Group.

Grayson, K. Albert. (1975). *Assyrian and Babylonian Chronicles*, Texts From Cuneiform Sources.

- Haddad, G.(1949). *Aspects of Social Life in Antioch in the Hellenistic-Roman Period*, New York: Hafner.
- Hawkins, J. D. (1995). “*The Political Geography of North Suriye and South-East Anatolia in the Neo-Assyrian Period*”, London.
- Hawkins, J. D. (2000). *Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions*. Vol. 1, Berlin.
- Harrison, T. P. (2010). *Tayinat Höyüğü Arkeoloji Projesi 32*, (çev. Hatice Pamir), s. 36-37.
- Harrison, T. P. (2014). “*Archaeologies of Text: Archaeology, Technology, and Ethics, Articulating Neo-Assyrian Imperialism at Tell Tayinat*”. (Ed. Matthew T. Rutz - Morag Kersel). Oxford and Philadelphia: Oxbow Books.
- Heckel, W. (1992). *The Marshals of Alexander’s Empire*. New York: by Routledge.
- İplikçioğlu, B. (1990). *Eskiçağ Tarihinin Anahatları I*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- İplikçioğlu, B. (2007). *Hellen ve Roma Tarihinin Anahatları*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Jeffreys, E., Croke, B., Scott R. (2017). *Studies in John Malalas*, Brill NV, Leiden, The Netherlands, s. 136-137.
- Jeffreys, E., Jeffreys, M., Scott R. (2017). *The Chronicle of John Malalas*. Brill NV, Leiden, The Netherlands.
- Jacquot, P. (1931). *Antioche Centre De Tourizme*, Antioche: Comite De Tourizme.
- Jones, A. H. M (1940). *The Greek City: From Alexander to Justinian*. Oxford
- Kaya, M. A. (1996). “III. Makedon Savaşı’na kadar Roma’nın Anadolu Politikası”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XI, 211-232.
- Kaya, M. A. (2000a). “Suriye Krallığı’nın Büyük Menderes Havzasındaki Kolonileri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 15, 121-136.
- Kaya, M. A. (2000b). “Ankyra (Ankara) ve Galatlar”, *Kebikeç. İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, 9, 77-95.
- Kaya, M. A. (2012). “Keltlerin Anadolu’ya Göçü. Göç Nedenleri, Yolları ve ilk On yıl”, *Çanakkale Araştırmaları*, 10/13, 1-16.
- Karwiese, S. (1995). *Antik Nüvizmatige Giriş*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Kistler, J. M. (2007). *War Elephants*. Lincoln and London: University of Nebreska Press.

Koester, H. (1995). *History, Culture, and Religion of The Hellenistic Age*. New York: Walter De Gruyter.

Kochva, B.-B. (1976). *The Seleukis Army: Organization and Tactics in The Great Campaigns*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kochva, B. B. (1989). *Judas Maccabaeus: The Jewish Struggle Against the Seleukids*. New York: Cambridge University Press.

Kurke, L. B. Ph. D. (2004). *The Wisdom of Alexander The Great, Enduring Leadership Lessons from the Man Who Created an Empire*. New York: Amacom.

Kurt, M. (2010). "Roma Cumhuriyeti'nin Anadolu Politikası ve Pergamon (Bergama) Krallığı'nın Rolü", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23, 97-111.

Lauinger, J.- Batiuk, S. (2015). "A Stele of II. Sargon at Tell Tayinat", *Zeitschrift für Assyrologie*, 105 (1), 54-68.

Lightman, M. , Lightman, B. (2008). *A to Z Ancient Greek and Roman Women*, New York: Facts On File Publishing.

Mansel, A. M. (2014). *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Martin, T. R. , W. Blackwell, C. (2012). *Alexander the Great: The Story of an Ancient Life*. New York: Cambridge University Press.

Martin, T. R. (2012). *Eski Yunan Tarihöncesinden Hellenistik Çağ'a*. İstanbul: Say Yayınları.

Morkholm, O. (2000). *Erken Hellenistik Çağ Sikkeleri- Büyük İskender'in tahta çıkışından Apameia Barışı'na kadar (İ.Ö.336-188)*. İstanbul: Homer Kitabevi.

Mosse, C. (2005). *Büyük İskender*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Mueller, O. K. (1832-1837). "De antiquitatibus Antiochenis commentatio prior, quae qua Antiochiae ad Orontem sub Graecis regibus quae fuerit figura et quae praecipua ornamenta" describitur. Ab auctore Car. Odofr. Müller recitata in concessu Soc. Reg. d. XIV. Junii a. MDCCCXXXIV; auch in: *Commentationes Societatis Regiae Scientiarum Gottingensis recentiores classis historicae et philologicae*. Vol. VIII, s. 205-278.

Na'aman, N. (2002). "Aribua and the Patina-Hamath Border", *Orientalia* 71- Fasc. S. 3, Vol. 71, s. 291-295.

Nawotka, K. (2010). *Alexander The Great*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

Norman, A. F. (2000). *Antioch as a Centre Hellenic Culture as Observed by Libanius*. Liverpool: Liverpool University Press.

Ogden, D. (2017). *The Legend of Seleucus*, Cambridge University Press.

Özcan, K. T. (2015). "Hellenistik Dönemin Küçük Bir Krallığı: Kommagene", *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 13, 97-118.

Özer, S. (2006). *Büyük İskender'in Doğu Seferi'nde Anadolu'nun Yeri ve Önemi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztürk, B. (2013). Heraklaia Pontika (Zonguldak-Karadeniz Ereğli) Antik Kenti Epigrafik Çalışmaları ve Tarihsel Sonuçları (Epigraphical Researches of Heraclea Pontica and Historical Results), *I. Uluslararası Karadeniz Kültür Kongresi*, Karabük, 505-527.

Pamir, H. Brands, G. (2005). "Asi Deltası ve Asi Vadisi Arkeoloji Projesi Antakya ve Samandağ Yüzey Araştırmaları", *24 Araştırma Sonuçları Toplantısı*, C. 2, s. 397-418.

Pamir, H. , K. A. Yener. (2008). " Amik Vadisi Bölgesel Araştırmaları", *25. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, C. 3, s. 85-102.

Pamir, H. , Brands G. (2008). "Hatay, Antakya, Samandağ, Yayladağı Yüzey Araştırmaları 2006", *25. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. C. 3, s. 393-410.

Pamir, H. (2009). "Alalakh'dan Antiokheia'ya Hatay'da Kentleşme Süreci", *Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 6, S. 12, s. 258-288.

Pamir H.- Yamaç İ. (2012). "Antiokheia ad Orontes Su Yolları" Adalya, XV, s. 33-64.

Pamir, H. (2014). "Antakya Hipodrom ve Çevresi Kazısı". *Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları*, No: 50. Hatay Arkeolojik Kazı ve Araştırmaları, s. 251-275.

Pamir, H. (2015). "Hipodrom ve Çevresi Kazıları 2013", *36. Kazı Sonuçları Toplantısı Cilt 3, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (ISSN 1017-7655)*, 2015, s. 271-294.

Piejko, F. (1991). "Antiochus III and Ptolemy son of Thraseas: the Inscription of Hefzibah reconsidered". *L' Antiquite Classique*, s. 245-259.

Pollitt, J. J. (1986). *Art in The Hellenistic Age*. Cambridge: Cambridge University Press.

Pomeroy, S. B. , Burstein, S. M. , Donlan, W. , Tolbert Roberts, J. (2004). *A Brief History of Ancient Greece: Politics, Society and Culture*", New York: Oxford University Press.

Randall, B. (2004). *Alexander the Great: Macedonian King and Conqueror*. New York: The Rosen Publishing Group.

Robertson, M. (1993). *Hellenistic History and Culture*. (Ed. Peter Green). California: University of California Press.

Sarılar, M. (2012). *Küçükasya'daki Seleukos Kolonileri*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Sauvaget, J. (1934) "Le Plan De Laodiceé-sur-Mer" *Bulletin d'Etudes Orientales* 4, 1934, s. 81-114.

Sayles, W. G. (2007). *Ancient Coin Collecting II: Numismatic Art of The Greek World*. Krause Publications.

Schafer, P. (2003). *The History Of The Jews in The Greco-Roman World*. London and New York: by Routledge.

Schultz, V. (1930). *Altchristliche Städte und Landschaften, III. Antiocheia*, Druck und Verlag von c. Berstelsmann in Gütersloh, 1930.

Shayegan, M. R. (2011). *Arsacids and Sasanians: Political Ideology in Post-Hellenistic and Late Antique Persia*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sherwin-White, S.- Kuhrt, A. (1993). *From Samarkhand to Sardis: A new approach to the Seleucid empire*. London.

Shipleys, G. (2014). *The Greek World After Alexander 323-30 BC*. London and New York: by Routledge Taylor and Francis Group.

Skelton, D. , Dell, P. (2009). *Great Empires of The Past: Empire of Alexander The Great*, New York: Chelsea House Publishers.

Stevens, K. (2014). "The Antiochus Cylinder Babylonian Scholarship and Seleucid Imperial Ideology", *Journal of Hellenistic Studies*.

Strootman, R. (2014). *Courts and Elites in the Hellenistic Empires: The Near East After the Achaemenids, c. 330 to 30 BCE*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Stardtard, D. (2016). *Sappho'dan Sokrates'e 50 Hayat Hikayesiyle Antik Yunan Tarihi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tarn, W. W. (1926). "The First Syrian War", *The Journal of Hellenistic Studies*, 46 (2), s. 155-162.

Tarn, W. W. (1948). *Alexander the Great: Volume I, Narrative*. New York: Cambridge University Press.

Tarn, W. W. (1948). *Alexander the Great: Volume II, Sources and Studies*. 2. Cilt, Cambridge: Cambridge University Press.

Taylor, M. (2013). *Antiochus the Great*. Britain: by Pen and Sword Military.

Tchericover, V. (1927). *Die Hellenistischen Stadtgründungen von Alexander dem Grossen bis auf die Römerzeit*, Leipzig.

Tekin, O. (1995). *Eski Yunan Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tekin, O. (2002). “Eskiçağ’dan İslam Dünyası’na Miras Büyük İskender (Alexander the Great. An Heritage from Antiquity to Islamic World) (in Turkish)”. *Toplumsal Tarih Dergisi*, Yıl: 10, S. 97, s. 56-64.

Tekin, O. (2011). *Hellen ve Roma Tarihi*, 1. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Thomas, C. G. (2007). *Alexander The Great in His World*. Blackwell Publishing.

Ünal, A. (2006). “Hitit İmparatorluğu’nun Yıkılışından Bizans Dönemi’nin Sonuna Kadar Adana ve Çukurova Tarihi”, *ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 3, (Arkeoloji Özel Sayısı), 67-102.

Üreten, H. (2004). “Hellenistik Dönem Pergamon Kenti Tanrı ve Kültleri”, *Tarih Araştırmalar Dergisi*, C. 22, S. 35, s. 185-214.

Üreten, H. (2010). *Neşredilmiş Yazıtlar Işığında Hellenistik Dönem’de Pergamon Kenti Tanrı ve Kültleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları.

Yıldırım, E. , Pekşen, O. (2013). “Üçüncü Arami Göçü’nün Anadolu’nun Güneydoğusuna Yaptığı Etnik ve Siyasi Etkiler”, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 13, s. 31-55.

Yıldırım, E. (2016). “Suriye Eyaleti’nin Kuruluşuna Kadar Roma’nın Doğu Akdeniz’de Korsanlıkla Mücadelesi / Rome’s Fight Against Piracy in The Eastern Mediterranean to the Establishment of the Syrian Province”, *Cedrus - Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi*, Sayı: 6, s. 91 – 103.

Yıldırım, N. (2010). “Anadolu’da Bulunan Yeni Asurca Belgeler”. *Tarih Araştırmaları Dergisi*. C. 29, S. 48, s. 119-135.

Yıldırım, N. (2016a). Çiviyazılı Kaynaklara Göre Patina Krallığı’ndan Unqi Krallığı’na Antakya ve Amik Ovası’nın Tarihsel Süreci”, *Bellekten*, C. LXXX- S. 289, s. 701-718.

Yıldırım, N. (2016b). “Arşivler ve Arkeolojik Bulgular Işığında Antakya ve Yakın Çevresinin Demografik Yapısı (2000-6000)”. (Ed. Sacit Uğuz - Bülent Arı). Mustafa Kemal Üniversitesi, *Hatay Tarihi ve Kültürü Üzerine Araştırmalar*, s. 50-69.

Yıldırım, N. (2016c). “Hatay’da Bulunan Çivi Yazılı Belgeler ve Hiyeroglif Yazıtlar Üzerine Bir Değerlendirme”. (Ed. Ahmet Gündüz, Selim Kaya). *Hatay Araştırmaları II*. s. 1-12.

Zetterholm, M. (2003). *The Formation of Christianity in Antioch: A Social-Scientific Approach to the Seperation between Judaism and Christianity*. by Routledge.

Waters, M. (2014). *Ancient Persia: A Concise History of the Achaemenid Empire, 550–330 BCE*. New York: Cambridge University Press.

Whiting, R. (1995). "Amorite Tribes and Nations of Second- Millennium Western Asya". *Civilization of Ancient Near East 2*, New York, s. 1231-1242.

EKLER LİSTESİ

Resim 1: Pers Kralı Darius'un Issus savaş alanından kaçmaya hazırlanışı (Alexander mosaic). (Bryce, 2014).

Resim 2: BCHP 9: Seleukos I Nikator (Babil Kronikleri)
(BM 32235 ö.y.) (British Museum)

Resim 3: BCHP 9: Seleukos I Nikator (Babil Kronikleri)
(BM 32957 a.y.) (British Museum)

Resim 4: BCHP 5: Antiokhos I Soter ö.y.
(British Museum-BM 32440 + 32581)

Resim 5: BCHP 5: Antiokhos I Soter a.y.
(British Museum-BM 32581)

Resim 6: SEG 29: 1613 numaralı mektup.

SEG 29:1613

A.1 [βα]σιλεὺς Ἀν[τί]οχος Πτ[ο]λεμαῖοι χαίρειν. [— — —
— — —

]

[ήμ(?)]ᾶς σύνταξ[ον ἀνα]γράψαν[τας] ἐν στήλαις λιθ[ίνας] —
— — — —]

[τὰ]ς ἐπισ[τ]ολὰ[ς ἀνα]θεῖναι ἐν [ταῖ]ς ὑπαρχούσαις [σοι
κώμαις. γεγράφαμε]ν δὲ

περὶ το[ύτων Κλέωνι καὶ Ἡ]λι[ο]δώρῳι τοῖς δ[ιο]ικηταῖς ἴν[α
ἐπακολουθῶσιν]. ζῆρ', Ὑπερβερε[ταίου, — —].

B.5 [βα]σιλεὺς Ἀντί[ο]χος [Κλέ]ων[ι] χαίρ[ει]ν. τὰ
καταγ[εγραμμένα παρ' ἡμῶν (?)] τῷ στρατηγῶι

[— —]ΠΙΥΝ[— — — —] καὶ ἀπ[ι]—]ΜΗΔΙΕC[— —
]ΕΝ[— —]ΤΗ[— — — —]ω ἀπ[ὸ] τῶι κατὰ τὸ

[— —]δοθὲν διὰ [— — — —]ΝΤΩ[— — —]ΔΟΜΗ[— —
— — — —]—ἐνηι χῶ[ραι.]

τῆν [α]ν[τὴ]ν [Ἡλιοδώρῳι.]

C.8 [βα]σιλεὺς Ἀντίοχος Κλέωνι χαίρειν. τοῦ
ὑπομνήμ[ατος οὗ ἔδωκ]ε[ν ἡ]μῖν Πτ[ο]λεμαῖος]

[ὁ στ]ρατηγ[ὸς καὶ ἀρχιερεὺς ὑπο]τέτακται τὸ ἀντίγ[ραφον.
γεν]έσθω [οὔ]ν ὡσπερ ἀξιοῖ. δ[ι]ρ', —, —].

D.11 [βασ]ιλεῖ Ἀν[τιό]χοι ὑπ[ό]μνημα παρὰ Πτολεμ[αίου]
στρατηγοῦ καὶ ἀρχιερ[έως — — — —]

[— —]ένων [— — — —]λάτων ἀξιῶ γραφῆναι [— —] ὅσα
μ[ε]ν ἂν ἦ ἐν ταῖς κώμαις [μου]

[το]ῖς λαοῖς π[— —]α]ν[τὸ]ς εἶ[ν]αι ἐξα[γώγιμα (?)] ἐπὶ τῶν
παρ' ἐμοῦ. ὅσα δ' ἂν ἦ πρὸς τοῦ[ς]

[τῶν] ἄλλων κωμῶ[ν ὅ] τε οἰκονό[μος καὶ ὁ — —]ου
[προ(?)]εστηκῶς ἐπισ[κο]πῶσιν. ἐὰν δὲ τ[— —]

15 [— —]ΦΟ[— —]ηι ἢ καὶ μείζονα δοκῆ[ι (?) — — —
— ἀνα]πέμπεται ἐπὶ τὸν ἐν C[υρ]ία κ[αὶ] Φ[ο]ινίκη

[στ]ρατηγόν, τοὺς δ[ὲ] φρουράρχους [καὶ τοὺς ἐ]πὶ τῶν τόπων
τεταγμένο[υς] μὴ περι[ιδεῖν]

[κατὰ] μηθένα τρόπον τοὺς παραβ[αίνοντασ(?).] τὴν [α]ὐτήν
[Ἡ]λιοδώρῳ.

E.18 [βα]σιλεὺς Ἀντίοχος Κ[λέω]νι χαίρειν. [τοῦ
ὑπ]ορμήματος οὗ ἔδω[κεν ἡμῖν]

[Πτ]ολεμαῖος ὁ στρατηγὸς καὶ ἀρχιερεὺς ὑποτ[έτακτα]ι τὸ
ἀγτίγραφον.

20 [γεν]έσθω οὖν καθάπερ ἀξιοῖ. {²vac.}² διρ', Αἰθιοῦ,
δ'.

F.21 [βασ]ιλεῖ μεγάλω[ι] Ἀντιόχῳι ὑπόμνημα [παρὰ
Πτολ]εμ[αίου] στρατηγοῦ

[καὶ] ἀρχιερέως. ἀξιῶ, ἐάν σοι φαίνηται, [β]ασιλεῦ, [γραφήναι
— —] πρὸς τε

[Κλέ]ωνα καὶ Ἡλιοδώ[ρο]ν [τοῦ]ς διοικητὰς εἰς τὰς
ὑπ[αρχ]ούσας μοι κώ[μ]ας

[ἐγ]γήσει καὶ εἰς [τ]ὸ πα[τ]ρικὸν καὶ εἰς [ἄ]ς σὺ προ[σ]έταξας
καταγράψ[αι]

25 [μη]θενὶ ἐξουσίαν εἶναι ἐπισταθ[μ]εῦειν κατὰ
μ[ηδε]μίαν [π]αρεῦρεσιν

[μ]ηδ' ἑτέροισ ἐπα ἄγαγεῖν μηδ' ἐπιβολὴν ποιήσασ[θ]αι ἐπὶ
τ[ὰ] κτήματα

μ[η]δὲ λαοὺς ἐξάγειν. {²vac.}² τὴν αὐτ[ῆ]ν Ἡλιοδώρῳ.

G.28 [βα]σιλεὺς Ἀντίοχος Μαρσύαι χαίρειν. ἐν[ε]φ[ά]νισεν
ἡμῖν

[Π]τολεμαῖ[ος ὁ] στρατηγὸς καὶ ἀρχιερεὺς πλειό[νας] τῶν
διοδε[υ]ομένων

30 καταλύειν τε μετὰ βίας ἐν ταῖς κώμα[ις] αὐτοῦ [καὶ]
ἄλλα ἀδικήματα

οὐκ ὀλίγα συντελεῖσθαι μὴ προσέχοντας τ[οῖς παρ'] ἡμ[ῶ]ν
ἐπιστα[λεισι]

περὶ τούτων. [ἐ]πιμέλειαν οὖν ποιο[ῖ] <ς>, ὅπως μὴ μόν[ον]
κ[ω]λύω[ν]τα[ι — —,]

ἀλλὰ καὶ ζη[μιῶ]νται δεκαπλαῖς αἷς ἂν ποιῶνται βλάβη[ις]. —
— — (?)

{²vac.}² ἢ αὐτὴ [Λυσα]νία, Λέοντι, Διογίκῳι.

H.34 [β]ασιλεὺς Ἀντίοχος Ἡλιοδ[ώ]ρω[ι] χαίρειν. τῆς
ἐπιστ[ολῆς ἥς]

35 [γ]εγράφαμεν πρὸς Μαρσ[ύ]αν ὑποτέτακται τὸ
ἀντίγραφο[v. σὺ δ' οὖν]

ἐπακολού[θει]. {²vac.}² ζιρ',
Ξ[α]νθ[ικοῦ, —].

I.38 [ύ]πετάγ[η ἢ πρὸς Μαρ]σύαν. ἡ αὐτὴ Θεοδότῳ τ[ῆ]ς
[πρ]ὸς Λυσανία[v,]

Ἀπολλοφάνει τῆς π[ρὸς Λέοντα, Π]λορητογέν[ει] τῆς πρὸς
Διόνικον.

Resim 7: Seleukos Kralı Antiokhos III Megas'ın Mısır Kralı Ptolemaios V'e Flistin
ve yakın coğrafyasında Seleukos idari sisteminin yerleştirilmesi ile ilgili mektubu.
(Corpus Metin-Transkripsiyon)

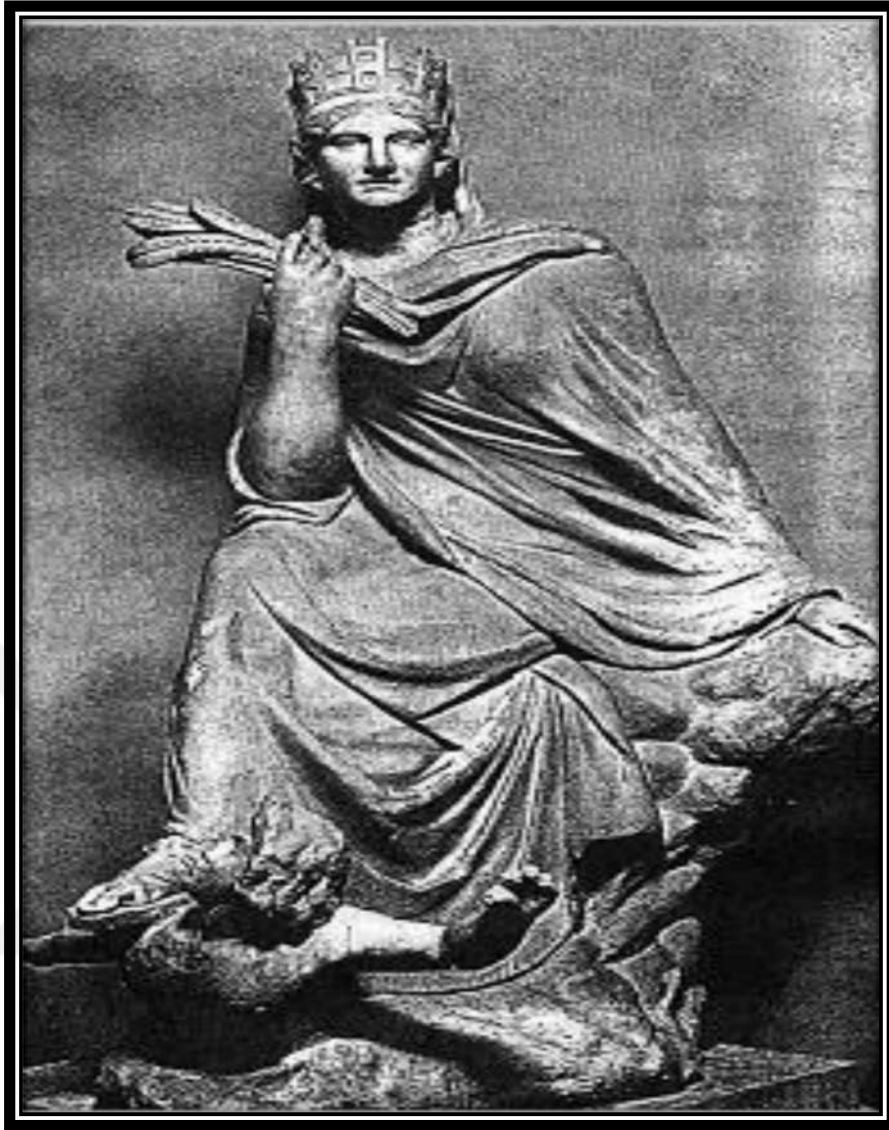

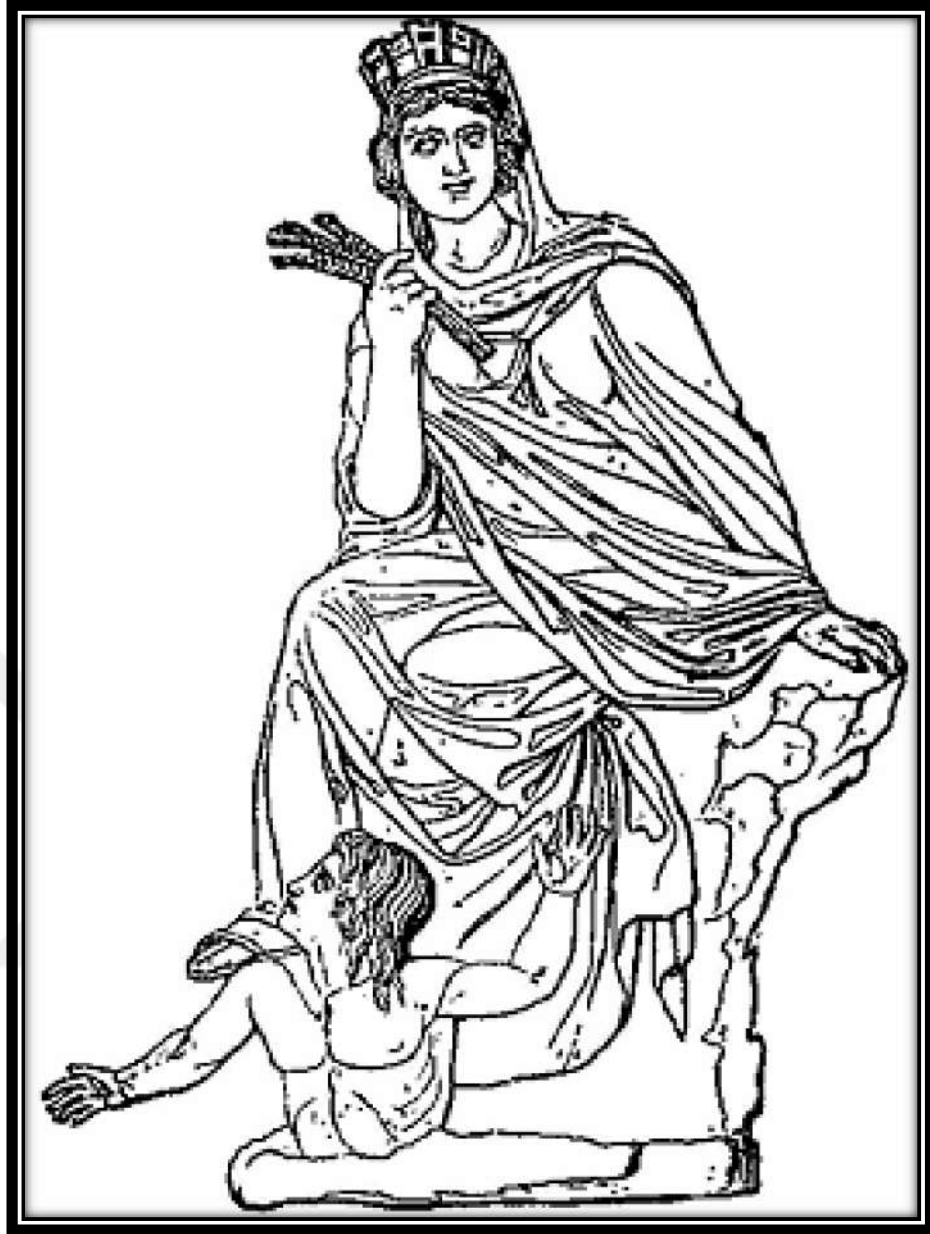
Resim 8: Aleksandros Balas'a Ait Sikke (Pamir, 2014)

Resim 9: Tyche Heykeli (Pomeroy, Burstein, Donlan, Tolbert Roberts, 2004).

Resim 10: Tyche Heykeli-2 (Schultz, 1930)

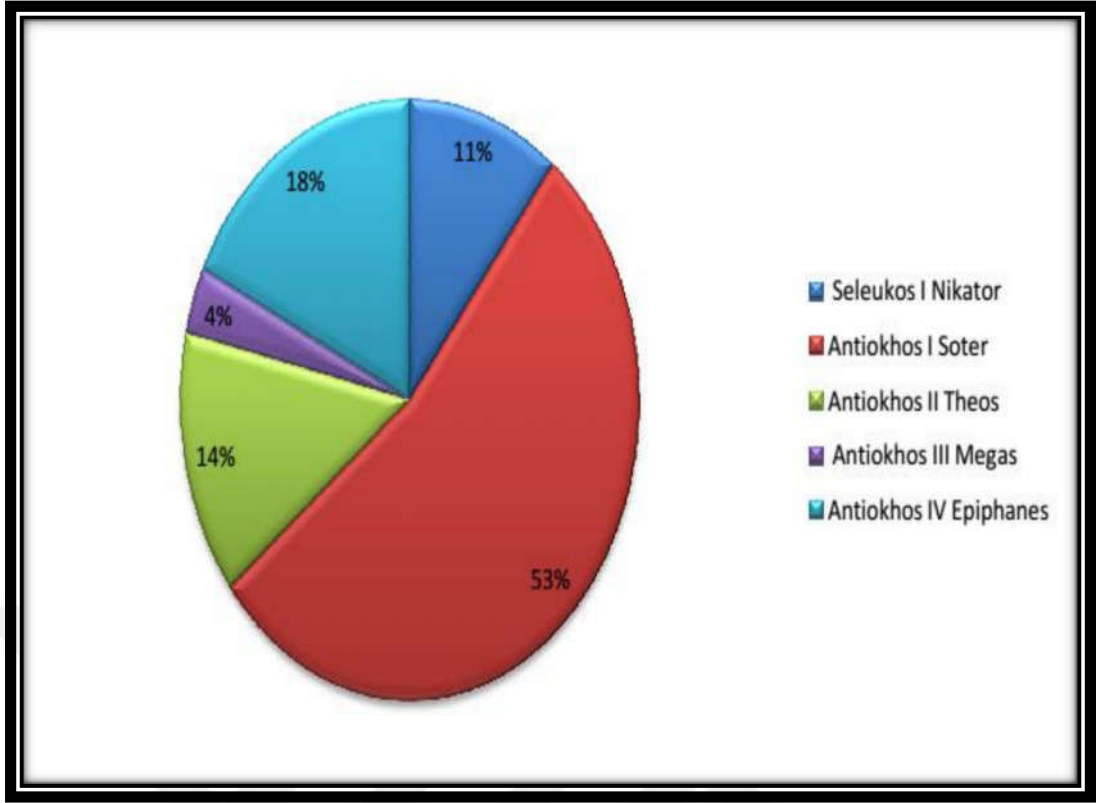
Resim 11: Tyche Heykeli-3

Resim 12: Charon Heykeli-1

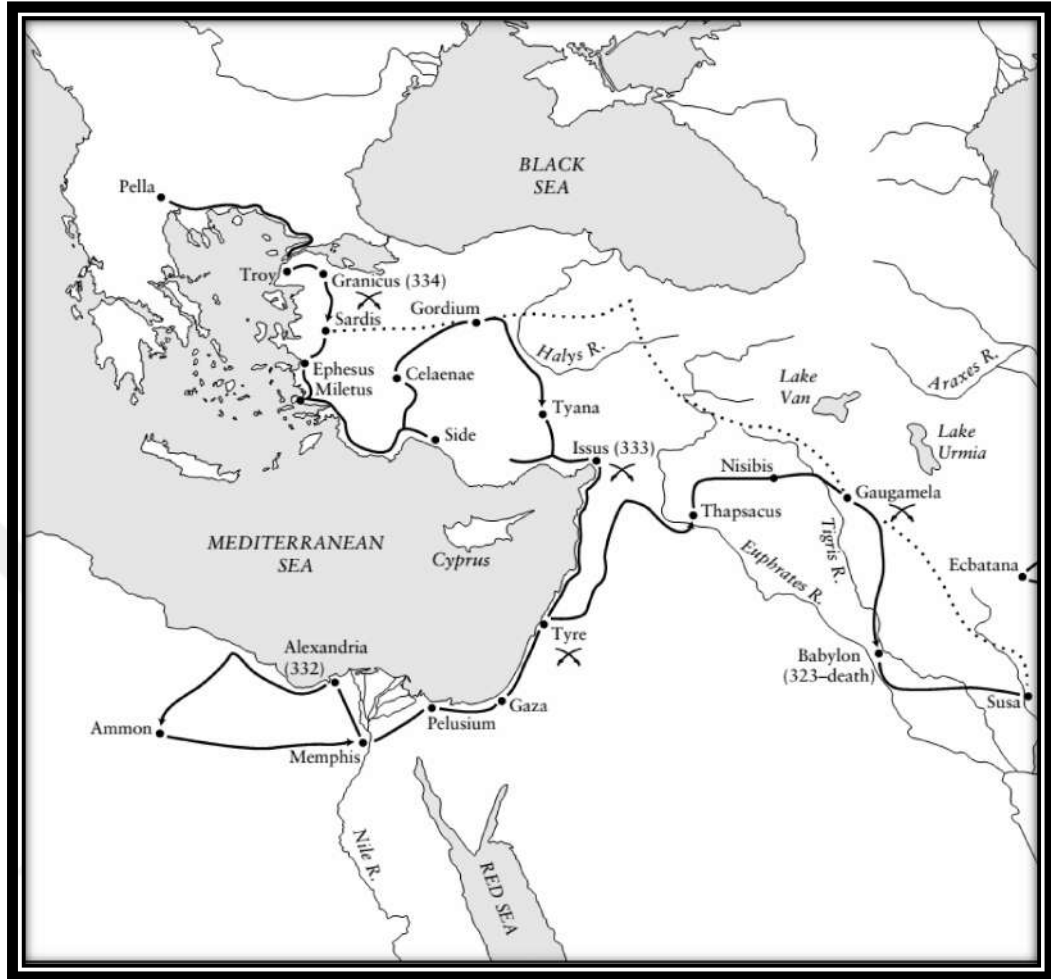

Resim 13: Charon Heykeli-2

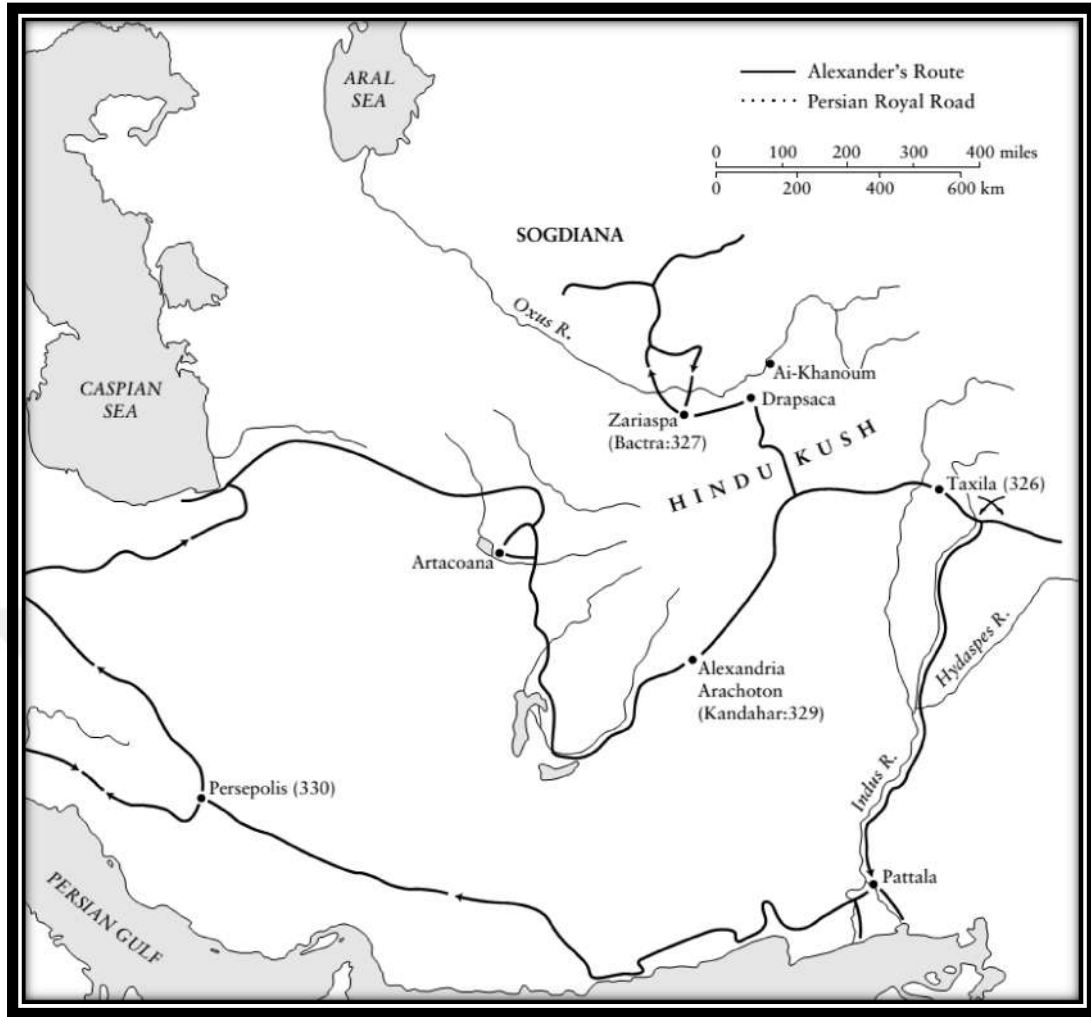

Tablo 1: Koloniler'in Krallar'ın Görev Yıllarına Göre Dağılımı (Sarılar, 2012).

Haritalar

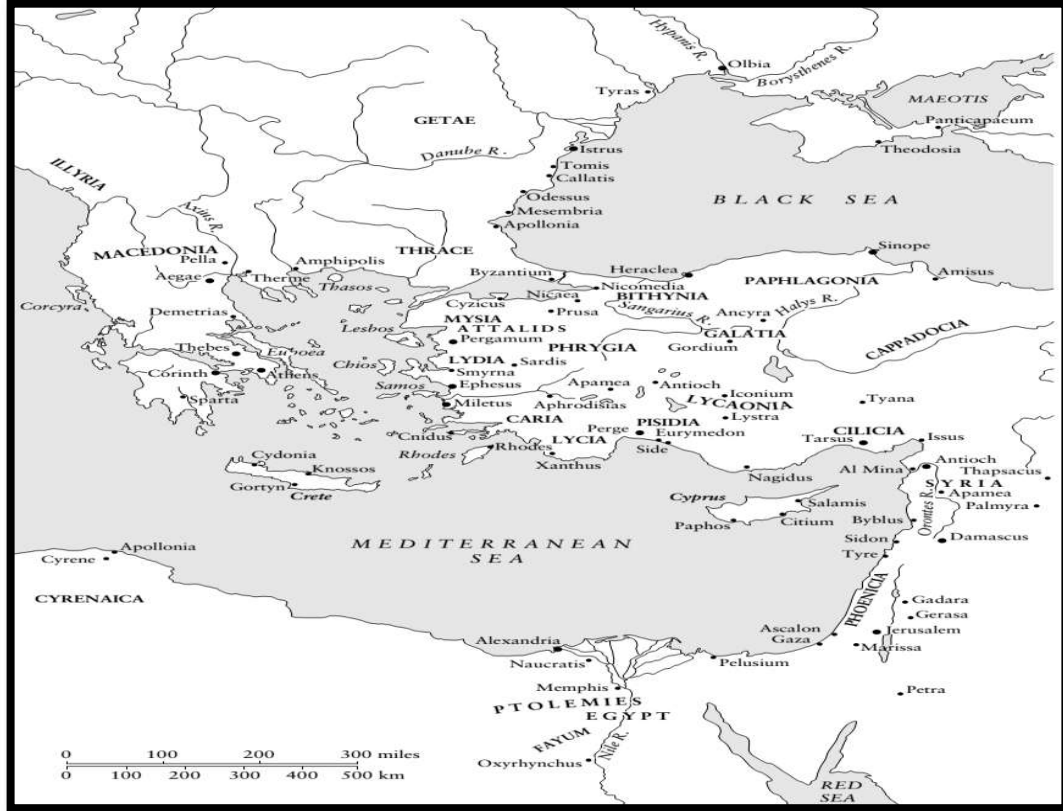
Harita 1: Büyük İskender'in Doğu Seferi-1 (Pomeroy, Burstein, Donlan, Tolbert Roberts, 2004).

Harita 2: Büyük İskender'in Doğu Seferi-2 (Pomeroy, Burstein, Donlan, Tolbert Roberts, 2004).

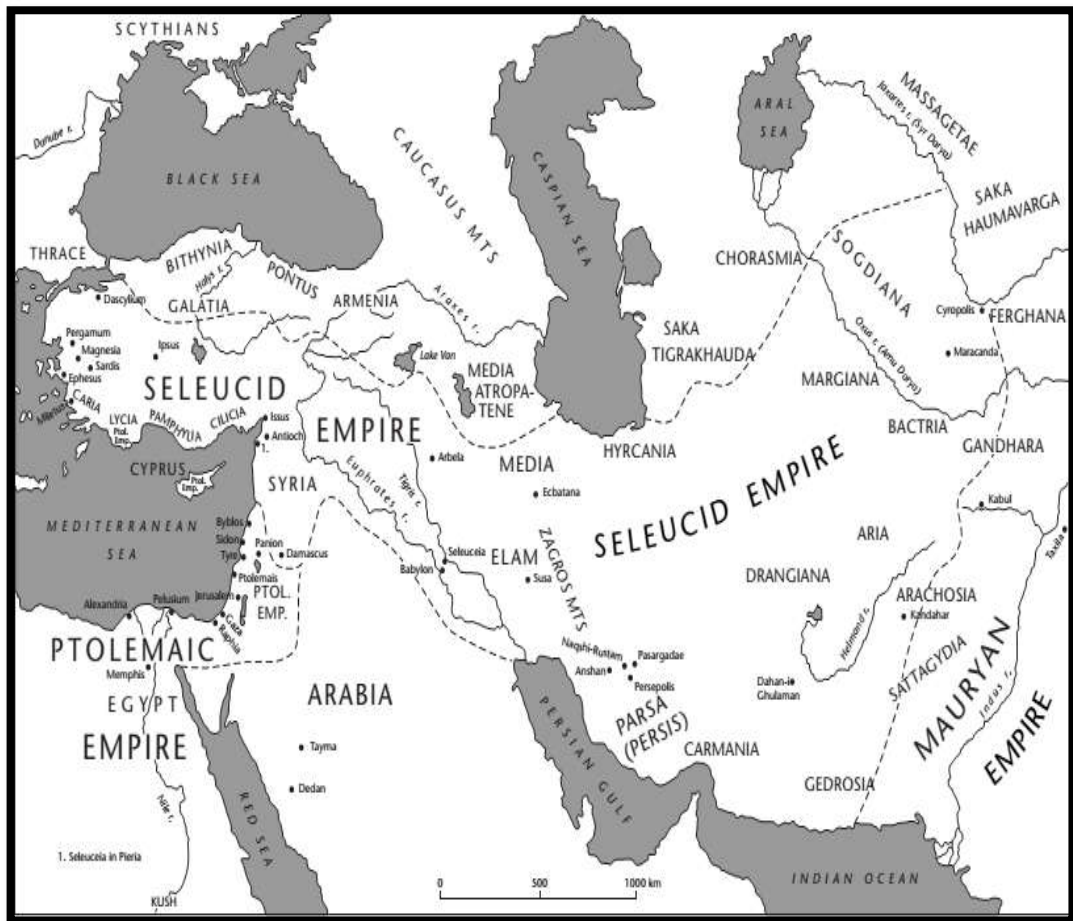
Harita 3: Büyük İskender'in Varislerine Bıraktığı İlk Bölgeler (Bryce, 2014).

Harita 4: Hellenistik Devletler Dünyası-1 (Pomeroy, Burstein, Donlan, Tolbert Roberts, 2004).

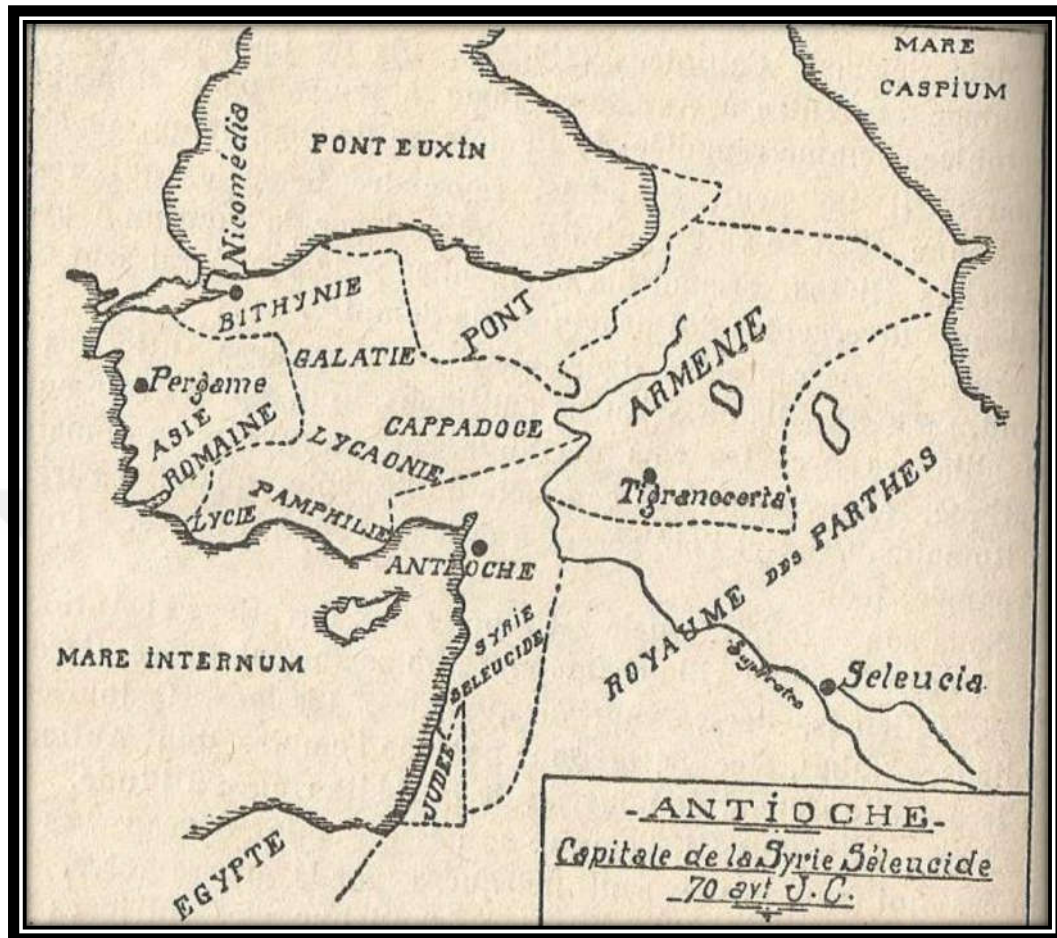
Harita 5: Hellenistik Devletler Dünyası-2 (Pomeroy, Burstein, Donlan, Tolbert Roberts, 2004).

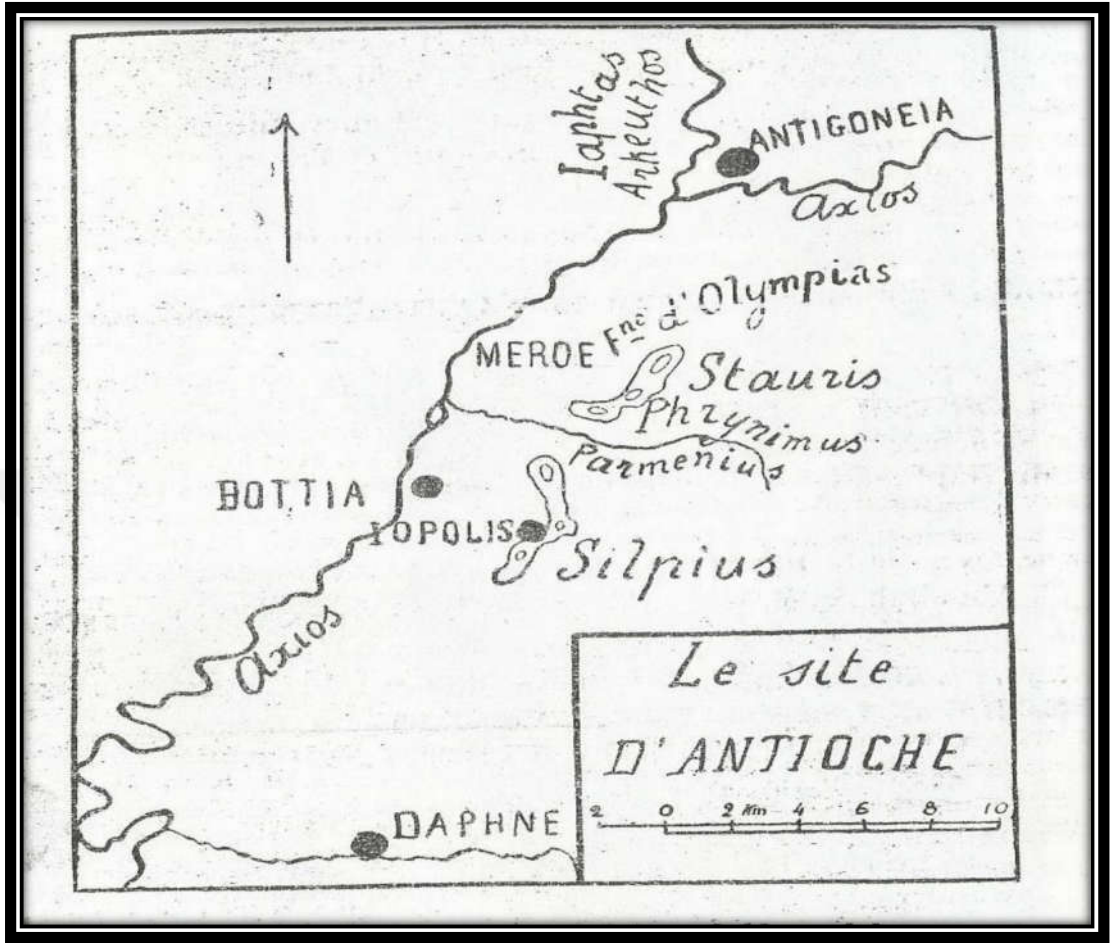
Harita 6: Seleukos Siyasi Haritasi (M. Ö. 200) (Bryce, 2014).

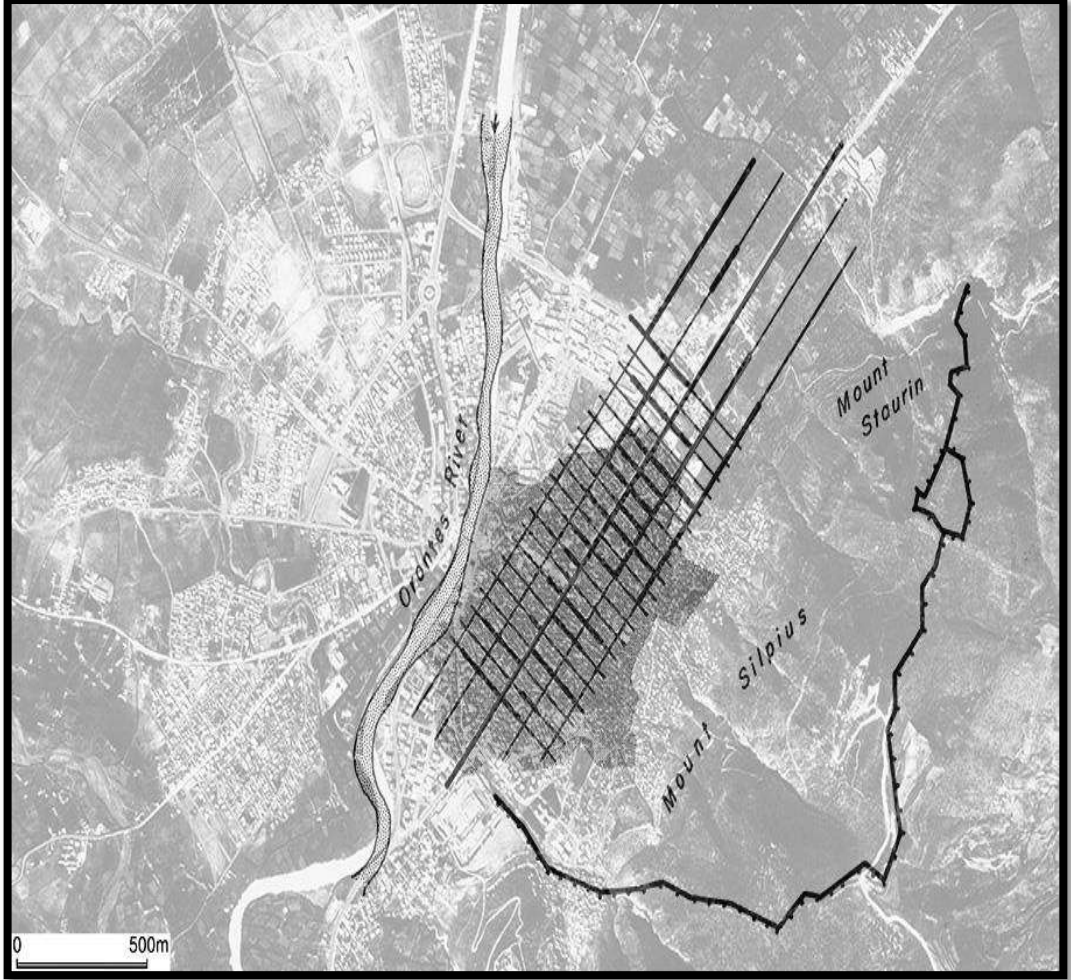
Harita 7: Apameia Barışı'ndan Sonra Seleukoslar'ın Egemenlik Alanları (Sarılar, 2012).

Harita 8: Tigranes Dönemine Ait Harita (Jacquot, 1931).

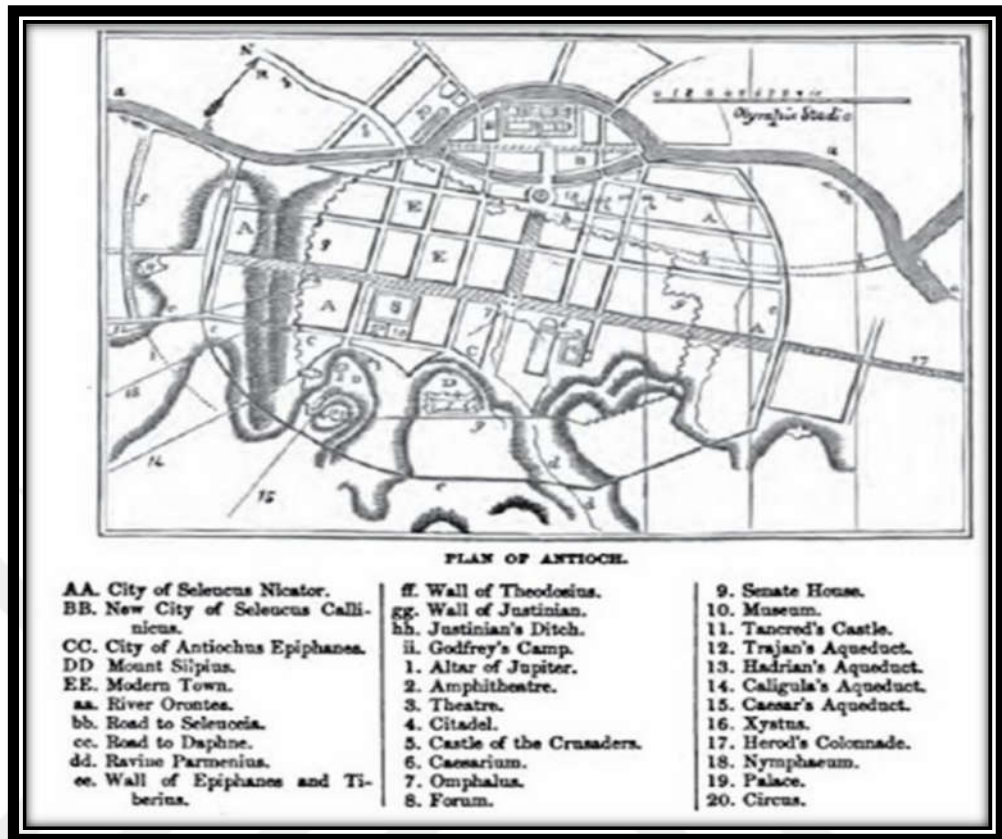
Harita 9: Grek Yerleşimleri (Jacquot, 1931).

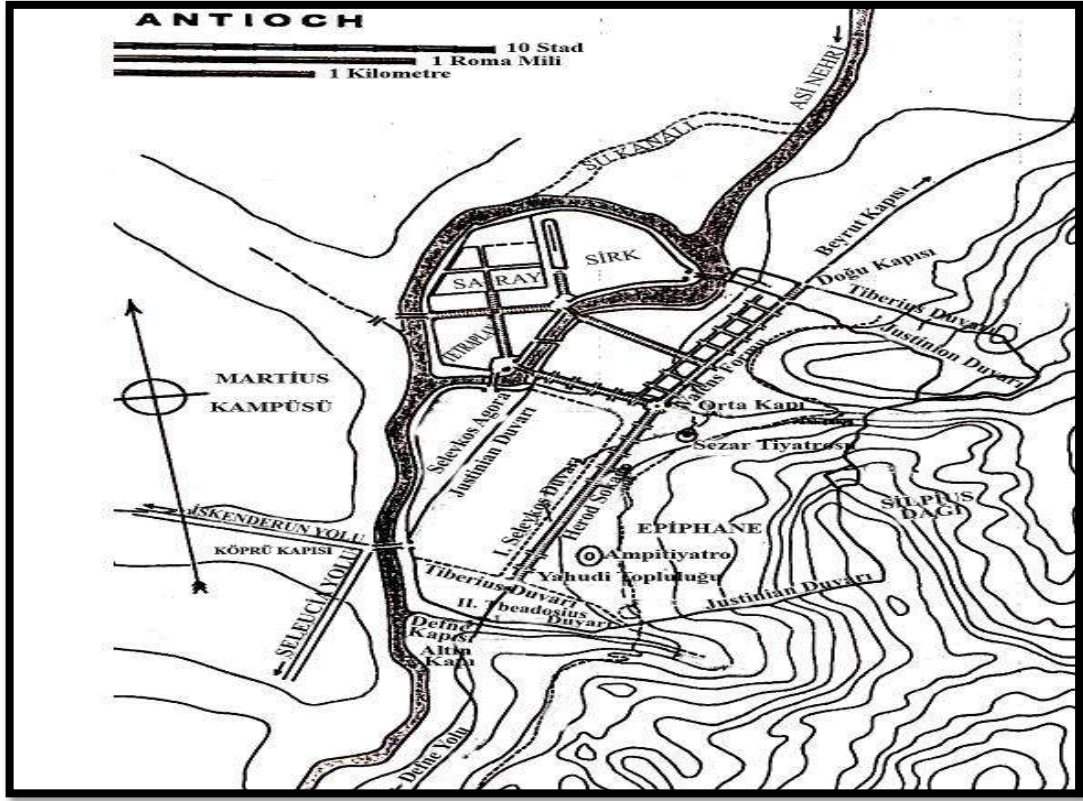
Harita 10: Antikçağ Antiokheia Kent Planı-Izgara Plan
(Sauvaget 1934)

Harita 11: Seleukoslar'ın Küçükasya'daki Kolonileri (Sarılar, 2012).

Harita 12: Antiokheia Şehir Planı (Mueller 1832-1837)

Harita 13: Antiokheia'nın Antikçağ'daki Şehir Planı (Downey, 1961).